

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೪

ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೧೮೧೮ರವರೆಗೂ 'ಅರಿಕುತಾರ'(ಅರಿ-ಶತ್ರು, ಕುತಾರ-ಕೊಡಲಿ. ಶತ್ರುವಿಗೆ ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವ) ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೊತ್ತಿದ್ದು ಮೂರನೇ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ತಂದೆ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರು ಇಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು 'ಚಾಮರಾಜನಗರ' ಎಂದು ೧೮೨೮ರಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇದು ೧೮೭೪ರಿಂದಲೂ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು ೧೯೯೭ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

ಮಲೆಯ ಮಹದೇಶ್ವರ, ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ, ಕಾವ್ಯಗಳಂತೆಯೇ ಜಂಗಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಹೆಸರುವಾಸಿ. ಷಟ್ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ, ಪಂಡಿತ ಕವಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವ, ಮುಪ್ಪಿನ ಷಡಕ್ಷರಿ, ಹೆಣ್ಣಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ, ಏಳುನೂರು ಶಿಷ್ಯರೊಡಗೂಡಿ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯತಿ, ಚಿಕ್ಕಪಾಧ್ಯಾಯ, ರಾಜಾವಳಿ ಕಥಾಸಾರದ ದೇವಚಂದ್ರ, 'ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ' ಹಾಗೂ 'ಅಮರು ಶತಕ'ಖ್ಯಾತಿಯ ದೇವರಾಜ ಮುಂತಾದವರು ಈ ನೆಲದಿಂದ ಒಡಮೂಡಿದವರು.

ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದ್ದು, ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳು ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಾವೃತವಾಗಿವೆ. ನೀಲಗಿರಿ ಅಭಯಾರಣ್ಯ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪುಶಿಲೆಗಳ ಸಂವೃದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನ ಬೆಟ್ಟ, ಮಲೆಮಹದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದು ಅನೇಕ ಉಪ ಬೆಟ್ಟ ಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಾವೇರಿ, ಕಬಿನಿ, ಕೌಂಡಿನ್ಯ, ಸುವರ್ಣಾವತಿ, ಮಾಯರ್ ಮುಂತಾದ ನದಿ, ಉಪನದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಹರಿದಿವೆ. ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಪೌರಾಣಿಕವಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಿಂದಾವೃತವಾದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಕುರುಬ, ಜೇನು ಕುರುಬ, ಸೋಲಿಗ ಜನಾಂಗದಂತಹ ಬುಡಕಟ್ಟು ಜನ ಈ ಭಾಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಸಿರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯು ಅನೇಕ ಜೀವವೈವಿಧ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಆಡುನುಡಿ ಭಾಷೆ ಕನ್ನಡವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು (ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಉಚ್ಚಾರಣೆ) ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಖ್ಯಾತ ನಾಟಕಕಾರ 'ಸಂಸ', ಜಿ.ಪಿ.ರಾಜರತ್ನಂ, ಡಾ.ಪ್ರಭುಶಂಕರ, ಡಾ.ಪಿ.ಎಸ್.ರಾಮಾನುಜಂ, ಕುಮಾರ ನಿಜಗುಣ ಡಾ.ಎಸ್.ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ್, ಡಾ.ಬಿ.ಎಸ್.ಸ್ವಾಮಿ, ಕೆ.ಸಿ ಶಿವಪ್ಪ, ಮಲೆಯೂರು ಗುರುಸ್ವಾಮಿ, ಡಾ.ಮೂಡ್ಡಾಕೂಡು ಚೆನ್ನಸ್ವಾಮಿ, ಡಾ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಹನೂರು ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತಿಗಳೂ ಡಾ.ರಾಜ್ ಕುಮಾರ್, ಸುಂದರಕೃಷ್ಣ ಅರಸ್, ಶನಿಮಹದೇವಪ್ಪ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಗೀತರಚನೆಕಾರ ಎಂ.ಎನ್.ವ್ಯಾಸರಾವ್, ಮುಂತಾದವರು ಕಲೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉತ್ತುಂಗಕ್ಕೆರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೆ.ಎಸ್.ನಾಗರತ್ನಮ್ಮ, ಬಿ.ರಾಚಯ್ಯ, ಅಬ್ದುಲ್ ನಜೀರ್‌ಸಾಬ್, ವಾಟಾಳ್ ನಾಗರಾಜ್, ಹೆಚ್.ನಾಗಪ್ಪ, ವಿ.ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪ್ರಸಾದ್, ಹೆಚ್.ಎಸ್.ಮಹದೇವಪ್ರಸಾದ್, ರೈತನಾಯಕ ಎಂ.ಡಿ.ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಮುತ್ಸದ್ಧಿಗಳು ಈ ಭಾಗದ ಮುಂಚೂಣಿ ನಾಯಕರು. ಸುಮಾರು ೧೯೭೩ರಲ್ಲಿ ವಲಸೆ ಬಂದ ಟಿಬೆಟಿಯನ್ನರು ತಮ್ಮ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನಿಂದ ವಿಭಿನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬೆಳೆಸಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಬೆರೆತುಹೋಗಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಮೂಲ ಆಹಾರ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆಯೇ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಜಿಲ್ಲೆ ಇದಾಗಿದೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಲೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜನಪದ ಕಲೆಯ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗಣ್ಯರನ್ನು ನಾಡಿಗೆ ನೀಡಿದೆ. ಇತಿಹಾಸಾರಂಭ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮೈಸೂರು ಅರಸರವರೆಗೆ ಗಂಗ, ಪಲ್ಲವ, ನೊಳಂಬ, ಚೋಳ, ಹೊಯ್ಸಳ, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಉಮ್ಮತ್ತೂರು ಸೇರಿದಂತೆ ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಆಳಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯ ರಾಜಮನೆತನಗಳು ಶಿಲ್ಪ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿವೆ. ಜೈನ, ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು; ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭಾವಿಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಲೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಳೀಯ ದೇವತೆಗಳ ಗುಡಿ-ಗೋಪುರಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಂದುವರಿದ ರೂಪವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆ. ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ತಾಲೂಕುಗಳ ಬಹುತೇಕ ಭಾಗ ಅರಣ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕು ಇಡಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರಿಗೆ ಜಹಗೀರಿಯಾಗಿ ಬಂದುದಾಗಿದೆ, ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿಗೂ ಮೈಸೂರು ರಾಜವಂಶಕ್ಕೂ ನೇರವಾದ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ಅನೇಕ ಲೇಖನ ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳ ರಚನೆಗಳು ಹಲವು ಬಾರಿ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡಿವೆ. ಮಲೆಮಹದೇಶ್ವರ ಕುರಿತ ಸಾಂಗತ್ಯ, ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಕಾವ್ಯ, ಕಥೆ, ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯ, ಕಲೆಗಳು, ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದವು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದು ಅಧ್ಯಯನಗಳೂ ನಡೆದಿವೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದಾಗ ಹಲವಾರು ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ನಡೆದಿವೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಾದಾಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಥಮ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ೨೦೦೭ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿತವಾಗಿದ್ದು ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ' ಎಂಬ ಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರೊ|| ಮಲೆಯೂರು ಗುರುಸ್ವಾಮಿ ಅವರ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೊರತರಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಿತರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತ ಅಭ್ಯಾಸಪೂರ್ಣ ಲೇಖನಗಳಿವೆ.

ಶಾಸನ ಕವಿಗಳು

ಶಾಸನ ಕವಿಗಳ ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖ ದೊರೆಯುವುದು ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಹರವೆ ಹೋಬಳಿಯ ಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ (ಚಾ.ನ.೩೫೪). ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೦೪ರ ಈ ತಾಮ್ರಶಾಸನ ಬರೆದಾತ ಚಿತ್ರವಿನ್ಯಾಸಕಾರ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬಾತ. ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೩೩ರಿಂದ ೯೦೪ರವರೆಗೆ ಹನ್ನೊಂದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳು ವಿಶ್ವಕರ್ಮಚಾರ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬುದು

ರಚನಕಾರನ ಹೆಸರಾಗಿರದೆ ವೃತ್ತಿ ಸಂಬಂಧಿತ ಇಲ್ಲವೇ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾದ ಬಿರುದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿಧ್ವಂಸರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರಕಲಾಧಾರಭೂತ, ಚಿತ್ರಕಲಾಭಿಜ್ಞ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಇದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಚಿತ್ರವಿನ್ಯಾಸಕ' ಎಂದಿರುವುದು ಈತ ಕಲಾವಿದನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೦೧ರ ಬಸವಟ್ಟಿಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ (ಚಾ.ನ.೧೨೬) ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾರ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಉಳಿದ ವಿವರಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿವೆ.

ಬಾಗಳಿಯ ೧೦ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೧೪) ಸಿಲ್ವಕವಟ್ಟಾಚಾರಿ; ಹಸುಗುಲಿಯ ೧೦೨೯ರ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ ೨೮) ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಸಯ್ಯ; ಅಗರದ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದ ಶಾಸನದ (ಯಳಂ. ೯೭) ಸಿಂಗಳಾಂತಕ; ಪಾಲ್ಯಂನ ೧೧೬೩ರ ಶಾಸನದ (ಕೊ.ಗಾ.೪೧) ಪದ್ಮಗಾವುಂಡನ ಮಗ ದುಗ್ಗನ್; ಕೆಂಪನಪುರದ ೧೧೬೯ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೧೩) ಹನ್ನಿಬೋಜ; ತೆಳನೂರ ೧೧೬೯ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೨೨) ಮಾಯಣ್ಣಾಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೇತಾಚಾರಿ; ಕೆಲಸೂರಿನ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ೧೦೨) ತಟ್ಟಾನ್ ರಾಜಾಚಾರಿಯ ಮಗ ಮಾಣಕಾಚಾರಿ; ಹಳೇ ಅಗ್ರಹಾರದ ೧೨೦೭ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೮೭) ದೇಶಿಯಾಚಾರಿಯ ಮಗ ನಾರಣಾಚಾರಿ; ಹಳೇ ಆಲೂರಿನ ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೯೦) ಶ್ರೀಪಾದಾಳ್ವಾನ್; ಹೊಮ್ಮದ ೧೩೮೦ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೪೮) ಅಕ್ಷರದ ಗೋಪಣ್ಣ; ಎಡೂರಿನ ೧೩೮೯ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೨೯) ದೊಡ್ಡೋಜ; ಹಳೇ ಆಲೂರಿನ ೧೪೦೩ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೮೪) ವರದಣ್ಣ; ಸಿಂಗಾನಲ್ಲೂರಿನ ೧೪೦೮ರ ಶಾಸನದ (ಕೊ.ಗಾ ೫೬) ನಾಡಸೇನಬೋವ ರಾಯಪ್ಪ; ಮೂಡಲಗ್ರಹಾರದ ೧೪೧೩ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೦೪) ಸಂಕೇತ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ದನ, ತ್ರಯಂಬಕಪುರದ ೧೪೪೮ರ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ೧೪೭) ವರದಾಚಾರ್ಯನ ಮಗ ಸಕಲಾಚಾರ್ಯ; ಗೋಪಾಲಪುರದ ೧೫೧೩ರ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ ೨೧೨) ದಾಸೋಜ; ಮಲೆಯೂರಿನ ೧೫೧೭ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೩೫೮) ವಿದ್ಯಾನಂದೋಪಾಧ್ಯಾಯ; ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ೧೫೧೭ರ ಶಾಸನ (ಗುಂ.ಪೇ೧) ಹಾಗೂ ತ್ರಯಂಬಕಪುರದ ೧೫೨೧ರ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ ೧೫೦)ಗಳ ಸಭಾಪತಿ; ಲೋಕ್ಕೇರೆಯ ೧೫೪೦ರ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ ೧೮೬) ಅಪ್ಪಾಜಿ ಬೋವಿಸೇನ; ಅರಕಲವಾಡಿಯ ೧೫೫೫ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೩೦೧) ಹಾಗೂ ಮಾಂಬಳ್ಳಿಯ ೧೫೬೦ರ ಶಾಸನದ (ಯಳಂ ೧೬೨) ವೀರಪ್ಪನ ಮಗ ಲಿಂಗಪ್ಪ; ಸಾಸಲಯ್ಯ ಹೇಳಿದ, ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ಪಂಡಿತನ ಮಗ ರಸಿಕ ಪಂಡಿತ ಬರೆದ ಯಳಂದೂರಿನ ೧೬೫೪ರ ಶಾಸನದ (ಯಳಂ ೧); ಚಾಮರಾಜನಗರ ಊರಿನ ೧೬೭೫ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ.೧೧) ಸಿಂಗರಾರ್ಯನ ಮಗ ತಿರುಮಲಾರ್ಯ; ಹರದನಹಳ್ಳಿಯ ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ ೨೭೨) ದೇವರಸಯ್ಯನ ಮೊಮ್ಮಗ ಹಾಗೂ ಬೈರೋದೇವನ ಮಗ ಲಿಂಗಯ್ಯ; ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ೧೭೦೪ರ ಜಯರೇಖೆ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ ೨) ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಸುಬ್ಬಾಚಾರಿ; ಹರದನ ಹಳ್ಳಿಯ ೧೭೪೪ರ ಶಾಸನದ (ಚಾ.ನ. ೨೯೧) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೀಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಮಾದಾಪಟ್ಟಣದ ೧೭೫೧ರ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೇ ೮೦) ಆನಂದಾಚಾರಿ ಅವರುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದವುಗಳು. ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ರಚನಕಾರರೇ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ತಾಮ್ರದ ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಓಜ ಅಥವಾ ಆಚಾರಿ ಎಂಬ ಅಂತ್ಯ ಪದವಿರುವವರು (ಉದಾ: ಹನ್ನಿಬೋಜ, ಮಾಯಣಾಚಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ) ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದು ಶಿಲೆ ಅಥವಾ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಉತ್ತೀರ್ಣಗೊಳಿಸಿರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ವೃತ್ತಗಳು, ಕಂದ, ಆರ್ಯ, ಗೀತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿದ್ದು ಅನೇಕವು ಅಶುದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅವಿಭಜಿತ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ

ಪರಿಷ್ಕೃತ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ (ಸಂಪುಟ ೩,೪ ಮತ್ತು ೫) ಸಂಪಾದಕರು ಶಾಸನ ಛಂದಸ್ಸಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಅದರಂತೆ ವಿವಿಧ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿರುವ (ಚಾ.ನ.೨೯೧), ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾದ ಛಂದಸ್ಸುಳ್ಳ (ಚಾ.ನ. ೧೪೮), ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಲಿಪಿಸ್ವಾಲಿತ್ಯವುಳ್ಳ ಆದರೆ ತಿದ್ದಬಹುದಾದ (ಚಾ.ನ.೨೨೨) ಮತ್ತು (ಗು. ಪೇ ೭೫); ಶಾಸನ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೇ ವೃತ್ತದ ಸೂಚನೆಯಿರುವ ಶಾಸನ (ಯಳಂ ೧) ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ವಿದ್ಯಾನಂದೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ಚಾ.ನ. ೩೫೮)ನನ್ನು 'ಕಾವ್ಯಸಾರ' ರಚಿಸಿದ ಅಭಿನವ ವಿದ್ಯಾನಂದನಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಿದೆಯಾದರೂ ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ತಿರುಮಲಾರ್ಯನು ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಒಡೆಯರ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು (ಚಾ.ನ.೧೧) ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. (ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯ ವಿಭಾಗ ನೋಡಿ) ಒಟ್ಟು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸ್ಥಳನಾಮ, ದಾನ-ದತ್ತಿಯ ವಿಷಯ, ನಾಡು-ಮಂಡಲ-ರಾಜ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಾಸನಕವಿಗಳು, ಲಿಪಿಕಾರರು ಮತ್ತು ರೂವಾರಿಗಳ ವಿವರ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು (ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ)

ಹಸ್ತಿಮಲ್ಲ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು.೧೨೦೦-೧೩೦೦) ಮಲೆಯೂರಿನ ಬಳಿಯ ಮುಕ್ಕೊಡಹಳ್ಳಿಯವನಾಗಿದ್ದು, ಪಾಂಡ್ಯ ರಾಜರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾಗಿದ್ದನು. ಈತ ರಚಿಸಿದ ಪೂರ್ವ ಪುರಾಣವೆಂಬ ಕೃತಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಈತ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನರಾಜ, ಭರತರಾಜ, ಮೇಘೇಶ್ವರ, ಮೈಥಿಲಿ ಎಂಬ ಪರಿಣಯ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ, ಉದಯನ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆದಿಪುರಾಣ, ಪುರುಚರಿತೆ, ಸುಭದ್ರಾಪಹರಣ, ಅಂಜನಾಪವನಂಜಯ, ವಿಕ್ರಾಂತ ಕೌರವ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ (ಕಾವ್ಯ) ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

೧೪ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಹುಬಲಿ ಪಂಡಿತದೇವ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೩೫೨ರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮನಾಥ ಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದ. ಇತರೆ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಕುಲಗಾಣ ಪ್ರದೇಶದವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಮಹಾಬಲ ಕವಿ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೩೫೪ರಲ್ಲಿ ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ ರಚಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಹೆಸರು ಹೇಳದೇ ತಾನು ದೇವರಸನ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡ ಅಜ್ಞಾತ ಕವಿ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೬೫೦ರಲ್ಲಿ ಗುರುದತ್ತ ಚರಿತೆ ರಚಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. (ಕೆಂಗೇರಿ ಚಕ್ರಪಾಣಿ, ಚಾಮರಾಜನಗರ ಹಾಗೂ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮ, 'ಬರಹ ಬಾಗಿನ್' - ಹಂಪನಾ ಷಷ್ಠ್ಯಭಿ ಗೌರವ ಗ್ರಂಥ, ಸಂಪಾದಕರು. ಹೆಚ್.ವಿ.ನಾಗೇಶ್, ಶಿವಮೊಗ್ಗ).

ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಲೆಯೂರಿನವನೇ ಆದ ದೇವಚಂದ್ರ (೧೭೭೧-೧೮೪೧)ನು ತನ್ನ ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಪಾದನೆಂಬ ಕವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೊಳ್ಳಾಗಾಲ ಎಂಬ ಪುರದಲ್ಲಿ ಈತ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಪೂಜ್ಯಪಾದನ ಕಾಲ ಸು. ೬೦೦ ಇರಬಹುದೆಂದೂ ಅನ್ಯತ್ರ ಕಾವ್ಯ, ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಊಹಿಸುತ್ತಾರಲ್ಲದೆ ಜೈನೇಂದ್ರ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ, ಬೆಂಗಳೂರು (೨ನೇ ಮುದ್ರಣ) ೧೯೭೨, ಪು ೬-೯ ದೇವಚಂದ್ರ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಕೊಳ್ಳಾಗಾಲವೇ ಇಂದಿನ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲವಾದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಪಾದನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಥಮ ಕವಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಮೈಸೂರು ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ಆರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ಹದಿನೈದನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯನಗರ ರಾಜವಂಶಸ್ಥನಾದ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೪೧೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ತೆರಕಣಾಂಬಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಮಗನಾದ ಎರಡನೇ

ಕಂಪಣದೇವನ ಪುತ್ರನೇ ದೇವರಾಜನು. ಈತ 'ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ' ಸಾಂಗತ್ಯಕಾವ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಮರುಕನ ಸಂಸ್ಕೃತಲ್ಲಿರುವ 'ಅಮರು ಶತಕ'ವನ್ನು ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು 'ನವರಸಕವಿ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡ ದೇವರಾಜನ 'ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ'ಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಪರ ಕಥೆಗಳಿದ್ದು ೭ ಕಥೆಗಳು ೨೬ ಸಂಧಿ ಹಾಗೂ ೨೦೦೦ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಹಲವು ಬಾರಿ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಶತಕ ಭಾಗಶಃ ದೊರೆತಿದ್ದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದಂತಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೪೫೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ಅಬಕಾರಿ ಸುಂಕ, ಕನಕಗಿರಿಯ ವಿಜಯ ಜಿನನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ವಿಜಯ ಜಿನ ಮಲೆಯೂರ ಜಿನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾನಂದನೂ ಆ ಪ್ರದೇಶದವನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಈತ ತಾನೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ 'ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಂದ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥವು ಪ್ರೌಢವಾದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

ಆರಾಧ್ಯಚರಿತೆಯನ್ನು ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಅಬಕಾರಿ ಸುಂಕ, ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಉಮ್ಮತ್ತೂರಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೪೮೨-೯೪ರಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ವೀರನಂಜರಾಜ ಒಡೆಯರಿಂದ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದಾತ. ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಸುಮಾರು ಹದಿನೈದು ತಲೆಮಾರುಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಾದರೂ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿರಬಹುದು. ಆರಾಧ್ಯ ಚರಿತೆಯು ಐದು ಪ್ರಕರಣ, ಅರವತ್ತೈದು ಸಂಧಿ ಹಾಗೂ ೩೦೬೯ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೃಹತ್ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ಬೊಮ್ಮರಸನ ತಾತ 'ನೇಮಿಚಂದ್ರ' ವಿಜಯನಗರದ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ (೧೪೧೯-೪೬) ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜಯಪತ್ರ ಪಡೆದಿದ್ದು ಬೊಮ್ಮರಸನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೪೮೫ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈತ 'ಸನತ್ಕುಮಾರ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಜೀವಂಧರ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಕೊಡುಗೆಯೆಂದರೆ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳು. ಮೊದಲಿಗೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರಾಗಿದ್ದು ನಂತರ ವಿರಕ್ತರಾದರೆಂದು ಹೇಳಿಕೆಗಳಿವೆ. ಮುಂದೆ ಅವರು ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನ ಶಂಭುಲಿಂಗನ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿರಾಗಿಗಳಾಗಿ ಶಿವಯೋಗ ತತ್ಪರರಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತವರು. ಅನ್ಯ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಇವರ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೫೦೦ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವರು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಾದ 'ದರ್ಶನ ಸಾರ', 'ಆತ್ಮತರ್ಕ' ಹಾಗೂ 'ಚಿಂತಾಮಣಿ'ಗಳು ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದ ಕೃತಿಗಳಾದ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ 'ಅನುಭವ ಸಾರ', ಶಂಭುಲಿಂಗ ಎಂಬ ಅಂಕಿತವುಳ್ಳ ರಾಗ ಸೂಚನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ 'ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ', ಕಂದ ಹಾಗೂ ಲಲಿತ ರಗಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ 'ಪರಮಾರ್ಥಗೀತೆ', ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಮೈತ್ರೇಯಿಯರ ಸಂವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಂಗತ್ಯ 'ಪರಮಾನುಭವ ಬೋಧೆ', ತ್ರಿಪದಿ ರೂಪದ 'ಅರವತ್ತಮೂರು ಪುರಾತನರ ಸ್ತುತಿಗಳು'; ವಿಶ್ವಕೋಶದಂತಿರುವ 'ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ', ಚೆನ್ನಸದಾಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಶಿವಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆಯ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 'ಪರಮಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ'ಗಳು ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಕೃತಿಗಳು. ಮಹಾನ್ ದಾರ್ಶನಿಕರು, ಅನುಪಮ ಗುಣ ಸಂಪನ್ನರು, ಮೇರು ಅನುಭಾವಿಗಳು, ಪರಮ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಅಪ್ರತಿಮ ವಿರಾಗಿಗಳು, ಸಂಗೀತ ಕಲಾರಾಧಕರು, ಮಾನವತಾವಾದಿಗಳು ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಶಿವಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕೊಂಡಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶಂಭುಲಿಂಗನ ಬೆಟ್ಟದ (ಚಿಲಕವಾಡಿ) ಗುಹಾಂತರ ಆಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬಳಿಯ ಕುಂತೂರಿನಲ್ಲಿ ನಿಜಗುಣರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮಠಗಳಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಅವರ ತತ್ವಪದಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಹಾಡು, ವಚನಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ನಿಜಗುಣರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೫೦೦) ಮುಖ್ಯನ ಷಡಕ್ಷರಿಯವರು ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯತಿಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಯರಗಂಬಳ್ಳಿಯ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗರ ಶಿಷ್ಯರೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಷಡಕ್ಷರಿ ಕವಿ ೭೪ ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, 'ಶಿವಪೂಜಾಷ್ಟಕ' 'ಶಿವಯೋಗಾಷ್ಟಕ'ಗಳನ್ನು ಷಡಕ್ಷರ ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ರಚಿಸಿದ್ದು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸುಬೋಧಸಾರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಕಂದ, ಷಟ್ಪದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೇಯ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಪೂರ್ಣತೆ, ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿ, ಸಮತಾ ಭಾವಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಂಭುಲಿಂಗನ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯನ ಷಡಕ್ಷರಿಯವರ ಗದ್ದುಗೆ ಇರುವುದಾಗಿ ಪ್ರತೀತಿಯಿದ್ದು ಇವರ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಹಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಕೆಲಸೂರಿನವನಾದ (ಭತ್ತತ್ರಯಪುರ) ಆದಿದೇವ, ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಿದ್ದು ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೦ರಲ್ಲಿ 'ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಮೊದಲ ಕಥೆಯಾದ ಸುಕುಮಾರ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತೃತ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮೂಲತಃ ಹರದನಹಳ್ಳಿಯವರಾದ (ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ) ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯತಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೬೦ ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯತಿಯು 'ಷಟ್ಪಲ್ಲಜ್ಞಾನ ಸಾರಾಮೃತ'ವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚುರ ಪಡಿಸಿದರು. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಡೆಯೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಸ್ಥರಾದ ಈ ಯತಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೪೭೦ ಎಂದು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕನಕಗಿರಿ (ಮಲೆಯೂರು)ಯ ಜೈನಮತಾವಲಂಬಿ ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೬೭ರಲ್ಲಿ 'ವಿಜಯಕುಮಾರಿ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಅದು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಳಾಗಿ ಕಾಮನನ್ನು ಗೆದ್ದ ವಿಜಯಕುಮಾರಿಯ ಕಥೆಯಾದರೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಅನ್ಯಮತ ಖಂಡನೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಗೆ ರಾಮಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಚಂದನವರ್ಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಇದ್ದು ಈತನು ತನ್ನ ತಂದೆ ಅಕಳಂಕನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ 'ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಳಂದೂರಿನ ಹದಿನಾಡಿನ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಚೆನ್ನರಾಜ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೦ರಲ್ಲಿ 'ವೈದ್ಯಸಾರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ವಿಧವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಟೀಕುಗಳಿವೆ. ಚೆನ್ನರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ನಾರಸಿಂಹಭಟ್ಟ ಎಂಬಾತ ಈ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ್ದು ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದ ರಾಜನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರಬಹುದೆಂದೂ, ಕೃತಿಗೆ 'ನಾರಸಿಂಹಭಟ್ಟರ ಸಂಹಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇರುವುದಾಗಿ ಕವಿ ಚರಿತೆಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಸಂ ೨, ಪು ೨೫೧) ವೈಷ್ಣವ ಕವಿಯಾದ ಹೊಮ್ಮಗ್ರಾಮದ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೯೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀರಂಗ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜೈನಕವಿಯಾದರೂ ಸದಾಶಿವನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿರುವ 'ಶೃಂಗಾರ ಕಥೆ'ಯನ್ನು ಭತ್ತತ್ರಯಪುರದ (ಕೆಲಸೂರಿನ) ಪದ್ಮರಸ ಅಲ್ಲಿಯ ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೯೯ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ. ಸಮಕಾಲೀನ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನನ್ನು (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು ೧೬೦೪) ತನ್ನ ಗುರುವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶೃಂಗಾರ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸುಕುಮಾರನ ಕಥೆಯಿದ್ದು ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶೃಂಗಾರಭರಿತವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು.೧೬೦೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಯೋಗಿಯನ್ನು ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯವನೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಈತ 'ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ಕನ್ನಡ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಬೆಳುಗೊಳದ ಕವಿ ಪಾಯಣವರ್ಣಿ (೧೬೫೯)ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಪೂಜ್ಯಪಾದನ ಕೃತಿ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಯಳಂದೂರು ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರನಾದ ಹರೀಶ್ವರನ ವಂಶಜ ಹರಿದೇವ ಅಥವಾ ಹರೀಶ್ವರನು 'ಪ್ರಭುದೇವರ ಪುರಾಣ'ವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಹಲವಾರು ವಿಭಿನ್ನ ಷಟ್ಪದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು.೧೬೦೬ ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗುರು ಸಿದ್ಧವೀರನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ರಚಿಸಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಕವಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಶೈವ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾಸ ರತ್ನಾಕರ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಯಳಂದೂರಿನ (ಬಾಲೇಂದುಪುರ) ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕವಿ ಪರ್ವತ ಶಿವಯೋಗಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರ 'ವಚನ ಸಾರಾರ್ಥ', ಮುರುಗೆಯ ಶಾಂತವೀರೇಶ್ವರನ 'ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಕಂದದ ಟೀಕೆ', 'ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗದೇವ ತ್ರಿಪದಿಯ ಟೀಕೆ', 'ಗುರುಸ್ತೋತ್ರ ತ್ರಿಪದಿಯ ಟೀಕೆ', 'ಚೆನ್ನಬಸವನ ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣದ ಟೀಕೆ'ಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಟೀಕೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ತಾನು ಹರೀಶ್ವರನ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಹರೀಶ್ವರನೇ ಈತನಾಗಿರಬಹುದು.

ಶೃಂಗಾರ ಹಾಗೂ ವೀರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ 'ಮದನಮೋಹಿನಿ ಕಥೆ'ಯನ್ನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮಯ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೬೫೦ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು, ತಾನು ವೈಷ್ಣವನಾದರೂ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯ ಹಿರಿಸಾವೆಯ ವೀರಯ್ಯನಿಗಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಸಾರಂಗಧರ ಹಾಗೂ ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ರಚಿಸಿದ ಕೃತಿ ಇದಾಗಿದೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಹಿಮವದ್ ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೈವವನ್ನು ಕುರಿತು 'ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಪ್ರಬಂಧ' ರಚಿಸಿದ ವೆಂಕಟಕವಿ ತನ್ನನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಟೆಯ ನಿವಾಸಿ ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕೃತಿ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೬೫೦ರದ್ದಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಪರಿಸರದ ಉದ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಕಾಡುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಸಾಸಲಿನ ಚಿಕ್ಕಣಾರಾಧ್ಯನ ವಂಶಸ್ಥ ಸೋಮಾರಾಧ್ಯನ ಪುತ್ರನಾದ ಸಾಸಲಯ್ಯ ಯಳಂದೂರಿನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬೫೪ರ ಶಾಸನ (ಯಳಂ-೧) ಬರೆದಾತ. ಶಾಸನಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ಪಂಡಿತನ ಮಗ ರಸಿಕ ಪಂಡಿತ (ಈ ಶಾಸನ) ಬರೆದನೆಂದೂ (ಬರೆದಂ) ಕವಿ ಸಾಸಲಯ್ಯ ಹೇಳಿದನೆಂದೂ (ಪೇಳ್ವನಿದಂ) ಅರಸ ಮುದ್ದುಭೂಪ ಬರೆಯಿಸಿದನೆಂದೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಸಾಸಲಯ್ಯ ಪಠ್ಯವಿಷಯ ಹೇಳಿದ್ದು ರಸಿಕ ಪಂಡಿತ ಬರೆದನೆಂದೂ (ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ) ಊಹಿಸಬಹುದು. ಶಾಸನ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಅನ್ಯತ್ರ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಸಾಸಲಯ್ಯ 'ಇಂದು ಶೇಖರ ಲೀಲೆ' ಎಂಬ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃತಿಗೆ 'ಮುಡಿವಾಳದ ಶಿವಾಲಂಕಾರೇಶ್ವರನ ಮಹಾತ್ಮೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ.

ಷಡಕ್ಷರಿ ದೇವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೫೫ರ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಳವಳ್ಳಿಯ ಧನಗೂರಿನ ಮಠದಲ್ಲಿದ್ದು ನಂತರ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ವಂಶಸ್ಥರ ಊರಾದ ಯಳಂದೂರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದ ಮಠದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವ್ಯವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತ್ಯ ಕಂಡ ಹೆಸರಾಂತ ಕವಿ. ಈತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಕವಿಕರ್ಣರಸಾಯನಮ್' ಎಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯ, 'ಶಿವಾಧಿಕೃ ರತ್ನಾವಳಿ', 'ಭಕ್ತಾದಿತ್ಯ ರತ್ನಾವಳಿ', 'ಶಿವಸ್ತವ ಮಂಜರಿ', 'ವೀರಭದ್ರೋದಹರಣ ಗದ್ಯಂ' ರಚಿಸಿದ್ದು 'ಶಿವಸ್ತವ ಮಂಜರಿ'ಯನ್ನು 'ಸ್ತೋತ್ರದೀಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಡಾ.ಶೀಲಾಕುಮಾರಿಯವರು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೀರಭದ್ರೋದಹರಣ ಗದ್ಯವೇ ವೀರಭದ್ರದಂಡಕವಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಕವಿ ಚರಿತೆ. ಭಾಗ ೩, ಪು. ೪೧೨) ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಕೃತಿ 'ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ' ತಮಿಳಿನ ಮೂಲ ಆಧರಿಸಿ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ರಚಿಸಿದ 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ' ಕೃತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಸ್ತುಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಷಡಕ್ಷರಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ತುಂಬ ಈ ಕೃತಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಮಾನ್ಯತೆಯಿತ್ತು, ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ

ನಿಕಷವಾಗಿತ್ತು. ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿ 'ಬಸವರಾಜ ವಿಜಯ' ಬಸವಣ್ಣನವರನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ತೆಲುಗು, ಸಂಸ್ಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡಿದ್ದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಹೊಸದೊಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ಷಡಕ್ಷರಿ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಕೃತಿಗೆ 'ವ್ಯಷಭೇಂದ್ರ ವಿಜಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಭಕ್ತಿ ರಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ 'ಶಬರಶಂಕರವಿಲಾಸ' ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶಿವ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ ನೀಡಿದ ಹಾಗೂ ಶಿವನ ಲೀಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕಥೆ ಆಧರಿಸಿದ್ದು ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಷಡಕ್ಷರ ದೇವನು ರಸಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ತೇಕ್ವಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಅಷ್ಟಾದಶ ವರ್ಣನೆಗಳು, ಸಮಾಸ ಭೂಯಿಷ್ಯವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಿಗೂ ಮನತೆತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಷಡಕ್ಷರ ದೇವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರಸಪರಿಪಾಕದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. (ಡಾ|| ಡಿ. ಶೀಲಾಕುಮಾರಿ, ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು ೮೫) ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ಕವಿ ಷಡಕ್ಷರಿಯನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಈತ ಬರೆದ 'ವೀರಭದ್ರ ದಂಡಕ' ಕೆಳದಿಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವನನ್ನು ಕುರಿತದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಯಳಂದೂರಿನಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರಿ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವಿದ್ದು ಷಡಕ್ಷರಿಯ ಗದ್ದುಗೆಯನ್ನು ನವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಮೊದಲಿಗೆ ದುಗ್ಗಹಟ್ಟಿ ಪಿ.ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನವರೂ ನಂತರ ಈಗ ಅವರ ಮಗ ವಿ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿಯವರೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ರಂಗರಾಜ, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು 'ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ವಿಲಾಸ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು, ಇದು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈತನ ಮಗ ಚಿಕ್ಕಪಾಧ್ಯಾಯ ಸಹ ತೆರಕಣಾಂಬಿಯವನಾಗಿದ್ದು ಮೈಸೂರು ಅರಸ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನಲ್ಲಿ (೧೬೭೨-೧೭೦೪) ಕರಣಿಕ ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಪಾಧ್ಯಾಯನ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂದಿದ್ದು, ಅನೇಕ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ಪೋಷಾಹ ನೀಡಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಚಿಕ್ಕಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬುದು ಉಪನಾಮವಾಗಿ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಪ್ರಾಯಶಃ 'ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ' ಈತನ ಮೊದಲ ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬೦೧ರಲ್ಲೂ, 'ದಿವ್ಯಸೂರಿ ಚರಿತೆ' ಕೊನೆಯ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಇದನ್ನು, ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು.೧೬೭೦ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಈತ ೨೮ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳು ಅಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಕಮಲಾಚಲ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ ರುಕ್ಮಾಂಗದಾ ಚರಿತೆ, ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ, ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ವಿಲಾಸ, ಅರ್ಥಪಂಚಕಗಳು ಚಂಪೂಕೃತಿಗಳು. ಯಾದವಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಪಶ್ಚಿಮರಂಗ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಶೃಂಗಾರ ಶತಕ, ರಂಗಧಾಮ ಸ್ತುತಿ, ಅಕ್ಷರಮಾಲಿಕೆ, ರಂಗಧಾಮಪುರುಷ ವಿರಹ, ರಂಗಧಾಮ ನೀತಿಶತಕ, ಚಿತ್ರಶತಕ, ರಂಗನಾಯಕ-ರಂಗನಾಯಕಿಸ್ತುತಿ, ಮದನಮೋಹಿನಿ ಕಥೆಗಳು ಸಾಂಗತ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿವೆ. ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ, ವೆಂಕಟಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಶ್ರೀರಂಗ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಯದುಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಶೇಷಧರ್ಮಗಳು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿಯ ಶೃಂಗಾರ ಸೂತ್ರೋದಾಹರಣೆ, ಶೃಂಗಾರದ ಹಾಡುಗಳು ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕಾಮಂದಕನೀತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಶುಕಸಪ್ತಿಯನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತಮಿಳಿನ 'ತಿರುವಾಯ್ಮೊಳಿ'ಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಕಮಲಾಚಲ ಮಹಾತ್ಮೆ ೨೫೬೧ ಕಂದ, ೧೧೬೧ ವೃತ್ತ, ೨೭೯ ವಚನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೃಹತ್ ಗ್ರಂಥವಾದರೆ, ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಯನ ಪ್ರಶಂಸೆ ಕುರಿತ 'ಶೃಂಗಾರದ ಹಾಡು' ಆರು ಹಾಡುಗಳಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. 'ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ' ಎಂಬುದು ಇವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೇ ಅತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು.

ಇದೇ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ, ರಾಜನ ಪಟ್ಟ ಮಹಿಷಿಯಾದ ಯಳಂದೂರು ದೇವಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಹೊನ್ನಮ್ಮನನ್ನೂ ಯಳಂದೂರು ಪ್ರದೇಶದವಳಿರಬಹುದೆಂದು

ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈಕೆಯ ಕೃತಿ 'ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ' ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೮೦ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಮರ್ಶೆಗೆ, ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತೀವಾದ ಪರ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ. ಹೊನ್ನಮ್ಮನು ಸಂಚಿಯ (ಎಲೆ-ಅಡಿಕೆ ಚೀಲ) ಊಳಿಗದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಚತುರ್ಥವರ್ಣದವಳಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ, ಆಕೆಗೆ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ, ನಾಟಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವಿದ್ದು, ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ವರದೇವತೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರಳಾಗಿದ್ದಳು. ಸಾಂಗತ್ಯ ಕೃತಿಯಾದ 'ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ' ಪತಿವ್ರತಾ ಸ್ತ್ರೀ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಪೆಣ್ಣು ಪೆಣ್ಣೆಂದೇಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು, ಕುವರನಾದೊಡೆ ಬಂದ ಗುಣವೇನು? ಕುವರಿಯಾದೊಡೆ ಕುಂದೇನು? ಎಂದು ದಿಟ್ಟವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಸ್ತ್ರೀವಾದಿಯೆನಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ನೆರೆಯ ಟಿ.ನರಸೀಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮೂಗೂರು ಅರಸರ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ನಂಜಯ್ಯನನ್ನು ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯವನೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು.೧೭೫೦ರಲ್ಲಿ ಕರ್ಪೂತವಾಕ್ಯ, ಶಬರ ಧನಂಜಯ, ವಿಲಾಸಮಂಜರಿ ಮುಂತಾದ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಇವನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸುಮಾರು ಇದೇ ಕಾಲದ (೧೭೯೨) ಕನಕಗಿರಿಯ (ಮಲೆಯೂರು) ಪದ್ಮರಾಜ 'ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಹತ್ತಾರು ತಲೆಮಾರುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವ ಈತ ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿ ಹಾಗೂ ದೇವಚಂದ್ರನ ಸಹೋದರ. ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ದೇವಚಂದ್ರ (೧೭೭೧-೧೮೪೧) ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮೋಜಣಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಕರ್ನಾಲ್ ಮೆಕೆನ್ರಿ ಹಳೆಯ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಚಂದ್ರನನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯ ವೃತ್ತಾಂತ ಬರೆದು ಕೊಡಲು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೦೪ರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ. ಆದರೆ ದೇವಚಂದ್ರ ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ವೇಳೆಗೆ ಮೆಕೆನ್ರಿ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. (ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೆಕೆನ್ರಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿವರಗಳಿವೆ) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಶ್ಲೋಕ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ 'ರಾಜಾವಳಿ ಕಥಾಸಾರ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವು ಇತಿಹಾಸಗಳು, ಅನೇಕ ರಾಜರ ಚರಿತ್ರೆಗಳೂ, ಕೆಲವು ಕವಿಗಳ ವಿಷಯಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕಲ್ಪಿತ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಆದರೂ ಹಲವಾರು ಪೂರ್ವಕವಿಗಳ ಕಾಲ, ದೇಶ, ಕೃತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದೆ. ದೇವಚಂದ್ರ ತನ್ನ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕರಣಿಕನಾಗಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಪದ್ಯ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಈತನ ಮೊದಲ ಕೃತಿ 'ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತೆ' ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೯೨ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಯಿತು. ಈತ 'ರಾಮಕಥಾವತಾರ'ವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೯೭ರಲ್ಲಿ ಬರೆದನು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸುಮೇರು ಶತಕ, ಭಕ್ತಿಸಾರ, ಶತಕತ್ರಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ ಲಘುವೃತ್ತಿ, ಪ್ರವಚನ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ, ದ್ವಾದಶಾನುಪೇಕ್ಷೆ, ಧ್ಯಾನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರ ಬರೆದಂತೆ ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತದ ರಚನೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಒಟ್ಟು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆ ಹಾಗೂ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಜೈನನಾದ ಈತನ ಕುಲದೈವ ಮಲೆಯೂರು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನಾದರೂ 'ರಾಮಕಥಾವತಾರವನ್ನು ಮೇಲುಕೋಟೆಯ ನರಸಿಂಹನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಪೇಳುವೆನು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಉಳಿದಂತೆ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನ ಮುಡಿಗೊಂಡ ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕವಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು.೧೭೭೫ರಲ್ಲಿ 'ಗಿರಿಜಾರಮಣ ವಿಲಾಸ'ವನ್ನು ಪುತ್ರಿ ಲಲಿತಾಂಗಿಯಿಂದ ಸ್ಪೂರ್ತಿ ಪಡೆದು ರಚಿಸಿದ್ದು ತಿಳಿಗನ್ನಡದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡಲಾಗಿದೆ. ಮುಳ್ಳೂರಿನ ವೈಷ್ಣವ ಕವಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೮೦೦ರಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹದಿನೈದನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯವರೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜೈನ, ವೀರಶೈವ, ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣವ ಮತದವರು ಕಾವ್ಯಕೃಷಿ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಚಂಪೂಕೃತಿಗಳು, ನಂತರ ಸಾಂಗತ್ಯ, ಕಂದ, ಪದ್ಯ, ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಯಕ್ಷಗಾನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಮತದವರೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕೃತಿಗಳು ನಾಟಕಗಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿರಬಹುದು. ಒಟ್ಟು ಕೃತಿಗಳು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದು, ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಅನುವಾದಗೊಂಡು ಅಥವಾ ಪ್ರೇರಣೆ ಪಡೆದಂತೆ ತಮಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಆಕರಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಯೋಗಿವರ್ಯರು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಹದಿಮೂರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರನಿಂದಲೇ ಕೊನೆಯಾದರೂ 'ಱ' ಹಾಗೂ 'ಱ' ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹದಿನೆಂಟನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೃತಿಕಾರರು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದುದು ವಿಶೇಷ. ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಏಕೈಕ ಕವಯಿತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಒಟ್ಟು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಿಂದ ಸಂಪಾದಿತಗೊಂಡು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಚಂಪೂ, ಷಟ್ಪದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯ, ತ್ರಿಪದಿ, ರಗಳೆ, ವಚನ, ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅನುಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯವಂತೂ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದೆ ಎಂದು ಡಾ.ಶೀಲಾಕುಮಾರಿಯವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೃತಿಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿಯವರು ಸಾಹಿತಿಗಳ ಕೋಶವೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದು, ಅದರಂತೆ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿಮಾಡಬಹುದು. ಅಗರಂ ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರು (೧೮೨೦) ಮೈಸೂರು ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದು ಲೋಲಂಬರಾಜನ 'ವೈದ್ಯ ಜೀವನ' ಕೃತಿಗೆ ಟೀಕೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. (ಮುದ್ರಣ ೧೮೭೦) ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಬೇಗೂರಿನವರಾದ ಮಲ್ಲಪ್ಪನವರು (೧೮೩೫-೧೯೦೭) ಸಂಸ್ಕೃತ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತರಾಗಿದ್ದು 'ವ್ಯಾಕರಣದ ಮಲ್ಲಪ್ಪ' ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಯುತರು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಲ್ಲದೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯವಲೋಕನದ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಕರಣ ಹಾಗೂ ಷಡಕ್ಷರಿಯ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಂಡಿಗನವಿಲೆ ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ ಗರುಡಾಚಾರ್ (೧೮೪೫-೧೯೧೪) ಅವರು ಮೂಲತಃ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದವರು. ಬಂಗಾಳಿ ಭಾಷೆ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ 'ಭ್ರಾಂತಿ ವಿಲಾಸ', 'ವಂಗೀಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ' ಮುಂತಾದ ಸುಮಾರು ೬೦ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕ ಬಂಗಾಳಿಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದವಾಗಿರುವ ಕಾದಂಬರಿಗಳು. ಇವರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಹೊರ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ದಾಖಲಾತಿಯಾದವರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು, ಬೆಂಗಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿ, ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡವರೆಂದರೆ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಬಿ. ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು. (೧೮೬೧-೧೯೪೫) ಹೊಯ್ಸಳ ಅರಸರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕರಣಿಕ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತರಾಗಿದ್ದ ಜೈನ ವಂಶಸ್ಥರಾದ ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು ಮೊದಲಿಗೆ ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್ ನಂತರ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ರೈಟರ್ ಆಗಿದ್ದು ಪ್ರಾಚೀನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಶಾಸನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣೆ, ಪರಿಶೀಲನೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಂತರ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿ ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಿ,

ಪ್ರಸಾರಣ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡರು. ಸದ್ಯೋದ ಸಂಜೀವಿನಿ ಎಂಬ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆ, ಜಿನಕಾವ್ಯ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಾಂಬುಧಿ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳ ತಿಂಗಳ ಸಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರ ಬಗ್ಗೆ ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ ಅವರು ಸುದೀರ್ಘ ಲೇಖನ ಬರೆದಿದ್ದು (ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ ಪು ೨೦೩-೨೧೯) ಶ್ರೀಯುತರು ರಚಿಸಿದ, ಅನುವಾದಿಸಿದ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ೧೧೫ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು ರಚಿಸಿದ 'ರೈಸ್ ಆರ್ಯ ಚರಿತೆ'ಯನ್ನು ಎಸ್.ಎಲ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಅವರು ಲಂಡನ್ನಿನ Indian Office Library ಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸಂಶೋಧಿಸಿದ್ದು ಈ ಹಿಂದಿನ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಂಡಿತರೇ ಬರೆದ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸದರಿ ಪುಸ್ತಕ ೧೯೦೫ರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಬಿ.ಎಲ್. ರೈಸ್ ಅವರೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ 'ರೈಸ್ ಆರ್ಯ ಚರಿತೆ'ಯ ವಿವರ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಯವರು ಸದರಿ ಪುಸ್ತಕದ ಮರುಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (೧೮೮೬) ಜ್ಯೋತಿಷಿಯಾಗಿ, ಖಗೋಳ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕ ಪಂಚಾಂಗ ರಚನಕಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಉಪರಾಗಗ್ರಹಣ, ಮೀಮಾಂಸ ವಿಕಾಸ, ಜ್ಯೋತಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ನ್ಯಾಯ ಮೂಲ, ಕುಜದೋಷ ನಿರ್ಣಯ, ಆಯನಾಂಶ ವಿಮರ್ಶೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಎಸ್.ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿ ದರ್ಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೮೯, ಪು ೪೦೪) ಚಾಮರಾಜನಗರದ ವೆಂಕಟಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ವೆಂಕಟರಮಣಶಾಸ್ತ್ರಿ (೧೮೮೮-೧೯೪೫) ಅವರು ಅತ್ತಿಗುಪ್ಪೆ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ರತ್ನ ದರ್ಪಣ, ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಪುರಾಣಂ, ಸೋಸಲೆ ಗರಳಪುರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ವೆಂಕಟಾಚಲ ಪಂಡಿತರು 'ಮಂದಾರೋಜ್ವಲ ಪರಿಣಯ ನಾಟಕಂ' ಎಂಬ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ನಾಟಕವನ್ನು ೧೮೯೭ರಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಸಂಸ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯನಾಮದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಎ.ಎಸ್.ಸ್ವಾಮಿ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು (೧೮೯೮-೧೯೩೯) ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಅಗರದವರು. ಅವರ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದಲ್ಲಾಗಿದ್ದು ೧೪ನೇ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದರು. ಹದಿನಾರನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ 'ಕೌಶಲ' ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದಿದ್ದು, ೧೯೧೮ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ 'ಸುಗುಣ ಗಂಭೀರ' ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ನಾಟಕ ಕೃತಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯ ಬಹುಮಾನ ಬಂದಿತ್ತು. 'ಶ್ರೀಮಂತೋದ್ಯಾನ ವರ್ಣನಂ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ಪಂಡಿತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಎಂ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯನವರನ್ನು ಕುರಿತ ಪದ್ಯಮಾಲಿಕೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. 'ಷರ್ಲಾಕ್ ಹೋಮ್ಸ್ ಇನ್ ಜೈಲ್' ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದಂತೆ ದಾಖಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಸರು ಒಟ್ಟಾರೆ ೨೩ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಆರು ನಾಟಕಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದು ಬಂದಿವೆ. ಮೈಸೂರು ಅರಸರಾದ ನಾಲ್ವಡಿ ಚಾಮರಾಜರ ಕಾಲದ ಕಥೆಯಾದ 'ಸುಗುಣ ಗಂಭೀರ', ಇಮ್ಮಡಿ ತಿಮ್ಮರಾಜ ಒಡೆಯರಿಗೆ ಬಿರುದು ಸಾಧಿಸಿದ 'ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ', ರಣಧೀರ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ಒಡೆಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ 'ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ', 'ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು', 'ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ' ಹಾಗೂ 'ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ' ಗಳು ಲಭ್ಯವಿದ್ದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಇನ್ನಿತರ ನಾಟಕಗಳಾದ ಮಹಾಪ್ರಭು, ದೃಷ್ಟಿದಾನ, ಶರಣಾಗತ ಪರಿಪಾಲಕ, ರಕ್ತಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣ, ಮುತ್ತಿನಮೂಗುತಿ, ರಾಜವಿಭವೋತ್ಸವ, ತೆರಕಣಾಂಬಿ, ಅಮಂಗಲಾವಾಪ, ಬೊಕ್ಕಳಿಕೆ, ಜಗಜಟ್ಟಿ, ಚಲಗಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯ, ಮುಸ್ತಫಾ ವಿಜಯ, ತುಂಗ ನಿರ್ಮಾತನ, ನಂಜುಂಡನರಿ, ಶಪಥ ಮಂಗಳ, ಹಂಗಳ, ಸಂಚಿಯ

ಹೊನ್ನಿ ಇವಿಷ್ಟು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ). ಸಂಸರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿ ಹಲವಾರು ಕಡೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದು, ಜಗತ್ತಿನ ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಹೊಂದಿ ೧೪ನೇ ಫೆಬ್ರವರಿ ೧೯೩೯ರಂದು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಶರಣಾದರು. ('ರಂಗಭೂಮಿ' ವಿಭಾಗ ನೋಡಿ).

ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುಂಡ್ಲುಪಂಡಿತ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಿಂದ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತ ಮೂಲತಃ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪಂಡಿತ ವರ್ಗವೊಂದು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಹುದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಸಾಹಿತ್ಯ, ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಆಯುರ್ವೇದ, ಲಲಿತಕಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು (ಸು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೨೦) ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಲಿತ ಕಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತರಿದ್ದರು. ತಿರುಮಲಾರ್ಯ ಶೇಖರರು (ಸು೧೫೯೦) ಅಷ್ಟಭಾಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಧುರಂದರ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಯ್ಯಂಗಾರ್ (೧೬೭೯)ಅವರು ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು. ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಚಾರ್ಯರು (ಜ ೧೮೫೪) ವೇದಾಂತ, ವ್ಯಾಕರಣ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಷ್ಣಾತರಿದ್ದು, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದ ಕಾಲೇಜಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಕಾರಣರಾದವರು. 'ಕಾಶಿಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಾತ್ಮೆ', ಸಹಸ್ರಾಯು ಚರಿತೆ, ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪರಿಣಯ ಕೃತಿಗಳ ರಚನಕಾರರು. ಗುಂಡ್ಲುಪಂಡಿತ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಘನಪಾಠಿ ನಾರಾಯಣರಾಯರು (೧೯೮೯-೧೯೩೩) ಕನ್ನಡ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಮಹಾಭಾರತದ ಗದಾಪರ್ವದ ಪ್ರಸಂಗವೊಂದನ್ನು ಆಧರಿಸಿ 'ಬಿದಿಪುದಿದ ಗದೆ ಕದನಂ' ಎಂಬ ಚಂಪೂಕೃತಿ, 'ಪಂಚಭೂತ ಸೂಕ್ತಿಮಾಲ', 'ನೋಡಿದು ಮೈಮೆಯ ಗುಂಡಲನಾಡು', 'ಪರಪುಟ್ಟನಾದಂ ಪರವಾಸುದೇವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಲಘುಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದೇ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದವರು ಕನ್ನಡದ ಗರಡಿಯಾಳು ಗುಂಡ್ಲುಪಂಡಿತ ರಾಜರತ್ನಂ (ಜಿ.ಪಿ.ರಾಜರತ್ನಂ). ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದು ನಂತರ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪೂರೈಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರನ್ನು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡವರು. ೫.೧೨.೧೯೦೮ರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಶ್ರೀಯುತರ 'ತಾರೆ' ಕವಿತೆಗೆ ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಚಿನ್ನದ ಪದಕವೂ ಚೀನಾದೇಶದ ಬೌದ್ಧಯಾತ್ರಿಕರು, ರತ್ನನ ಪದಗಳು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧವಚನ ಪರಿಚಯಗಳಿಗೆ ದೇವರಾಜ ಬಹದ್ದೂರ್ ಪಾರಿತೋಷಕಗಳು (ವಿವಿಧ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ) ದೊರೆತವು. ಅವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತಿಗಳಾದ ಯೆಂಡ್ಕುಡ್ಡ ರತ್ನ (೧೯೩೨) ಮಹಾಕವಿ, ಪುರುಷ ಸರಸ್ವತಿ (೧೯೪೦) ನಾಗನ ಪದಗಳು (೧೯೫೨)ಸೇರಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಕವನ ಸಂಕಲನ, ಐದು ಕಥಾ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ಹದಿನಾಲ್ಕು ನಾಟಕ/ರೂಪಕಗಳು, 'ನಿರ್ಭಯಾಗ್ರಾಫಿ'ಯ ಒಂಬತ್ತು ಕಂಠುಗಳು, ಲೇಖನಗಳ ಸಂಗ್ರಹ 'ಸ್ನೇಹದ ದೀಪ', 'ಹತ್ತುವರುಷ' ಆತ್ಮಕಥೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಕವಿತೆ, ಕಥೆ, ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ, ರೂಪಕ, ಬೌದ್ಧ ಹಾಗೂ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲಿಕೆಗಳು, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಗಾಂಧಿ, ಕೈಲಾಸಂ, ಸತ್ಯಸಾಯಿಬಾಬ, ಧರ್ಮ-ನೀತಿ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನೂರಾರು ಕಿರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪತ್ರಿಕೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಕಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹ 'ವಿಚಾರರಶ್ಮಿ'ಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರ ಬಹುತೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಹಲವಾರು ಮುದ್ರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡಿವೆ. ಇವರಿಗೆ ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಕಳದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹೊಂಬುಚಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಡೆದ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ೧೯೭೮ರಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ೧೯೭೭ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಗೌರವ ಡಿ.ಲಿಟ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ

ದೊರೆತಿತ್ತು. ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರು ೧೩.೩.೧೯೭೯ರಂದು ನಿಧನರಾಗುವ ಮೊದಲು ಹಾಗೂ ಆನಂತರ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವಾರು ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊರಬಂದವು. ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರ ಜನ್ಮ ಶತಾಬ್ದಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ ೨೦೦೭-೦೮ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು, ಪುಸ್ತಕಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದವು.

ಇಪ್ಪತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಹಿತಿಗಳಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ನವೋದಯ, ನವ್ಯ, ದಲಿತ, ಬಂಡಾಯ, ಜನಪದ ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಬೆಳೆದು ಬಂದವು. ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಭದ್ರಬುನಾದಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಯಳಂದೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೊನ್ನೂರಿನವರಾದ ಹೆಚ್.ಪಿ. ಮಲ್ಲೇದೇವರು (೧೯೩೧-೧೯೯೧) ಸಂಸ್ಕೃತ ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದು 'ಶೈವಾಗಮಗಳು ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತು'ಗಳು ಇವರ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಪ್ರಬಂಧ. 'ಎಸೆನ್ಸಿಯಲ್ಸ್ ಆಫ್ ವೀರಶೈವಿಸಂ' ವೀರಶೈವ ತತ್ವ ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥ. 'ನಾಗಾನಂದ' ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ಕೃತಿ. ಭಾಸನ ಕರ್ಣಭಾರ, ಊರುಭಂಗದ ಅನುವಾದ, 'ಭಾಸ ಮಹಾಕವಿಯ ನಾಟಕ ದ್ವಯ', ಮರಿತೋಂಟದಾಯರ್ 'ಕೈವಲ್ಯಸಾರ', ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರರ ಕೃತಿಗಳು, 'ಉರಿಲಿಂಗ ಪೆದ್ದಿಯ ವಚನಗಳು', 'ಮಲ್ಲಾರಾಧ್ಯರ ಜೀವನ ಸಾಧನೆ, ಸಿದ್ಧಿ', ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವನ 'ಶಿವಾನುಭವಸೂತ್ರ' ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳು. ವೀರಾಗಮ, ವಾತುಲಾಗಮ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿ ಮುಂತಾದುವು ಸಂಪಾದಿತ ಕೃತಿಗಳು. ಮಲ್ಲೇದೇವರ ನಿಧನ ನಂತರ ಸ್ಮರಣ ಸಂಪುಟವಾಗಿ 'ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಯನಗಳು' ಎಂಬ ಕೃತಿ ಹೊರಬಂದಿತು.

ನವೋದಯ ಕಾಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಡಾ.ಎಸ್. ಪ್ರಭುಶಂಕರ (೧೯೨೯) ಡಾ.ಪಿ.ಎಸ್. ರಾಮಾನುಜಂ (೧೯೪೧) ಹಾಗೂ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಡಾ.ಎಸ್. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ್ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆ ಕುರಿತು ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪಡೆದ ಡಾ.ಪ್ರಭುಶಂಕರರು (ಇದು ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಪಿ.ಹೆಚ್.ಡಿ ಪ್ರಬಂಧ) ಬನಾರಸ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾಟಕಗಳು, ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ, ಪ್ರವಾಸಕಥನ ವಿಮರ್ಶೆ, ಬೆರಗು, ಆಮ್ರಪಾಲಿ, ಖಿಲೇಲ್ ಗಿಬ್ರಾನ್, ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ನಾನು ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ, ಪ್ರವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ, ವಿವೇಕಾನಂದರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ಹದಿನಾರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರ 'ಶರಣರ ನೂರೊಂದು ವಚನಗಳು' ಸ್ಪ್ಯಾನಿಷ್ ಅಲ್ಲದೇ, ಹಲವಾರು ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ 'ದಿ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಟ್ರಯಂಫ್' ನಾಟಕ ರಚಿಸಿದ್ದು ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆಗೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಗೌರವಗಳು ಇವರಿಗೆ ಸಂದಿವೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ, ಬೆಳೆದ ಪಿ.ಎಸ್. ರಾಮಾನುಜಂ, ಐ.ಪಿ.ಎಸ್. ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯ ಪೊಲೀಸ್ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಐಜಿಪಿಯಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಪದವಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಹಾಗೂ ಡಿ.ಲಿಟ್.ಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಶ್ರೀಯುತರು

‘ಭಟ್ಟನಾರಾಯಣನ ವೇಣೀ ಸಂಹಾರ’, ‘ವಾಗರ್ಥ ವಿಸ್ಮಯ’, ‘ಕಥಾಗುಚ್ಛ’, ‘ಕೊಡವರು’ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಮಿಣಕು, ದುಕೂಲ, ರುಚಿಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಕವನ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಡವರು ಕೃತಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿದೆ.

ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಡಾ.ಎಸ್. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ್ ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಬಹುಮುಖವಾದುದು. ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ, ಶಾಂತಿಪುರಾಣ ಮುಂತಾದ ಸಂಪಾದಿತ ಕೃತಿಗಳು. (ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿಗೆ ರಚಿಸಿದ) ‘ವೀರಶೈವ ಪುರಾಣ’-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ‘ನಂಬಿಯಣ್ಣ’, ವಚನ ಪರುಷ, ಚೇರಮನ ಕಥೆ-ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಂತಾದ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಗದ್ಯಾನುವಾದಗಳು, ಲೇಖನಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ‘ವಚನಾನುಶೀಲನ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವಾರು ಮೌಲಿಕ ಕೃತಿಗಳು ಶ್ರೀಯುತರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ತಾವೇ ಹೊರತರುತ್ತಿರುವ ‘ಸ್ವಪ್ನ ಲೋಕ’ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ).

ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರತರಾಗಿದ್ದ ಡಾ.ಬಿ.ಎಸ್. ಸ್ವಾಮಿ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಮಧುವನ ಹಳ್ಳಿಯವರು. ‘ಮಲೆಯ ಮಹದೇಶ್ವರ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ’ ಕುರಿತು ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದಿದ್ದು ‘ಮಹಾಜ್ಯೋತಿ ಮಾದೇಶ್ವರ’ ಎಂಬ ಸಾವಿರ ಪುಟಗಳ ಬೃಹತ್ ಕಾದಂಬರಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ, ಬಾನುಲಿ ರೂಪಕ, ಕಾದಂಬರಿ, ಜನಪದ, ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೂರೈವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಾಗಲವಾಡಿಯ ಕೆ.ಸಿ. ಶಿವಪ್ಪ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿದ್ದರು. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆ, ಕುರಿತ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದು, ಸಾವಿರಾರು ಕವಿತೆಗಳನ್ನು, ಅನುವಾದಿತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು, ಅನೇಕವು ಅಪ್ರಕಟಿತ. ‘ಮುದ್ದುರಾಮನ ಮನಸ್ಸು’ ೧೦೧ ಚೌಪದಿಗಳುಳ್ಳ ಸಂಕಲನ. ಇವರ ಕವನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ‘ರಾಧಾಮಾಧವ’ ಧ್ವನಿಸುರುಳಿ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ.

ಸಂಶೋಧಕ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿರುವ ಜಿ.ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥನ್ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯವರು. ಸನತ್ತುಮಾರ ಚರಿತೆ, ಜೀವಂಧರ ಚರಿತೆ, ಜನವಶ್ಯ ಯೋಗರತ್ನಾಕರ, ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯಂ, ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ, ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ, ಶೈವ, ವೀರಶೈವ ಕಾವ್ಯ ಹಾಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕುವೆಂಪು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತು ವಿಮರ್ಶಾ ಸಂಕಲನ ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಲವಾರು ಅಭಿನಂದನ ಹಾಗೂ ಸ್ಮರಣಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬಹುಮಾನ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಸನ್ಮಾನಗಳು, ಗೌರವಗಳು ಸಂದಿವೆ.

ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊರೆಯಾಲ ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ ಜಾನಪದ ಹಾಗೂ ರಂಗಭೂಮಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದು, ಮೈಸೂರು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನ ಸಹಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು. ಪತ್ರಕರ್ತರೂ ಕೂಡ ಆಗಿದ್ದು, ಕವನ ಸಂಕಲನ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕಗಳು, ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸತ್ಯಂತ ನಾಗಮ್ಮ’ ಇವರ ಜಾನಪದ ಕೃತಿ. ‘ಇದಿಯಮ್ಮ’ ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗಿದೆ. ಕೂಳೆ, ಹುಡುಕಾಡಿ ಬಂದ ಹೊನ್ನಿನ ಬದುಕು, ಅರ್ನೆಸ್ಟ್, ಚಪ್ಪಲಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಂಪಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿರುವ ಇಂದುವಾಡಿಯ ಡಾ. ಆರ್. ವೆಂಕಟೇಶ್ ಮಂಚಿಸ್ವಾಮಿ ಒಕ್ಕಲುಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಕುರಿತ ಪ್ರೌಢಪ್ರಬಂಧ ಹಾಗೂ ಪದಕೋಶ, ವಿಮರ್ಶಾಲೇಖನ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. 'ಜಾತಿಧರ್ಮ ಶತಮಾನದ ಚಿಂತನೆ,' ರಚಿಸಿದ್ದು ಧರೆಗೆದೊಡ್ಡವರು, ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮುಖಾಮುಖಿ, ಗೋಣಿಬಸವನ ಕಾವ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಮ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ (೨೦೦೨) ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಡಾ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಹನೂರರು (೧೯೫೦) ಜಾನಪದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವರು. ಜನಪದ ರಂಗಭೂಮಿ, ಆಧುನಿಕ ಜನಪದ ರಂಗಭೂಮಿ ಸ್ವರೂಪ ಸಂರಚನೆ ಇವರ ಪಿ.ಹೆಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ. 'ನಿಕ್ಷೇಪ' 'ಬಾರೋ ಗೀಜಗನೆ' (ಕಾದಂಬರಿಗಳು), ಕೆರೆಗೆ ಬಂದ ಹೋರಿ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಮುಖ, ಕಳೆದ ಮಂಗಳವಾರ ಮುಸ್ಸಂಜೆ (ಕಥಾ ಸಂಕಲನಗಳು), ದಾರಿಯೊಳಗಣ ಜ್ಯೋತಿ (ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ), ದೇವಸಾಹಿತ್ಯ (ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಮರ್ಶಾಗ್ರಂಥ), ಸುವರ್ಣಕಥಾ ಸಂಕಲನ (ಸಂಪಾದಿತ ಕೃತಿ) ಉ.ವೇ. ಸ್ವಾಮಿನಾಥ ಅಯ್ಯರ್ (ಅನುವಾದ) ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಮುಖ'ಕ್ಕೆ ಯು.ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿದೆ (ಜಾನಪದ ವಿಭಾಗ ನೋಡಿ). ಪತ್ರಕರ್ತರಾಗಿದ್ದ ವೈ.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (೧೯೨೬-೯೯)ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅಂಕಣಕಾರರು, wonderಗಣ್ಣು, punಡಿತ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಮೋಡಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊನಚು, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಇವರು. ತಮ್ಮ ಅಂಕಣ ಬರಹಗಳ ಸಂಗ್ರಹ 'ವಂಡರ್ ಗಣ್' ಅಲ್ಲದೆ ಅಮೆರಿಕನ್ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಕುರಿತ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಯರಗಂಬಳ್ಳಿಯ ವೈ.ಎನ್. ಗುಂಡುರಾವ್ (೧೯೪೫) ಅವರು ನಗೆ ಮಿಂಚು, ನಗೆಮಲ್ಲಿಗೆ, ಅನಾವರಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಹಾಸ್ಯ ಸಂಕಲನ, ಕಥಾ ಸಂಕಲನಗಳಲ್ಲದೆ ಹಲವು ಖ್ಯಾತ ಹಾಸ್ಯಬರಹಗಾರರ ಕೃತಿಗಳ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಬ್ಬುಹರಿದಾಗ' ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆ.ಬಸವನಪುರದವರಾದ ಬಿ.ಎ.ಮಧು ಹೆಸರಾಂತ ಚಿತ್ರಸಾಹಿತಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೈದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ ರಚಿಸಿರುವ ಇವರು ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಚಿತ್ರಕಥೆ ಇರುವ ೧೨ ಚಲನಚಿತ್ರಗಳು ಶತದಿನೋತ್ಸವ ಕಂಡಿವೆ. ಡಕೋಟಾ ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ರೆಸ್, ಹೃದಯವಂತ, ಬಾ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಸು, ತವರಿಗೆ ಬಾ ತಂಗಿ, ಅಣ್ಣ ತಂಗಿ, ಮೊನಾಲಿಸಾ, ಕೋಟಿಗೊಬ್ಬ, ಕರ್ಪೂರದ ಗೊಂಬೆ, ಕೌರವ, ಮುಂತಾದ ಸುಮಾರು ೧೨೫ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಭಾಷಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಸೈನಿಕ ಚಿತ್ರದ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಂಭಾಷಣೆಕಾರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ಮಧುರಾ ಎಂಬ ಕವನ ಸಂಕಲನ ಹೊರತಂದಿರುವ ಎಂ. ನಾಗಮಲ್ಲಪ್ಪ, 'ಅಭಿಷೇಕ' ನಾಟಕ, 'ಲೋಕರಹಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಿ', 'ಬಾಲವಿಜಯ' ಮುಂತಾದ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಬಾಗಳಿ ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿ, ಬಾಣಾಸುರ ಕಾಳಗ, ಶಂಭುಕಾಸುರ ಕಾಳಗ ಮುಂತಾದ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ, 'ಅನುಗಮನ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ' ರಚಿಸಿದ ಹೊಮ್ಮದ ಆರ್.ನಂಜಪ್ಪ, ತಾಲೂಕು ದರ್ಶಿನಿಯ ಕರ್ತೃ, ಭಾಷಾತಜ್ಞ ಆರ್. ರಾಮಕೃಷ್ಣ, ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕುರಿತು ಐವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದಿರುವ ಎಸ್. ವೀರಭದ್ರ (ವಿಭಾಸಿ), ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ 'ಕಾದಂಬರಿ ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥಮಾಲ'ದ ಮೂಲಕ ಹಲವಾರು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬನಶಂಕರಿ ದರ್ಶನ, ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ವೆಂಕಟರಮಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, 'ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ

ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ' ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಅನಂತನಾರಾಯಣ, ಎ.ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರಾಗಿ, ಆರ್ಯ ಸಮಾಜದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾಗಿ ಹಿಂದೂ ರಾಷ್ಟ್ರ, ವೈದಿಕ, ವೇದಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿರುವ ಸಿ.ಎಸ್.ಎಂ. ಆರ್ಯಕೇಸರಿ (ಸಿ.ಎಸ್.ಮಹದೇವಪ್ಪ), ಸ್ಥಳನಾಮ ಅಧ್ಯಯನ (ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದ) ಹಾಗೂ ಸಚಿವ, ರಾಜ್ಯಪಾಲರಾಗಿದ್ದ ಬಿ.ರಾಚಯ್ಯ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರ ರಚನಕಾರ ನಂಜಯ್ಯ ಹೊಂಗನೂರು, 'ತಲೆಬಾಗದ ಜನ' ನಾಟಕವಲ್ಲದೆ 'ಬಾಪುಕುಟಿ' ಅನುವಾದಿಸಿರುವ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಜು, ಎರಡನೆಯ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಹೊರತಂದ ಕೃತಿಗಳ ಪೈಕಿ 'ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿ ಮತ್ತು ಗಡಿನಾಡು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು' ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶರಣರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಡಾ.ಎಸ್. ಶಿವರಾಜಪ್ಪ, 'ಅನ್ನ' ಕಥಾ ಸಂಕಲನ ರಚಿಸಿರುವ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಹನೂರು, ಮುಂತಾದವರಲ್ಲದೆ ಕೆಲ್ಲಂಬಳ್ಳಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣ್, ಎಂ. ವೀರಭದ್ರಯ್ಯ, ಜ್ಞಾನೇಶ್ ಕುಮಾರ್, ನಾಗೇಶ್ ಸೋಸೈ, ಸೋಮಶೇಖರ್ ಬಿಸಲ್ವಾಡಿ (ಹಾಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು), ಹೆಗ್ಗವಾಡಿ ಗುರುಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲ ಭಾಗದ ಹಬ್ಬಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿರುವ ಮಹದೇವ ಶಂಕನಪುರ, ಮಾರಿಕೋಳಿ ಕವನ ಸಂಕಲನ ಹೊರತಂದಿರುವ ಮಂಜು ಕೋಡಿ ಉಗನೇ, ಸಂಪತ್ ಆರಾಧ್ಯ, ಚಂದು ದೇವಾಪುರ, ನಾಗಭೂಷಣ ಬಸವಾಪುರ, ಸಿ.ಎಸ್. ನಿರಂಜನ್‌ಕುಮಾರ್, ಹರದನಹಳ್ಳಿ ಬಿ. ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿ, ದಿ|| ಯ.ಮ. ಹೇಮಂತ ಕುಮಾರ್, ಗಿರೀಶ್ ಹರವೆ ಮುಂತಾದ ಲೇಖಕರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕಾಟಿಯವರಾದ ಡಾ.ಸಿ.ನಾಗಣ್ಣ ಅವರು ಕುವೆಂಪು ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. 'ಗಿಡದಡಿಯ ಲೋಕ' ಕವನ ಸಂಕಲನ ತಂದಿದ್ದು, ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಪ್ಪು ಕಾವ್ಯ, ತತ್ವ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ, ದೃಷ್ಟಿದಿಗಂತ ಮುಂತಾದ ವಿಮರ್ಶಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಾನುವಾದ, ಸಾಕ್ಷರತಾ ಆಂದೋಲನ ಕುರಿತ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರು, ಫಾದರ್-ನಾಟಕ ಅನುವಾದ, ಭಂಗ ಕಾದಂಬರಿ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಮಲೆಯೂರಿನ ಗುರುಸ್ವಾಮಿ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಶಾಲ ಹರಹಿನದು. ಶ್ರೀಯುತರ ಮೊದಲ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ 'ಖಾಸಗಿ ಬದುಕಿನ ಕಾಮಪ್ರೇಮ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಣಯಗೀತೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಯಾಮ ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುಟಕ್ಕೆ ಒಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿ' ಪ್ರಥಮ ಕಾದಂಬರಿ. ಮಲೆ ಮಾದೇಶ್ವರರನ್ನು ಕುರಿತ ಕಾದಂಬರಿ 'ಮಹಾಯಾತ್ರಿಕ', ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜರನ್ನು ಕುರಿತ 'ಅಪ್ರತಿಮ ವೀರ' ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ 'ಚಿಕ್ಕ ದಣ್ಣಾಯಕ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ' ಎಂಬ ಜಾನಪದ ಖಂಡಕಾವ್ಯ, 'ಗ್ರಂಥಾಲಯ ತರಂಗ ವಿಚಾರ ತರಂಗ' ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಷತ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಥಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಥಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸ್ಮರಣ ಸಂಪುಟ 'ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ' ಸೇರಿದಂತೆ ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಶರಣ-ಕಿರಣ, ಮಾತೆಂಬುದು ಜೋತಿರ್ಲಿಂಗ, ಹೆಜ್ಜೆಗೆ, ಶಿವಯೋಗ, ಶಿವಪ್ರಭೆ, ಕಾಡಂಚಿನ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಕಲರವ, ಮೂಡಲ ಸೀಮೆಯ ಕಥೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿವೆ. ಕಥೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಕುರಿತ ಹಲವಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೆ.ಎಸ್.ಎಸ್. ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದು ನಿವೃತ್ತಿ

ಹೊಂದಿದ್ದು, ಈಗ(೨೦೧೨)ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಬಸವಪೀಠದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಲಾದ ಬಹುತೇಕ ಸಾಹಿತಿಗಳು ನೆರೆ-ಹೊರೆಯ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವರಾದರೂ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಲಿತ ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಮೂಡಾಕೂಡು ಚಿನ್ನಸ್ವಾಮಿ ಅವರು ರಸ್ತೆ ಸಾರಿಗೆ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು 'ಕೊಂಡಿಗಳು ಮತ್ತು ಮುಳ್ಳುಬೇಲಿಗಳು', ಗೋಧೂಳಿ, 'ನಾನೊಂದು ಮರವಾಗಿದ್ದರೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕವನ ಸಂಕಲನಗಳು, 'ಬಹುರೂಪಿ ಭೀಮಾಬೋಯಿ' (ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣ), ಯುವ ಬೌದ್ಧರಿಗೊಂದು ದರ್ಶನ (ಅನುವಾದ), ಅನೇಕ ನಾಟಕ, ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ, ವೈಚಾರಿಕ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ದಲಿತ ಕತೆ'ಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯ ಸಹ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ದಲಿತಪರ ಚಿಂತಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರು. ಇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಗೌರವಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ವಿಶ್ವಗ್ರಾಮದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ, 'ಭಾರತದ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ಸ್ವರೂಪ' ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಮೇಲಿನ ನಿಬಂಧಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಡಿ.ಲಿಟ್ ಪದವಿ ಪಡೆದಿರುವರು. ರಾಜ್ಯ ರಸ್ತೆ ಸಾರಿಗೆ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಲೆಕ್ಕಾಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯು ೨೦೦೯ನೇ ಸಾಲಿನ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿದೆ.

ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಿಧನರಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗೃಹಿಕೆಯ ಪ್ರಖರ ಚಿಂತನೆಯ ನಿಷ್ಕರ-ಸ್ಪಷ್ಟ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಹೊಂದಿದ್ದ ದೇವಯ್ಯ ಹರವೆಯವರು ದಲಿತ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರು. ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. 'ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಲೇಖನಗಳು', ಡಾ.ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರ, ಕತ್ತಲಾಳದ ಕಿರಣಗಳು ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು, ಹಲವಾರು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಖರ ವಿಚಾರವಾದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಖಚಿತತೆ, ನಿಷ್ಕರತೆಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದ ಮಲೆಯೂರು ಗುರುಸ್ವಾಮಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ, 'ಚೊಕ್ಕದಣ್ಣಾಯಕ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ' ಎಂಬ ಜಾನಪದ ಖಂಡ ಕಾವ್ಯ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಹಿಳೆಯರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಮೂಲತಃ ಕುಂದಾಪುರದವರಾದ ಮೀನಾಕ್ಷಿ ಹೆಂಗವಳ್ಳಿಯವರು ಕೆಲವು ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಲಂಕೇಶ್ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಕಣಕಾರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಸ್. ರಮಾ ಅವರು ವಿದೇಶದಲ್ಲಿ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಪದವಿಗಳಿಸಿ ಹಲವಾರು ದೇಶಗಳ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನರ್ತನಶಾಲೆ', 'ಹರಳುಗಳು' ಕವನ ಸಂಕಲನ, 'ಪ್ರವೇಶ', 'ಹೇಮಂತ' ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗೀತಾ ಮಹದೇವ ಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು 'ತಾಯಿಗಾಗಿ' ಕವನ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಹಾಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ 'ದ ಇಂಟೀರಿಯರ್' ಕವನ ಸಂಕಲನ ಮತ್ತು 'ಮೈ ವಿಸಿಟ್ ಟು ಯು.ಎಸ್.ಎ.' ಪ್ರವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಯಳಂದೂರಿನವರಾದ ಭ್ರಮರ ನಾಗರಾಜು (ಸಿಂಧೂರಿ,ಕಾವ್ಯನಾಮ) ಅವರು ಕವನ ಸಂಕಲನ 'ಭಾವತರಂಗ', ಕಾದಂಬರಿಗಳಾದ 'ಮಿನುಗುವ ನಕ್ಷತ್ರ', 'ತಾರಾ' ಹಾಗೂ 'ಕರಗಿದ ಕನಸು'; 'ವಾರಭವಿಷ್ಯ' ಹಾಗೂ ಶರಣರನ್ನು ಕುರಿತ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಪುರಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಎಂ.ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ಅವರು ಚುಟುಕು ಸಾಹಿತ್ಯ,

ಪ್ರಬಂಧ ಹಾಗೂ ಕಿರುಕಥೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡು ಕವನ ಸಂಕಲನ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಗಳ ಮುದ್ದುಮಾದಪ್ಪ; ವಿ.ಕೃ. ಗೋಕಾಕರ ಗದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತು ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದಿರುವ ಹಾಗೂ ಕವನಗಳು ಮತ್ತು ಕಥೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಡಾ.ಕೆ.ಎಸ್. ರತ್ನಮ್ಮ; 'ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಷಡಕ್ಷರಿಯ ಕೊಡುಗೆ' ಕುರಿತು ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದಿರುವ 'ಘನಲಿಂಗ ಶಿವಯೋಗಿ' ಹಾಗೂ 'ಹಕ್ಕಿಯ ಪಯಣ, ಬೆಳಕಿನೆಡೆಗೆ, ಭಾಷಾಂತರ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿರುವ ಡಾ.ಶೀಲಾಕುಮಾರಿ ಮುಂತಾದವರು ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಲೆ

ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಜನಪದ ಕಲೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವೆಂದೆನ್ನಬಹುದು. ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನಪದ ಹಾಡು, ಕುಣಿತ, ರಂಗಕಲೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಗಮಗೊಂಡು ಉಳಿದೆಡೆಗೆ ಪ್ರಸಾರಗೊಂಡಿವೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಮಂಟಿಸ್ವಾಮಿ ಕುರಿತು ವಿಪುಲವಾದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹಾಡುಗಾರರು ಇದ್ದಾರೋ ಅಷ್ಟು ಬಗೆಯ ಪಾಠಾಂತರಗಳು, ಸೇರ್ಪಡೆಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಸಂಶೋಧಕರಿಗೆ ವಿಪುಲವಾದ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊದಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಜಾನಪದ ವಿದ್ವಾಂಸ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಹನೂರು ಅವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಪದ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂದ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವೆಂದೆನ್ನಬಹುದು.

ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರರು ಉತ್ತರ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಬಂದು ಹಲವಾರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಟನೆ ಮಾಡಿ, ಪವಾಡ ಮರೆದು ಇಂದಿನ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನ ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಂತವರು. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜನಾಂಗದವರು 'ದೇವರಗುಡ್ಡ' ವ್ರತ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮಾದೇಶ್ವರರ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸುವರು. ಜಾತ್ರೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ವಿಧಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಗಾಯನದಂತೆ ಸರಳವಾಗಿ ಹಾಡುವುದು ಒಂದಾದರೆ, ಕಂಸಾಳಿ ನುಡಿಸುತ್ತಾ ನಾಲ್ಕಾರು ಜನರು ಗುಂಪಾಗಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಹಾಡುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆ. ಕಂಸಾಳಿಗೆ ಉದ್ದನೆಯ ದಾರ ಕಟ್ಟಿ ಬೀಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಘರ್ಷಿಸಿ ನಾದ ಹೊರಡಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವೊಂದು 'ಬೀಸುಕಂಸಾಳಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯಗಾಯಕ ತಂಬೂರಿ ನುಡಿಸಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ಕಲಾವಿದರು ದಮ್ಮಡಿ, ಚಿಟಿಕೆ, ಕಂಸಾಳಿ ನುಡಿಸುತ್ತಾ ಸೊಲ್ಲು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾದೇಶ್ವರರ ಜೀವನ ವೃತ್ತಾಂತ, ಬೋಧನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಂತೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಏಳು ರಾತ್ರಿಗಳು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಅವೆಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಸಾಲು ಸಂಕಮ್ಮ, ಇಕ್ಕೇರಿ ದೇವಮ್ಮ, ಬೇವಿನ ಕಾಳಿ, ಜುಂಜಯ್ಯ, ಮೂಗಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರವಣ ಕುಮಾರರ ಸಾಲುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿರುವ ಸಂಕಮ್ಮನ ಸಾಲು, ಬೇವಿನಹಟ್ಟಿ ಕಾಳಮ್ಮನ ಸಾಲು ಇಡೀ ಕಥನ ಗೀತವನ್ನು ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿಸಿದೆ.

ಮಾದೇಶ್ವರರ ಕಥನಗಾರರು ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚದುರಿ ಹೋಗಿದ್ದರೂ, ಮಂಡ್ಯ, ಮೈಸೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲೆಸಿರುವರಾದರೂ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರು ನಿರಂತರ ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಕಥೆ ಪ್ರಸಾರಿಸಬೇಕಾದುದು ದೀಕ್ಷೆಯ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳಂತೆ ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರರನ್ನು ಕುರಿತ ಕಥಾನಕವೂ ಕಳೆದ ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಈಚೆಗೆ ಪಿ.ಕೆ. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ಹಲವಾರು ವಕ್ತೃಗಳಿಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ

ಪಾಠಾಂತರಗಳೊಂದಿಗೆ, ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಥನದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯ ಆಕರಗಳಿಂದ ಮಾದೇಶ್ವರರ ಐತಿಹಾಸಿಕತೆ, ಪವಾಡಗಳು ಹಾಗೂ ಹಲವಾರು ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಲು'ಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಉಪ ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು 'ಕವಟ್ಟು'ಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ನಲವತ್ತು ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಹಾಗೂ ಜೊತೆಗೆ ಸೊಲ್ಲು ಕೊಡುವವರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯವರೆಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಾಪುರದ ಸಿದ್ಧಶೆಟ್ಟಿ, ಹನುಮಯ್ಯ, ಗುರುಬಸಮ್ಮ, ಕಣ್ಣೂರು ಮಾದಮ್ಮ, ಬಸಮ್ಮ ಮತ್ತು ಹೊನ್ನಳ್ಳಿ ಮಾದಮ್ಮ, ಸಿದ್ದಮ್ಮ, ಜಯಮ್ಮ, ನಗರದ ಪುಟ್ಟ ನಂಜಮ್ಮ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಕಾಮಮ್ಮ ಮತ್ತು ಬಸಮ್ಮ. ಪಿ.ಕೆ. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ೧೯೯೧-೯೩ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಆ ಮೊದಲೂ, ಆನಂತರವೂ ಮಲೆ ಮಾದೇಶ್ವರನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂಶೋಧನೆ ಕೈಗೊಂಡವರಿದ್ದಾರೆ (ಪಿ.ಕೆ. ರಾಜಶೇಖರ, 'ಮಲೆಯ ಮಾದೇಶ್ವರ' ಮರುಮುದ್ರಣ-ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ೨೦೦೬, ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ) ಗುರುಸಿದ್ಧ ಕವಿಯ ಶ್ರೀ ಮಹದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ (೧೭೫೦) ದೊ.ಮಾ.ಮಲ್ಲಪುರವರ ಶ್ರೀಮಾದೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ (೧೯೭೨) ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಶ್ರೀ ಮಹದೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ (೧೯೭೫). ಕ.ರಾ. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ಮುಂತಾದವರ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ಬಿ.ಎಸ್. ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರರನ್ನು ಕುರಿತ ಸಂಶೋಧನಾ ಗ್ರಂಥ, ಮಲೆಯೂರು ಗುರುಸ್ವಾಮಿಯವರ 'ಮಹಾಯಾತ್ರಿಕೆ' ಕಾದಂಬರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಮಾದೇಶ್ವರರನ್ನು ಕುರಿತು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆರೇಳು ದಿನಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಹಾಡುವಷ್ಟು ಸಂಗ್ರಹವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಪಿ.ಕೆ. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ-ತಮಿಳುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾನಾರ್ಥದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಸಾಳೆ, ಬೀಸುಕಂಸಾಳೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾದೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಇಪ್ಪತ್ತೈದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಲಾವಿದರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಮಚವಾಡಿಯ ಮಹದೇವಗೌಡರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಹನ್ನೆರಡು ಕಲಾವಿದರಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ತಂಡವನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡಿ ಬಹುಮಾನಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಮ್ಮೇಳ, ಕುಣಿತ, ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಮರಗಾಲು ಕಂಸಾಳೆ, ಒಂಟಿ ಕಾಲು ಕಂಸಾಳೆ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಮುಂದುವರಿದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಮಲೆಯೂರಿನ ಹುಚ್ಚುಮಾದ ಶೆಟ್ಟರು ಮೆತ್ತಾಕು ಮಾದಶೆಟ್ಟರಿಂದ ಕಂಸಾಳೆ ಕಲಿತಿದ್ದು ಸುಮಾರು ನಲವತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕೇರಳವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರದೇ ಆದ ಕಲಾವಿದರ ತಂಡದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಲವಾರು ವರ್ಷ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಕಲಾವಿದರೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಾದಶೆಟ್ಟರು ನಾಲ್ಕಾರು ಧ್ವನಿಸುರಳಿಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರಿಗೆ ೨೦೦೫ನೇ ಸಾಲಿನ ಜನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಸುವರ್ಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹೋತ್ಸವ ಸನ್ಮಾನಗಳಲ್ಲದೆ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಸನ್ಮಾನ, ಪ್ರಶಂಸನಾ ಪತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀಯುತರು ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಪದ ಹೇಳುವ ತಂಬೂರಿ ಕಲಾವಿದರೂ ಕೂಡ. ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕಂದಳ್ಳಿಯವರಾದ ಮಾದಶೆಟ್ಟಿ ಅವರು ಉಲ್ಲೇಪುರದ ಮಾದಶೆಟ್ಟರಿಂದ ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ಚಾಮರಾಜನಗರ, ಮೈಸೂರು, ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ (ಮೈಸೂರು) ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ಕಲಾವಿದರಾಗಿ ಕಂಸಾಳೆಯನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಆಧಾರ : ಮಹದೇವ ಶಂಕನಪುರ, 'ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದರು', ಬೆಂಗಳೂರು ೨೦೦೮).

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಜನಪದ ಕಲಾಪ್ರಕಾರವೆಂದರೆ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಸಂಗ. ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಹದಿನೈದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿಯ ಗುರುಗಳಾದ ಗುರುಬಾರಲಿಂಗಯ್ಯನವರ ಆದೇಶದಂತೆ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೊಡಕಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾಯಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದು, ಹಲವಾರು ವೀರಶೈವ ಶರಣರೊಂದಿಗೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸಿ ಮರಳಿ ತಮ್ಮ ಊರಾದ ಮಳವಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬೊಪ್ಪೇಗೌಡನಪುರ(ಬಿ.ಜಿ.ಪುರ)ಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸಮಾಧಿಸ್ಥರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ರಾಚಪ್ಪಾಜಿ ಕಪ್ಪಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಸಿದ್ದಪ್ಪಾಜಿ ಚಿಕ್ಕಲ್ಲೂರಿನಲ್ಲೂ ಸಮಾಧಿಸ್ಥರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಕೆಳವರ್ಗದವರು, ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿಯ ಕಥಾನಕ, ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು, ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ತಲೆಗೆ ಕೆಂಪು ಪೇಟ, ಹಾರುಗಚ್ಚಿ, ಕಾವಿಯ ನಿಲುವಂಗಿ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕಾವಿಯ ಬಣ್ಣದ ಶಾಲು, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿ ಕುಂಕುಮ, ಕಾಲಿಗೆ ತೋಡ, ಬಾರಿಯ, ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಧರಿಸಿ, ಜನಪದ ವಾದ್ಯಗಳಾದ ತಂಬೂರಿ, ತಮ್ಮಡಿ, ತಾಳ, ಗಗ್ಗರ, ಡಕ್ಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು 'ಧರೆಗೆ ದೊಡ್ಡವರು' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದು ಅವರ ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಡುಗಾರರನ್ನು ನೀಲಗಾರರು, (ಲೀಲೆಗಾರರು) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಇವರು ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರರನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಕಲಾವಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಪದವನ್ನೂ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊಂಗನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಹಾಲಗೂಡಯ್ಯನವರು ಸಾಲೂರು ಮಠದ ಗುರುಗಳಿಂದ ಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗ ಕಲಿತು ಸ್ಥಳೀಯರಾದ ದಾಸ ನಂಜಯ್ಯ, ಮಿಷನ್ ಬಸವಯ್ಯನವರಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ವಾದ್ಯಗಾರಿಕೆ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಐದು ಕಲಾವಿದರ ತಂಡ ಕಟ್ಟಿ ಜಿಲ್ಲೆ, ಹೊರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಚುರ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯಿಂದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಗೌರವ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಬಳಿಯ ದೊಡ್ಡರಾಯಪೇಟೆಯವರಾದ ಮಾದಶೆಟ್ಟರು ತಂದೆ ಬಸವಶೆಟ್ಟರಿಂದ ತಂಬೂರಿ ಗಾಯನ ಕಲಿತವರು. ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ಆಕಾಶವಾಣಿ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದರು. ದೊಡ್ಡಮೋಳೆ ಗ್ರಾಮದ ದೊಡ್ಡಗವಿ ಬಸಪ್ಪ ಕೃಷ್ಣಾಪುರದ ಸಿದ್ಧಶೆಟ್ಟರಲ್ಲಿ ಪದ ಕಲಿತು 'ಶ್ರೀಮಲೆ ಮಾದೇಶ್ವರ ಕಂಸಾಳೆ ಮತ್ತು ನೀಲಗಾರರ ಕಲಾ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಸಹಕಲಾವಿದರೊಂದಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಉತ್ತಮ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಚ್ಚೇಪುರದ ರಾಚಯ್ಯ ಅವರು ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಕಥೆಯ ವಿಭಿನ್ನ ಪಠ್ಯ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಸಂಗ್ರಹಕಾರರಿಗೆ ಆಕರವೆಂಬಂತಿದೆ. ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಇವರ ಕಾವ್ಯ ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳಿಗಾಗುವಷ್ಟಿದ್ದು, ಅವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ರಾಚಯ್ಯನವರಿಗೆ ಎಚ್.ಎಲ್.ನಾಗೇಗೌಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಸುತ್ತೂರುಶ್ರೀ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಪರಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಹಂಪಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಶಕ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದ ಇವರು ೧೯೯೯ರಲ್ಲಿ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. ರಾಚಯ್ಯ ಅವರ ಮಗ ಸಿದ್ದರಾಜು, ಹಲವಾರು ಕಲಾವಿದರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ 'ರಾಚಪ್ಪಾಜಿ ಜಾನಪದ ಕಲಾವಿದರ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಕಲೆಯ ಕಾಯಕವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಮೋಳೆ ರಾಚಯ್ಯ (ರಾಚಶೆಟ್ಟಿ) ಅವರು ಹಾಡಿರುವ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವೆಂಕಟೇಶ ಇಂದ್ರಾಡಿ ಅವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ 'ಧರೆಗೆ ದೊಡ್ಡವರ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರಿಗೆ ಕುರುಬನಕಟ್ಟೆ ನೀಲಗಾರರ ಮೇಳ, ಕುಡ್ಲೂರು ನೀಲಗಾರರ ಮೇಳಗಳಲ್ಲದೆ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ನೀಡುವ (ಬೊಪ್ಪೇಗೌಡನಪುರದ) 'ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ' ಹಾಗೂ

ರಾಜ್ಯ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹ ದೊರೆತಿವೆ. ಕುಂತೂರು ಕಾಳಶೆಟ್ಟಿ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷ ಮೈಸೂರು ಆಕಾಶವಾಣಿ ನಿಲಯದ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದು, ಇವರಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಗೌರವಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಇಂದುವಾಡಿಯವರಾದ ಕೆ. ನಂಜಯ್ಯ, ದೊಡ್ಡ ಇಂದುವಾಡಿಯ ಬಸವಯ್ಯ, ಕಾರಾಪುರದ ಪುಟ್ಟಮಾದಯ್ಯ ಅವರುಗಳಿಗೆ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಗೌರವಗಳು ಸಂದಾಯವಾಗಿವೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ತಂಬೂರಿ ಕಲಾವಿದರಲ್ಲಿ (ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಕಥೆ ಹೇಳುವ) ದೊಡ್ಡಮೋಳೆಯ ಹೆಚ್. ಸಣ್ಣಶೆಟ್ಟಿ, ಬ್ಯಾಡಮೂಡ್ಲು ಗ್ರಾಮದ ಸಿ. ಮಾದಶೆಟ್ಟಿ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಸಿದ್ದಯ್ಯ. ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕೃಷ್ಣಾಪುರದ ತಳವಾರ ಸಿದ್ದಶೆಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಯವರೇ ಆದ ಭಿಕ್ಷೆಯ ಸಿದ್ದಶೆಟ್ಟಿ, ಅದೇ ತಾಲೂಕಿನ ವೆಂಕಟರಂಗ ಶೆಟ್ಟಿ, ಮಲ್ಲಿಗೆಹಳ್ಳಿಯ ಮಹದೇವ ಶೆಟ್ಟಿ, ಸಿದ್ದಯ್ಯನಪುರದ (ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾ.) ಚಿಕ್ಕಮಾದಯ್ಯ, ದೊಡ್ಡ ಇಂದುವಾಡಿಯ ಅಟ್ಟಲ ಮಾದಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಈ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ತಂಬೂರಿ ಕಲಾವಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮಲೆ ಮಾದೇಶ್ವರನ ಪದ ಹಾಡುವ ಕಂಸಾಳೆ, ಬೀಸುಕಂಸಾಳೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡೂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಹಲವಾರು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದು ಹಾಡುವುದುಂಟು. (ಮಹದೇವ ಶಂಕನಪುರ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲಾವಿದರು) ಸೋಮಶೇಖರ ಬಿಸಲ್ವಾಡಿಯವರು ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಪದವನ್ನು ಹಾಡುವ ಇನ್ನೂ ಹಲವಾರು ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರಲ್ಲದೆ, ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆಯದೆ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಹಾಡುವ ಇಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಹತ್ತಾರು ಯುವ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಹೊನ್ನೂಹೊಳೆ, 'ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಾನಪದ ಕಲೆಗಳು'. ಪು.೧೧೧)

ನೆರೆಜಿಲ್ಲೆಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಇತರ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳೆಂದರೆ ಗೊರವರ ಕುಣಿತ, ಸೋಬಾನೆ ಪದ, ಲಂಬಾಣಿ ನೃತ್ಯ, ಕೋಲಾಟ, ಸೂತ್ರದ ಗೊಂಬೆಯಾಟ, ವೀರಗಾಸೆ, ನಂದಿಕಂಬ, ಮುಖವೀಣೆ, ಸೋಲಿಗ ಜನಾಂಗದ ಪಿನಾಸಿ ನೃತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ತಮಟೆ, ಕೊಂಬು-ಕಹಳೆ, ನಾದಸ್ವರ, ಕೊಳಲು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟಿಯನ್ ಕಾಲೋನಿ ಇದ್ದು, ಅವರದೇ ಆದ ಹಾಡು ಕುಣಿತಗಳಿವೆ. ಗೊರವರಲ್ಲಿ ಮಂಟೆಸ್ವಾಮಿ ಒಕ್ಕಲುಗಳಿದ್ದು, ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು 'ಗುಡ್ಡ' ವೃತ್ತಿ ಕೈಗೊಂಡು ಊರೂರು ತಿರುಗುತ್ತಾ ಮೈಲಾರನ ಕಾವ್ಯ ಹಾಡುತ್ತಾ ಜೊತೆಗೆ 'ಕಾರ್ಣಿಕ'ವನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಕಂಡು ಬರುವ ಕುರುಬ ಜನಾಂಗದವರ ಜನಪದ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಗೊರವರು ಕಂಬಳಿಯ ನಿಲುವಂಗಿ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರವಿರುವ ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ, ಕವಡೆಯ ಸರ, ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರ, ದೋಣಿ (ಚೌಕಾಕಾರದ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಲು), ಡಮರುಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ರುಮಾಲು ಇಲ್ಲವೆ ಕರಡಿ ಕೂದಲಿನ ಕುಲಾವಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಉಡುಪುಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಳಗಂಟೆ, ಡಮರುಗ, ನಾಗಬೆತ್ತ, ಬಳೆ, ಗೆಜ್ಜೆ, ಕವಡೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ, ಸರ, ಪಿಳ್ಳೆಗೋವಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದುಂಟು. ನಾಲ್ಕಾರು ಮಂದಿ ಗೊರವರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾ, ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾ, ಡಮರುಗ ನುಡಿಸುತ್ತಾ ನಾಲ್ಕಾರು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದುಂಟು. (ಗೊ.ರು. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ, 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲೆಗಳು', ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೭೭, ಪು ೬೮) ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡುಕುತೊರೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ಒಕ್ಕಲು ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಹೆಗ್ಗವಾಡಿ, ಮಸಗಾಪುರ, ಉಡಿಗಾಲ, ತೆರಕಣಾಂಬಿ, ಲಿಂಗನಪುರ, ತಾಳವಾಡಿ(ತಮಿಳುನಾಡು), ಕಾಡಳ್ಳಿ, ಬಸವನಪುರ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯಗೌಡ, ಹಿರೇಪುಟ್ಟ ಮಲ್ಲೇಗೌಡ, ಚಿನ್ನಮಲ್ಲೇಗೌಡ, ಪುಟ್ಟಮಲ್ಲೇಗೌಡ ಮುಂತಾದ ಗೊರವರ ಕುಣಿತದ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಪುಟ್ಟಮಲ್ಲೇಗೌಡರು ರಾಮಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ಗೊರವರ ಕಲಾ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಜನಪದ ಆಚರಣೆಗೆ ನೃತ್ಯ ರೂಪ ನೀಡಿ ಕಲೆಯಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಡಮಾನ್, ದೆಹಲಿ, ಗುಜರಾತ್, ತಂಜಾವೂರು ಸೇರಿದಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡಿದ್ದು, ಮಿಗಿಲಾಗಿ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರಾಮಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶಿವಮಲ್ಲೇಗೌಡರು 'ಭಕ್ತ ಕನಕದಾಸ ಕಲಾ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು, ತಂಜಾವೂರು ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವೆಡೆ ಗೊರವರ ನೃತ್ಯಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಹಲವಾರು ಕಲಾವಿದರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ವೀರಗಾಸೆ ಸಹ ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದ ಕಲೆಯಾಗಿದ್ದು ಮುಡಿಗುಂಡ ಚಿನ್ನಸ್ವಾಮಿ, ಬಿಸಲವಾಡಿ ಶಿವಣ್ಣ, ಗಂಗವಾಡಿ ಶಿವರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಮಲೆಯೂರು ರಾಜು ಮುಂತಾದವರು ಈ ಕಲಾಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನುರಿತವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಸೋಬಾನೆ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಐವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗಾಯಕಿಯರು, ಲಂಬಾಣಿ ನೃತ್ಯಕಲಾ ತಂಡಗಳೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನಬೆಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಸೋಲಿಗರ ಪಿನಾಸಿ (ಒಂದು ವಾದ್ಯ) ನೃತ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಈ ಜನಾಂಗದವರಲ್ಲಿ ಜನನ, ಮದುವೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲೆ-ಹೂಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಪಿನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಡೋಲು ನುಡಿಸುತ್ತಾ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರಿಬ್ಬರೂ ಹಾಡುತ್ತಾ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸೋಲಿಗರು ವಾಸವಿರುವ 'ಪೋಡು'ಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿಯೇ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಾರಾದರೂ ಈಚೆಗೆ ಯರಕನಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ 'ಕುಸುಮಾಲೆ ಕಲಾ ತಂಡ' ಹಾಗೂ ಮುನೇಶ್ವರ ಕಾಲೋನಿಯಲ್ಲಿ 'ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಕಲಾತಂಡ' ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು ಸಣ್ಣಮಾದೇಗೌಡ, ಬಸವರಾಜು, ಬೊಮ್ಮೇಗೌಡ, ಜಡೆಯಗೌಡ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ಶಿವರಾಮ ಮುಂತಾದವರು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರಾಗಿ ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟಿಬೆಟ್‌ನಿಂದ ನಿರಾಶ್ರಿತರಾಗಿ ಬಂದವರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನ ಒಡೆಯರ ಪಾಳ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲೋನಿಯೊಂದನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಇವರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಆಕರ್ಷಕ, ವರ್ಣಮಯ, ನಾದಮಯ ಜನಪದ ಕಲಾಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು 'ಧೋಂಡೆಲಿಂಗ್ ಕಲಾ ತಂಡ' ವೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮಟೆಮೇಳ, ಪೂಜಾಕುಣಿತ, ಮಾರಿ ಕುಣಿತ, ಡೋಲುಕುಣಿತ, ವೀರಮಕ್ಕಳ ಕುಣಿತ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಲಾತಂಡಗಳೂ ಇವೆ.

ರಾಜ್ಯ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಗಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯವರಾದ ಮಹಾದೇವ ಶಂಕನಪುರ ಅವರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಜನಪದ ಕಲಾಪ್ರಕಾರದ ಐವತ್ತೈದು ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣ, ಆಯಾ ಕಲೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಕಲಾವಿದರು ರಾಜ್ಯ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ, ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ರಾಜ್ಯ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಲಾವಿದರು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಪದ ಗಾಯಕರಲ್ಲದೆ ಸಂಗ್ರಹಕಾರರು, ರಚನಕಾರರು, ವಿಮರ್ಶಕರ ಬಗ್ಗೆ ಲಭ್ಯ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಲೆಯೂರು ದೇವಚಂದ್ರ (೧೭೭೧-೧೮೪೧) ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊದಲ ಜನಪದ ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹಕಾರನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈತ ಕರ್ನಲ್ ಮೆಕೆನ್ಸಿಗಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು, ಆತನಿಗೆ ನೀಡಲಾಗದೇ ಉಳಿದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ 'ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ' ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದ. ಮೆಕೆಂಜಿ ಕನಕಗಿರಿಯ ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣ ಕೇಳಿದಾಗ ದೇವಚಂದ್ರ ಅದಾಗಲೇ ಬರೆದಿದ್ದ

ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳಿದ. 'ಪೂರ್ವಪ್ರಪಂಚದ ಜಾತಿ ಭೇದಗಳ ವಿವರ, ಜಾತಿ, ಕೋಮುವಾರು, ಕುಳ, ಮನೆ, ಜನಜೀವನ, ಜಮಾಬಂದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಾಗ 'ತಾನು ಪೂರ್ವಕ ವೃತ್ತಾಂತಗಳನ್ನು ಪೇಳಿದುದಂ ಕಾಗದದ ಮೈಯೊಳು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು' ಹೋದನೆಂದು ದೇವಚಂದ್ರ ಹೇಳಿದ್ದು, ಆತನೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನೀಡಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಮೆಕೆಂಜಿ 'ಈ ಕರ್ನಾಟಕದೊಳು ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಿ ಬರೆಯಲು' ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ರಾಜಾವಳಿ ಕಥಾಸಾರ' ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರಬಹುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯನವರು 'ದೇವಚಂದ್ರನು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಅಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿ ಹರಡಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಡಕಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಾನಪದ ಕಥೆಗಳಿಂದ ವಾಚಕರನ್ನು ರಂಜಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇತಿಹಾಸ ಕಥಾನಕವಾದರೂ (ಅಂದು ಲಭ್ಯವಾಗುವಷ್ಟು) ಶಾಸನಾಧಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. (ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ, ರಾಜಾವಳಿ ಕಥಾಸಾರ, ಮೈಸೂರು ೧೯೮೮, ಪು ೩೬-೭).

ದೇವಚಂದ್ರನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆಧುನಿಕ ಸಂಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಹನೂರು ಗಮನಾರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಷಯ 'ಮ್ಯಾಸಬೇಡರು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ'. ಶ್ರೀಯುತರು 'ಬುಡಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳು', 'ಮ್ಯಾಸಬೇಡರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ' ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು 'ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ', 'ಜನಪದ ವೀರಗೀತೆಗಳು', 'ಕತ್ತಲ ದಾರಿ ದೂರ', 'ನ್ಯಾಯಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ', 'ಲೀಲಾವತಿ-ಪದ್ಮಾವತಿ', 'ಸುವರ್ಣ ಕಥಾ ಸಂಕಲನ', 'ಜಾನಪದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಥನ ಗೀತೆಗಳು' ಇತ್ಯಾದಿ ಜನಪದ ಗೀತೆ, ಕಥೆ, ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು, ಇತರ ಸಂಪಾದಕರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು 'ಸುವರ್ಣ ಜಾನಪದ', 'ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಡಕಟ್ಟು' ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಿನ್ನೈನ ಏಷ್ಯನ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಸಂಸ್ಥೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ 'ಜಾನಪದ ವಿಶ್ವಕೋಶ'ದ ಮುಖ್ಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹನೂರು ಅವರಿಗೆ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಕು.ಶಿ. ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟ ಜಾನಪದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಭಾರತೀಸುತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇವರ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ಗೂ ಭಾಷಾಂತರಗೊಂಡಿವೆ. ಇವರು ೨೦೦೭ರಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಥಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜಾನಪದ ಸಂಗ್ರಹಕಾರ ಬಹುಮುಖ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮಧುವನಹಳ್ಳಿಯ ಬಿ.ಎಸ್. ಸ್ವಾಮಿ, ಇವರ ಜನಪದ ಕಥಾ ಸಂಗಮ, ಜಾನಪದ ಸೌರಭ, ಮಹಾಜ್ಯೋತಿ ಮಾದೇಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಸಂದಿವೆ. ಜನಪದ ಕುರಿತ ೨೫ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ 'ಕಲಿಯಭಾರತ' (ಮಹಾಕಾವ್ಯ) 'ಶಿಕ್ಷಣ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೫೦ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದು ಜನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯಿಂದ 'ಜಾನಪದ ತಜ್ಞ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ವೆಂಕಟೇಶ್ ಇಂದುವಾಡಿ (ಆರ್. ವೆಂಕಟೇಶ್) ಅವರು 'ಜನಪದ ರಂಗಭೂಮಿ ಕುರಿತು ಆಧುನಿಕ ಜನಪದ ರಂಗಭೂಮಿ ಸ್ವರೂಪ ಸಂರಚನೆ' ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದಿದ್ದು 'ಮಂಟಿ ಸ್ವಾಮಿ ಒಕ್ಕಲುಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸ', 'ನೀಲಗಾರರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ', 'ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ', 'ಸೂತಕ ಎಂಬ ರೂಪಕ' ಮುಂತಾದ ಜನಪದ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಂಗೀತ, ನಾಟಕಗಳು, ರಂಗಭೂಮಿ ಕಲಾವಿದರ ಕುರಿತಂತೆ ಮಂಜು ಕೋಡಿಉಗಿನೆ ಅವರು ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ (ಗ್ರಾಮೀಣ ರಂಗಭೂಮಿ- ಒಂದು ನೋಟ- ರಂಗದರ್ಪಣ, ರಂಗತರಂಗ ೧೫ನೇ ಸಂಚಿಕೆ). 'ಚಿಕ್ಕದಣ್ಣಾಯಕ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ' ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರೊ. ಮಲೆಯೂರು ಗುರುಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ದೇವಯ್ಯ ಹರವೆ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಜನಪದದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಕಾರ್ಯ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವಿಮರ್ಶೆ ಆಧಾರಿತ ಸೃಜನಾತ್ಮಕವಾದ ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಗೀತ

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದು ದೇವರ ಸೇವೆಗಂದು ನಿಯುಕ್ತರಾಗಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರು ಸಂಗೀತ ಹಾಗೂ ನೃತ್ಯಸೇವೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಿಂಗನಪುರದ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನವು (ಚಾಮರಾಜನಗರ ೧೪೨) ಇಬ್ಬರು ವಾದ್ಯಗಾರರು ಒಬ್ಬ ವಿಶೇಷ ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವಾತ, ಒಬ್ಬ ಹಾಡುಗಾರ, ನಾಲ್ವರು ಪಾತ್ರದವರಿಗೆ ಭೂದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ೧೩೨೨ರ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು (ಗುಂ. ಪೇ. ೧೨ ಮತ್ತು ೧೩) ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಪಾತ್ರಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ೩೦ ಗದ್ಯಾಣ ದಾನ ನೀಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಕೇತವ್ವೆ ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನು ಪಾತ್ರಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ಆಕೆಯ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕಾದ ಮೊತ್ತ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಹಿಂದೆ ಗಮನಿಸಿರುವಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವಾರು ಸಾಹಿತಿಗಳು ಯಕ್ಷಗಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳು ರಂಗ ಪ್ರವೇಶ ಕಂಡಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕಂಡು ಆನಂತರ ಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಕೆಲವು ಪ್ರಕಟವೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಭಾಗವತರಾಗಿದ್ದ ಮಲ್ಲನಾಯಕ, ಗೊಗ್ಗರಮಲ್ಲನಾಯಕ, ಸಣ್ಣನಾಯಕ, ನಂಜನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಕಂಪನಿಯ ನಾಯಕರು ಸೇರಿ 'ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಘ'ವೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ, ತರಬೇತಿ ನೀಡಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ತಂದರು. ಅದು ವಿದ್ಯುತ್, ಮೈಕ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಧುನಿಕ ಪರಿಕರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧ ಜನಪದ ರಂಗಭೂಮಿಯಾಗಿತ್ತು. ಹಾಸ್ಯಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದ ಸಿದ್ಧನಾಯಕರಿಗೆ 'ಡೋಂಗಿ' ಎಂಬ ಉಪನಾಮ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಜಿ.ಎಂ. ದೊಡ್ಡೇಗೌಡರು, ಮರಡೇಗೌಡರು, ಬಸವಣ್ಣಾಚಾರ್ ಹಾಗೂ ಕೆಂಪಣ್ಣ ಒಗ್ಗೂಡಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಟಕಗಳಾದ ಸಂಸಾರ ನೌಕೆ, ಧರ್ಮರತ್ನಾಕರ, ಮಲಮಗಳು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು. (ಜವರೇಗೌಡ, ನಮ್ಮ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರಾಯಭಾರಿಗಳು, ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ ಪುಟ ೫೦೯).

ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳು ಗೀತರಚನಕಾರರಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ನಿಜಗುಣರೇ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಶಿಷ್ಯರು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಆ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಕುಮಾರ ನಿಜಗುಣರು, ನಿಜಗುಣರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಚೌಕಟ್ಟು ನೀಡಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಕೆಲವು ಧ್ವನಿಸುರಳಿಗಳೂ ಹೊರಬಂದಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊದಮೊದಲ ಸಂಗೀತ ಕಲಾವಿದರಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಾರರೇ ಅಧಿಕವಿದ್ದು ಕೆಲವರು ನಾಟಕಕ್ಷೇತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಸಹ ಸಂಬಂಧವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹತ್ತಾರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಡಾ.ಮಧುವನಹಳ್ಳಿ ಶಂಕರ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಧುವನಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಆದ ಸಿದ್ಧಶೆಟ್ಟರು ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ವಾದಕರು ಹಾಗೂ ನಾಟಕಗಳ ತರಬೇತಿದಾರರು ಆಗಿದ್ದರು. ಇದೇ ಸ್ಥಳದವರಾದ ರಾಜಶೇಖರಪುರವರು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಕಲಿತಿದ್ದು ಪೌರಾಣಿಕ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲದೆ

'ನಿಜಗುಣಶಿವಯೋಗಿ' ಕುರಿತ ನಾಟಕಕ್ಕೂ ಸಂಗೀತ ಸಂಯೋಜಿಸಿದ್ದರು. ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ವಾದಕರಲ್ಲಿ ಎಸ್. ಪುಟ್ಟರಸ ಶೆಟ್ಟರು, ಚಾಯ್ಲು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯನವರು, ವೆಂಕಟರಾಮು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಶಿವರಾಮು, ಪಿ ಮಹದೇವಶೆಟ್ಟಿ, ಯತಿರಾಜು ಮುಂತಾದವರನ್ನು, ಪಿಟೀಲು ವಾದಕರಾಗಿ ಮುಡಿಗುಂಡದ ಮಹದೇವಪ್ಪ, ಎ.ಪುಟ್ಟರಸಶೆಟ್ಟಿ, ಪ್ರಭಾಕರ್, ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ, ನಾಗೇಶಪ್ಪ, ಮಾದೇಶಯ್ಯ, ಗಣಪತಿ, ಮಾದಪ್ಪ, ಮುಂತಾದ ಕಲಾವಿದರನ್ನು, ಮೃದಂಗವಾದಕರಾಗಿ ಮದ್ದಲೆ ಬಸವಯ್ಯ, ಶ್ರೀಕುಮಾರ್, ದಶಪಾಲ್, ನಟರಾಜ್, ಕೆರಳ್ಳಿ ಶಿವಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರನ್ನು, ತಾಳವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದ ಕಮರಪ್ಪರವರನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಮಧುವನ ಹಳ್ಳಿಯ ಎ. ಪುಟ್ಟರಸಶೆಟ್ಟರು ವಾದ್ಯಗಾರರಾಗಿದ್ದು ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶವಲ್ಲದೇ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕ, ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸಿ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಸಂಗೀತ ಕಚೇರಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಹೆಸರು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಕರೆಸಿ ತಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಸಕ್ತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿ ಸಂಗೀತ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಶಿವರಾಮು, ಮೈಸೂರು ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ (ಟಿ. ಚೌಡಯ್ಯ ಅವರ ಸಹೋದರ)ನವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ವಾದ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಂಗೀತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು ನಾಟಕಗಳ ತರಬೇತುದಾರರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಮಧುವನಹಳ್ಳಿಯ ಮಹದೇವಶೆಟ್ಟಿ ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವವರೇ ಅಲ್ಲದೇ, ಗಾಯಕರೂ ನಾಟಕ ತರಬೇತುದಾರರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಸಹೋದರ ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ 'ಶ್ರೀ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ' ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದು ಶಿವರಾಮು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ನಿಜಗುಣರ 'ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ'ಯ ಪದಗಳಿಗೆ ರಾಗ ಸಂಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮಧುವನಹಳ್ಳಿಯ ಯತಿರಾಜು ಹಾಗೂ ಹರಳೆಯ ಮಣಿಗಾರ್ ಗುರುನಂಜಶೆಟ್ಟರು ಸಂಗೀತ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹಲವಾರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಭಜನಾಮಂದಿರವಿದ್ದು ಹಲವು ಗಾಯಕರು ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಆರಾಧನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ವಾದ್ಯಗಳ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿದ್ದು ನಾಗರಾಜು ಅವರು ಕ್ಲಾರಿಯೋನೆಟ್ ವಾದನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಪಡೆದಿದ್ದು, ನಾಟಕಗಳಿಗೂ ಈ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರು ಮುಡಿಗುಂಡದ ಮಹದೇವಪ್ಪನವರ ವಂಶಜರು. ಸ್ಥಳೀಯರಾಗಿದ್ದ ಸುಬ್ಬಪ್ಪನವರು ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಸಂಗೀತಗಾರರಲ್ಲದೆ ವಾದ್ಯವನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಪುತ್ರ ಮಹದೇವಪ್ಪ ಅವರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಲಲಿತಕಲಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದು, ರಾಜ್ಯ ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಅಕಾಡಮಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದವರು. ಇವರ ಮಕ್ಕಳೇ ಪಿಟೀಲು ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂ. ನಾಗರಾಜು, ಎಂ.ಮಂಜುನಾಥ್ ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗೀತಗಾರರಿಗೆ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ ನುಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಲಲಿತಕಲಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿರುವ ಡಾ.ಎಂ. ಮಂಜುನಾಥ್ ಅವರು ವಯೋಲಿನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತವಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಣಿತರಿದ್ದು ಸಹೋದರ ಎಂ. ನಾಗರಾಜ್ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಜುಗಲ್‌ಬಂದಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಂ. ನಾಗರಾಜ್ ಮೈಸೂರು ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ 'ಎ' ಗ್ರೇಡ್ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದಾರೆ. (ಮಧುವನಹಳ್ಳಿ ಶಂಕರ, ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದ ಸಂಗೀತ ಸಾಧಕರು, ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು. ೫೬೫)

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಹೊರರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತು, ಸಂಗೀತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ, ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಹಲವಾರು ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಉನ್ನತ ಪದವೀಧರರಾಗಿ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಜನರಲ್ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಆಗಿದ್ದ ಜಿ.ಎಂ.ನಟರಾಜ್ (೧೯೧೪) ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದವರಾಗಿದ್ದು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಎಂ.ಡಿ. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಿಯಾರ್‌ರವರಲ್ಲಿಯೂ, ಕೇರಳ ಹಾಗೂ ಚೆನ್ನೈನ ಸಂಗೀತಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದು, ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲದೆ ಶೃಂಗೇರಿ, ಕೊಚ್ಚಿ, ಶಿವಗಂಗಾ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ರವೀಂದ್ರನಾಥ

ಟಾಗೂರ್, ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದು, ಬೆಂಗಳೂರಿನ 'ರಾಗಲಯ' ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮಠದಿಂದ 'ಗಾನಕಲಾಪ್ರವೀಣ' ಬಿರುದು, ಶೃಂಗೇರಿಯಿಂದ ಗುರುಗಳ ಸ್ವರ್ಣಪದಕ ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಎ.ಆರ್.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಅವರು (ಜ೧೯೧೮) ತಂದೆ ಎ.ಪಿ.ರಾಮಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಂದ ಹಾಗೂ ಮುಂದೆ ಚೌಡಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಸಂಗೀತ ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯ, ಹೊರರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಖ್ಯಾತ ಸಂಗೀತ ಕಲಾವಿದರ ಬಗ್ಗೆ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ವಿ. ಸಂಪತ್ಕುಮಾರಾಚಾರ್ಯರು ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ವೆಂಕಟಯ್ಯ ಭತ್ತದವರು (ಜ. ೧೯೨೫). ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಸುಧಾ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಕೋಶ(೨ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ), ಸದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ತ್ಯಾಗರಾಜರು, ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ದಿನಚರಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು, ಹಲವಾರು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಂಗೀತ ಸುಧಾ' ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿದ್ದು, ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಕೃತಿಗೆ ತಿರುಪತಿ ತಿರುಮಲ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವತಿಯಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಬಹುಮಾನ ಬಂದಿದೆ. ಶ್ರೀಯುತರು ಮೈಸೂರಿನ ಕಾವ್ಯ ರಂಜಿನಿ ಸಭಾ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಗಮಕ ಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದರು. (ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಕಲಾವಿದರು, ಟಿ.ಬಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ೧೯೮೩, ಸರ್ವಮಂಗಳಾ ಶಂಕರ್, ೧೯೯೦. ಕ.ಸಂ.ನ್ಯ. ಅಕಾಡೆಮಿ).

ಗಮಕ

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದಷ್ಟೇ ಗಮಕ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತನೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಹಳೇ ಆಲೂರಿನ ಶಾಸನವೊಂದು (ಚಾ.ನ.೧೯೫೫/೧೨೨೮.ಕ್ರಿ.ಶ) ಪಾರೀಶ್ವರನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕವಿ ಮತ್ತು ಗಮಕಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿತರಾಗಿರುವ ಮಲ್ಲಿಸೇನ ಮಲಧಾರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.

ಮುಂದೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದಲೇ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಮಕಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಗಲವಾಡಿಯ ಕೆ.ಎಸ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರಾಗಿದ್ದು ಪುರಾಣ, ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಗಮಕ ತರಗತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಬಹುಮಾನಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಆರ್.ಎಸ್. ಪೂರ್ಣಾನಂದರು ಸುಮಾರು ೧೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ರಾಮಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಎಂಬ ಪುರಾಣವಾಚನ ಕಲಾವಿದರ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ಘನಪಾಠಿ ಎಸ್. ನಾರಾಯಣ ಅವರು (೧೮೯೮-೧೯೯೩) ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ವೇದವಿದ್ವತ್ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರಾಗಿದ್ದ ಶಿಂಗರಾಚಾರ್ಯರ ಮಗನಾಗಿದ್ದು ಕೀರ್ತನಕಾರರಾಗಿದ್ದವರು. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಕೀರ್ತನೆ ರಚಿಸಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದರು. ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತಾದಿಗಳನ್ನು ಗಮಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ 'ಪಂಚಭೂತ ಸೂಕ್ತಿಮಾಲ' 'ಬಿದಿ ಪುದಿದ ಗದೆ ಕದನಂ' ಎಂಬ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರು. ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರ ಸೋದರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕೆ.ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ (೧೯೦೨-೯೭) ಗಮಕ ಪ್ರೌಢತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣರಾಗಿ ವಚನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಚಿರಂಜೀವಿ ಹನುಮಂತ' ಎಂಬ ಗದ್ಯ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದರು. ಒಂದು ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ಜೀವಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸಾವಿರದಷ್ಟು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯಾದ್ಯಂತ ನೀಡಿದ್ದರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆ, ಮಠಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರತ್ನ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರತ್ನಾಕರ, ಪ್ರವಚನ ಪ್ರವೀಣ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕಲಾವಿಭೂಷಣ, ಸತ್ಕಥಾಮೃತವರ್ಷಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದುಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು. ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ೧೯೮೮ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಎರಡನೇ ಗಮಕ ಕಲಾ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಯುತರಿಗೆ ಎಂಬತ್ತು ವರ್ಷಗಳಾದಾಗ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು, ಶಿಷ್ಯರು, ಮಿತ್ರರು ಸೇರಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಿ 'ಗಮಕರತ್ನ' ಎಂಬ ಗೌರವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರು.

ಆ ಸಂದರ್ಭದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು 'ಹೂಮಾಲೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಂತರ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಯಿತು. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಓ.ಎಂ. ಚೌಡಯ್ಯ (೧೯೧೫-೯೪) ಕನ್ನಡದ ಖ್ಯಾತ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ ತೆಲುಗಿನ ರಾಮಾಯಣ, ಭಾಗವತ, ಅನುಭವ ವೇದಾಂತರತ್ನಾವಳಿಗಳ ವಾಚನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀದೇವಾಂಗ ಕುಲದ ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಗತಿ ಪರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಕುದೇರಿನ ಕಮಲಾಕ್ಷಮ್ಮ (ಜ. ೧೯೧೬) ಭಾರತದ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಂದ ಗಮಕ ಕಲೆ ಕಲಿತು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲದೆ, ಕೇರಳದಲ್ಲಿಯೂ ಗಮಕ ವಾಚನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಮಕ ತರಗತಿಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಶ್ವತ್ಥನಾರಾಯಣ (೧೯೧೭-೮೨) ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಮಕಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರು. ವರ್ಣ, ಕೃತಿ, ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಬಲ್ಲವರಾಗಿ, ಗಮಕ ಪ್ರೌಢ ಪರೀಕ್ಷೆ ತೇರ್ಗಡೆಹೊಂದಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಆಕಾಶವಾಣಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರಿಗೆ ಗಮಕ ವಿಧ್ವಾನ್, ಗಮಕ ಶಿರೋಮಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಗಮಕ ಕಲಾ ಸಂಘ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಹಲವಾರು ವರ್ಷ ನಡೆಸಿದರು. ಮಂಜೇಶ್ವರ, ಉಡುಪಿ, ಸಿದ್ದಗಂಗಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಶೃಂಗೇರಿ ಮುಂತಾದೆಡೆ ಹಲವು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲ ನಿರಂತರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದರು. ಇವರ ಸೋದರ ಎನ್.ಶಂಕರನಾರಾಯಣಪ್ಪ ಗಮಕ ಕಲಾವಿರಾಗಿದ್ದರು. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಪಾಚಾ ಚಿನ್ನಸುಬ್ಬಯ್ಯ (ಜ. ೧೯೧೮) ಕನ್ನಡ-ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಿದ್ದು ಉಭಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಮಕವಾಚನ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಗವಳ್ಳಿಯ ಆರ್.ಎನ್. ನಾಗೇಂದ್ರರಾವ್ (ಜ. ೧೯೧೯) ಗಮಕಿ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಲಿತು, ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದು ಹಲವಾರು ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಬಾಲಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ (೧೯೨೧-೮೦) ಎಚ್.ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯವರಲ್ಲಿ ಕಲಿತು, ಸಂಗೀತದೊಂದಿಗೆ ಗಮಕ ಕಲೆಯ ತರಗತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಕಡೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಆರ್.ಎಸ್. ನಾಗೇಶರಾವ್ ಅವರು ಜಿಲ್ಲೆ, ಹೊರಜಿಲ್ಲೆ ಹಾಗೂ ನೆರೆಯ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ ಗಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಸಿ.ಎಸ್. ನಾಗೇಶರಾವ್ (ಜ. ೧೯೨೩) ಅವರು ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಆಕಾಶವಾಣಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಮಕ ವಾಚನ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡಿ, ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಸಿ.ಎಸ್. ವರದರಾಜು(೧೯೨೩-೯೯) ಅವರು ಗಮಕ ಕಲೆ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ರಾಜ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸಾರದ ಮೂಲಕ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದರು. 'ಸಿರಿವರದ ರಾಮಾಯಣ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕೃತಿ ಹಾಗೂ 'ಸೀತಾ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ' ಎಂಬ ಛಂದೋಬದ್ಧ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಜಿ.ಪಿ.ವೆಂಕಟಶೇಷಯ್ಯ (೧೯೨೪-೨೦೦೦) ಗಮಕ ವಾಚನ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಾಗಿದ್ದು ಇವರಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕಲಾ ಶಿರೋಮಣಿ, ಪ್ರವಚನಕಲಾ ಪ್ರವೀಣ, ಗಮಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಭಾಕರ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದುಗಳು ಸಂದಾಯವಾಗಿದ್ದು, ಗಮಕ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದತ್ತಿನಿಧಿಯಿಂದ ಸನ್ಮಾನ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಆರ್.ಕೆ. ರಾಜಗೋಪಾಲ (ಜ. ೧೯೨೭), ಗಮಕಿ ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಅವರ ಪುತ್ರರಾಗಿದ್ದು ಕಾವ್ಯವಾಚಕರಲ್ಲದೆ ಸಂಗೀತ ಕಲಾವಿದರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಬೇಗೂರಿನ ಬಿ.ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ್(ಜ. ೧೯೨೮) ಗಮಕಿಗಳಲ್ಲದೆ, ವೀಣಾ ವಿದ್ವಾನ್, ಸಂಗೀತಗಾರ ಹಾಗೂ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಅಭಿನಯಗಾರರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗಮಕಿ ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಎಚ್.ರಾಮದಾಸ್(ಜ. ೧೯೨೯)ಅವರ ತಂದೆ ಎಸ್. ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರೂ ಪಾರಂಪರಿಕ ಗಮಕ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದವರು. ರಾಮದಾಸ್ ಅವರು ನಲವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡಿದ್ದು,

ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಮಕಪರಿಷತ್ತಿನ ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಗಮಕ-ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಗಮಕ ಕಲಾಭೂಷಣ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದು ಗಮಕಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ತರಬೇತುಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಶಿಷ್ಯ ಗಿರಿಕನೈ ಪ್ರಥಮ ರ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣಳಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಗಮಕಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಯಳಂದೂರಿನ ವೈ.ಕೆ.ವೇಣುಗೋಪಾಲದಾಸರು (ಜ. ೧೯೩೧) ಹರಿಕಥೆ, ಸುಗಮಸಂಗೀತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಆಕಾಶವಾಣಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ 'ಹರಿಕಥಾ ಕೇಸರಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದು ನೀಡಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಕೆ. ರಂಗರಾಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್(ಜ. ೧೯೩೨) ವೀಣೆ ಹಾಗೂ ಪೀಟೀಲು ವಾದಕರು. ಗಮಕವಾಚನ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹಾಗೂ ರಂಗಭೂಮಿಯ ನಟರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ನೂರಾರು ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಮಕ ವಾಚನ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಪಡುಗೂರಿನ ಪಿ.ಎನ್. ನಾಗರಾಜು (ಜ. ೧೯೩೪) ಅವರು ಗಮಕಿಯಾಗಿದ್ದು ತಂದೆ ಶಾನುಭೋಗ ನಂಜುಂಡಯ್ಯ ಅವರಿಂದ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಗಮಕಕಲೆ ಕಲಿತಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತ ಮನೆತನದ ರಾಮಯ್ಯನವರು ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಖ್ಯಾತ ಗಮಕಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಮಗ ಆರ್.ಮಾದೇಶಯ್ಯ (ಜ. ೧೯೩೫) ಗಮಕದೊಂದಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಸಹ ಕಲಿತು ಎರಡೂ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡವಲ್ಲದೆ ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದು ವಿವಿಧ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಎ.ಎಸ್. ವೆಂಕಟದಾಸು (ಜ. ೧೯೩೯) ಅಮಚವಾಡಿಯವರಾಗಿದ್ದು, ತಂದೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಂದ ಭಜನೆ, ಹಾಡು, ಗಮಕ ಕಲಿತು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕತುಪ್ಪೂರಿನ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ (ಜ. ೧೯೪೩) ತಂದೆ ರಂಗಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರಲ್ಲಿ ಗಮಕ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು, ಆಸಕ್ತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗಮಕ ಕಲೆ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಗಮಕ ಕಲೋಪಾಸಕ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ವಿ.ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವರು ಪತಿ ಕೆ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅವರಲ್ಲಿ ಗಮಕ ಕಲೆ ಕಲಿತಿದ್ದು ಸಂಗೀತಗಾರ್ತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಗಾಂಧಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘದ ಗಮಕ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮೂಲತಃ ಬೆಂಗಳೂರಿನವರಾಗಿದ್ದು ಸದ್ಯ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪಿ. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ(ಜ. ೧೯೪೬) ಕನ್ನಡ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಹಿಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದ್ದು, ಗಮಕ ಕಲೆಯನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯ, ನಾಟಕ, ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ತರಬೇತಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಆರ್. ರಾಮಕೃಷ್ಣ(ಜ. ೧೯೫೯) ಹತ್ತಾರು ಕಾವ್ಯಗಳ ಗಮಕವಾಚನ ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಲೇಖಕರು, ಸಂಶೋಧಕರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಮರಿಯಾಲ ಹುಂಡಿಯ ಬಿ. ಮಹದೇವ ಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು (ಜ. ೧೯೪೫) ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತಿ ಎಚ್.ಕೆ. ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ ಅವರಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದು ಜಿಲ್ಲೆ, ನೆರೆಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇತರರ ಹರಿಕಥಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಬಲಾ ನುಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಮ್ಮ ಕೇಶವಮೂರ್ತಿ, ಕೆ.ಅನಂತಮೂರ್ತಿ, ನಾಗಲಕ್ಷ್ಮಿ, ರಂ. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ, ರಾಮಚಂದ್ರ, ಎಸ್.ಎಂ. ಗಣೇಶ ಪ್ರಸಾದ್, ಆರ್.ಎಸ್. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಜಯಮ್ಮ, ಕೆ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ನಾರಾಯಣ್, ಕೆ. ಸುಂದರರಾಜ್, ಎ.ಎಸ್. ವೆಂಕಟದಾಸ್ ಮುಂತಾದ ಕಲಾವಿದರು ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಗಮಕ ಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಶಾಖೆಯಿದ್ದು, ಸಿ.ಎಂ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶ್ರೀಧರ್, ಎ.ಎನ್. ಜಾನಕಿ, ಮಂಗಳಾ ಜಯಸಿಂಹ, ರಮಾಮಣಿ ಎಸ್.ರಾವ್, ಉಮಾ ನಾಗರಾಜ್ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಗಣ್ಯಗಮಕಿಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಎ.ರುಕ್ಮಿಣಮ್ಮನವರು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ, ಗಮಕ ಎರಡನ್ನೂ ಕಲಿತಿದ್ದಾರೆ. ೧೯೫೭ರಲ್ಲಿ ವಿದ್ವತ್ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಪದಕಗಳಿಸಿದ್ದರು. ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಸಂಗೀತ ಶಾಲೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದು, ಸಾವಿರಾರು ಕಲಾವಿದರನ್ನು ತರಬೇತುಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಇವರನ್ನು ೨೦೦೯ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ “ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾಶ್ರೀ” ವಾರ್ಷಿಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಮಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ “ಗಮಕ ಕಲಾ ಸಂಘ” ೧೯೬೦ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಗಮಕ ಶಿರೋಮಣಿ ಎಚ್.ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅವರು, ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಗಮಕಿ ಎಚ್. ರಾಮದಾಸ್ ಅವರು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಸ್ಥೆಯಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆ ಹಾಗೂ ಹೊರಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಗಮಕಿಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಸುವುದು, ಸಾಹಿತಿಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕುರಿತ ಉಪನ್ಯಾಸ ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು, ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಆರಾಧನೆ ನಡೆಸುವುದು, ಗಮಕವಾಚನ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆಸಿ ಬಹುಮಾನ ನೀಡುವುದೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವಾರು ಗಮಕಿಗಳು ಸಂಗೀತಗಾರರು ಹಾಗೂ ಸುಗಮ ಸಂಗೀತಗಾರರೂ ಆಗಿದ್ದು ಕೆಲವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು (೧೯೪೦) ಬಡಗಲಪುರ ಗ್ರಾಮದವರಾಗಿದ್ದು ಇವರ ತಂದೆ ಕಾವ್ಯ ವಾಚನಕಾರರಾಗಿದ್ದ ವೆಂಕಟರಮಣಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಸೋದರ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ ಲಾವಣಿಕಾರರು. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಅವರು ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಹಾಗೂ ಬುಲ್‌ಬುಲ್ ತರಂಗ್ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಕುಲುಕಣಿವೆ ಸೇರಿದಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಾದ್ಯಂತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಲನಚಿತ್ರ ಗೀತೆಗಳಿಗೆ ಕಂಠದಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮದೇ ಆದ ‘ವಾಯ್ಸ್ ಆಫ್ ಮ್ಯೂಸಿಕ್’ ವಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿಯ ಸಂಚಾಲಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಸಿ.ವಿಶ್ವನಾಥ (ಜ. ೧೯೫೮) ಕರ್ನಾಟಕ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯಾದ್ಯಂತ ಅನೇಕ ಭಾವಗೀತೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಉನ್ನತದರ್ಜೆಯ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದು ಭಕ್ತಿಗೀತೆ, ದೇಶಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಸುರಳಿಗಾಗಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಿ.ಶಶಿಕಲಾ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರು ಚಾಮರಾಜನಗರದ ವಿದುಷಿ ವಿ. ರುಕ್ಮಿಣಮ್ಮ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ, ಯುವಜನ ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವು ಧ್ವನಿಸುರಳಿಗಳಾಗಿ ಹೊರಬಂದಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಕಲಾವಿದರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ನಂಜೇದೇವನಪುರದ ಎನ್.ಎಸ್.ಆದರ್ಶ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಗಾಯಕರಾಗಿದ್ದು ಧ್ವನಿಸುರಳಿಯನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ

ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದಲೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಆರಂಭವಾಗಿರುವುದು ತೀರ ಕಡಿಮೆ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕಾ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ನೂರುವರ್ಷಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಗೂ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪ್ರಸಾರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂದಿಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ, ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಯೇ. ಆದರೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹತ್ತಾರು ಸ್ಥಳೀಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದು ಕೆಲವು ಸ್ಥಗಿತವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಹೊಸದಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪತ್ರಿಕಾ ಸಂಪಾದಕರು, ಸುದ್ದಿಗಾರರು ಗಣನೀಯವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಅವಿಭಜಿತ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್‌ನಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿದೆ:

ಕಾದಂಬರಿ ಸಂಗ್ರಹ-ಜುಲೈ ೧೯೧೨-೧೯೪೬ ಚಾಮರಾಜನಗರ-(ಸಂ.) ಸಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಶಾಸ್ತ್ರಿ
ಆರ್ಯಧರ್ಮ ಸಂಗ್ರಹ (ಮಾಸಿಕ) ೧೯೩೭-ಚಾಮರಾಜನಗರ- (ಸಂ.) ಸಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಶಾಸ್ತ್ರಿ
ವ್ಯವಸಾಯ (ಮಾಸಿಕ) -೧೯೧೮-ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ- (ಸಂ.) ವಿ.ಕೆ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ
ಮೈಸೂರು ವೃತ್ತಾಂತ(ವಾರ) ೧೯೨೦-ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ/ನಂಜನಗೂಡು-(ಸಂ.) ವಿ.ಕೆ.ನಂಜುಂಡಯ್ಯ
ಮೂಡಲ ಕೆಂಪು (ವಾರ) ೧೯೨೮-ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ- (ಸಂ.) ಶಂಕರಲಿಂಗೇಗೌಡ

ಅನ್ಯತ್ರ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಸಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರ 'ಕಾದಂಬರಿ ಸಂಗ್ರಹ'ವು ೧೯೧೨ ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ೧೯೪೬ರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪತ್ರಿಕಾ (ಈಗ ಮಾಧ್ಯಮ) ಅಕಾಡೆಮಿಯವರು ೧೯೯೦ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ 'ಕಾಲ ಶತಮಾನ ಕಂಡ ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು' ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಎಸ್ ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ್ ಅವರು 'ಕಾದಂಬರಿ ಸಂಗ್ರಹ' ೧೯೧೪ರಿಂದ ೧೯೧೮ರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತೆಂಬಂತೆ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಎನ್.ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕಾ ಇತಿಹಾಸ-ನಂ-೨, ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ, ೧೯೯೯, ಪು. ೧೫೦) ಆದರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪತ್ರಿಕಾ ಸಂಗ್ರಹಕಾರರಲ್ಲಿ ೧೯೩೮ರ ನಂತರ ಮೈಸೂರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸದರಿ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಗ್ರಹವಿದೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ಅಧ್ಯಯನದಂತೆ ಪತ್ರಿಕೆ ೧೯೧೪ರಿಂದ ೧೯೩೮ರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆಂದೂ ಮುಂದೆ 'ಆರ್ಯಧರ್ಮ ಸಂಗ್ರಹ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. (ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ, ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕಾ ಸೂಚಿ, ಮೈಸೂರು.೨೦೦೪-ಪ್ರಕಟ ೨೦೦೮) ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಆದ ಪ್ರಭಾವದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಎಂ.ವಿ. ಕಾಮತ್, ಎಸ್.ಜಿ.ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಲ್.ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್ ಮುಂತಾದವರೂ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತಪ್ರಬಂಧ, ವಿಚಾರ ಪೂರ್ಣಲೇಖನಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಥೆಗಳೂ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಮೊದಲಿಗೆ ವಾರ್ಷಿಕ ಚಂದಾ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯಾಗಿದ್ದು ನಂತರ ಒಂದೂವರೆ ರೂಪಾಯಿಗೇರಿತ್ತು. ಪೋಷಕರು ಹಾಗೂ ದಾನಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಹಾಯಧನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪತ್ರಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ೧೯೩೮-೩೯ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರ ಮುದ್ರಣಾಲಯವನ್ನು ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. ರಾಜರ ಆಪ್ತವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರೊಂದಿಗೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದು, ಆನಂತರ ಯಾತ್ರೆ ಕುರಿತ ಅನುಭವವನ್ನು ಪುಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರಮನೆಯ ಪ್ರಕಟಣೆಗಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಪುರಾಣವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದು ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ ನೀಡಬಯಸಿದ್ದರು. ೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆ ರಜತಮಹೋತ್ಸವ ಆಚರಿಸಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ೧೯೪೬ರಲ್ಲಿ ನಿಧನಹೊಂದಿದರು. (ಈ ಭಾಗದ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದವರು. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಕೆ.ವೆಂಕಟರಾಜು) ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಬಿ. ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು(೧೮೬೧-೧೯೪೫) ೧೮೯೦ರಲ್ಲಿ 'ಬುಧಜನ ಮನೋರಂಜನಿ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆ ಆರಂಭಿಸಿ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕಂತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ವರ್ಷ ಮೊದಲೇ (೧೮೮೯ರಲ್ಲಿ) 'ಸದ್ಭೋದ ಸಂಜೀವಿನಿ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ಣಮಿಯಂದು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಪತ್ರಿಕಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ತಿಂಗಳ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಪ್ರಕಟಣೆ ಅಪರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಚಂದಾ ಇದ್ದ ಈ ಪತ್ರಿಕೆ ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿಯೇ ಆರಂಭಗೊಂಡಿತ್ತಾದರೂ ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡಿತ್ತು. ಇದಲ್ಲದೆ 'ಕಾವ್ಯಾಂಬುಧಿ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಮಾಸಿಕವನ್ನು ೧೮೯೧ರ ಆಗಸ್ಟ್‌ನಿಂದಲೂ 'ಜಿನಕಾವ್ಯ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ' ಎಂಬ ತಿಂಗಳ ಸಂಚಿಕೆಯನ್ನು

ಬಾಲಬೋಧೆ ದೇವನಾಗರಿ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಯಶಃ ಹಿಂದಿ)ಯೂ ತರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೆಯಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ನಾಟಕಕಾರಾಗಿದ್ದ ಸಂಸರು ಕೆಲಕಾಲ 'ಸಾಧ್ವಿ' ಹಾಗೂ 'ಸಂಪದಭೃದಯ' ಪತ್ರಿಕಾ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನೌಕರರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ 'ಅರಗಿಳಿ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಕೆ.ಸಿ.ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯರು ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ 'ಆರಾಧ್ಯ ಧರ್ಮೋಜ್ಜೀವಿನಿ' ಎಂಬ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿ ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಚಾಮರಾಜನಗರಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರಾಧ್ಯ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶ್ರೀಕರಭಾಷ್ಯ, ಆರಾಧ್ಯ ಚರಿತೆ ಮುಂತಾದುವು ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ತಗಡೂರು ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾಯರು ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಕಣಿಯರ ಪತ್ರಿಕೆ' ಚಾಮರಾಜನಗರದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಮರುವರ್ಷ ಪತ್ರಿಕಾಲಯವನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿತು. ಬಿ. ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು ಚಾಮರಾಜನಗರದಿಂದ ೧೯೩೩-೩೪ರಲ್ಲಿ 'ಜಿನಮತ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ' ಎಂಬ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ (ಕನ್ನಡ-ಸಂಸ್ಕೃತಗಳಲ್ಲಿ) ತರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆಯಾದರೂ ಅದು ಪತ್ರಿಕೆಯ ಹೆಸರಾಗಿರದೆ ಪಂಡಿತರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ವಿ.ಕೆ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ ಅವರ 'ಮೈಸೂರು ವೃತ್ತಾಂತ' ೧೯೨೦ ರಿಂದ ೧೯೪೨ರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದಿಂದ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ 'ಹರಿದಾಸ' ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಗತಿಯ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ ಎನ್. ದೇವರಾಜರಾವ್ ಅವರು ತರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. (ಆಧಾರ: ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ, ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕಾ ಸೂಚಿ, ಮೈಸೂರು. ಈ ಭಾಗದ ಸಂಗ್ರಹಕಾರರು ಮೋಹನ ಹೆಗಡೆ).

೧೯೨೮ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯಿಂದ 'ಮೂಡಲಕೆಂಪು' ಎಂಬ ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಸಮಾಜವಾದಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದ ಶಂಕರಲಿಂಗೇಗೌಡರು ಚಳವಳಿಯ ಭಾಗವಾಗಿ ಹೊರತಂದು ಕೆಲವು ವರ್ಷ ನಡೆಸಿದರು. ೧೯೮೫ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿಗಾರರಾದ ಶಾ.ಮುರಳಿ ಅವರು 'ಕನ್ನಡವ್ಯಾಪ್ತ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕೆಲಕಾಲ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ೧೯೯೧ರ ಮೇ ೧೫ರಂದು 'ರೇಷ್ಮೆನಾಡು' ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಸದಾಶಿವ ಗಟ್ಟವಾಡಿಪುರ ಅವರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ೧೯೯೨ರ ಜೂನ್ ೧೨ರಿಂದ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಾಗಿ ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿ ಸದಾಶಿವ ಅವರು ಪ್ರಕಾಶಕಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದಿಂದ ವೆಂಕಟಾಚಲ ಅವರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ 'ರೇಶ್ಮೆನಗರಿ' ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದಿಂದ 'ಕಂಸಾಳಿ' ಎಂಬ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸ್ಥಗಿತವಾಗಿದೆ. ಸಂಜೆ ದಿನ ಪತ್ರಿಕೆ 'ಸುದ್ದಿ ಸಂಜೆ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಎಸ್.ಶಿವರಾಜಪ್ಪ ಅವರು ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವ 'ಶ್ರೀಮಹದೇಶ್ವರ ದರ್ಶನಂ' ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದಿಂದ ಎಂ.ಎಸ್.ಮೂರ್ತಿ ಅವರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ "ಹಾಯ್ ರಾಜೇಶ್" ಎಂಬ ಟ್ಯಾಬ್ಲಾಯ್ಡ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಚಾಮರಾಜನಗರದಿಂದ 'ಈ ಸಮಾಚಾರ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವಾರು ಪತ್ರಿಕಾಧುರೀಣರು ಹೊರಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಹೆಸರು ಮಾಡಿದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಅಗರದ ಅಗರಂ ರಂಗಯ್ಯ(೧೯೦೧-೯೩) ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯದತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಮದರಾಸ್ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಈಗ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಮದನಪಲ್ಲಿಯ ಅನಿಬೆಸೆಂಟ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿ ಆನಂತರ 'ನ್ಯೂ ಇಂಡಿಯಾ' ಪತ್ರಿಕಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದು, ನಂತರ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರೆಸ್' ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಅಂದಿನ ಖ್ಯಾತ 'ತಾಯಿನಾಡು'ಪತ್ರಿಕೆ (ವಾರಪತ್ರಿಕೆ) ಮುದ್ರಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ. 'ಸಾಧ್ವಿ' ಸಂಜೆ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ೧೮೯೯ ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ವೆಂಕಟಕೃಷ್ಣಯ್ಯ(ತಾತಯ್ಯ) ಅವರಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡ ನಿರ್ದೇಶಿತ ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಗತಿಸಿದ್ದು, ೧೯೩೬ರಿಂದ ಅಗರಂ ರಂಗಯ್ಯನವರು 'ಸಾಧ್ವಿ' ಯನ್ನು ವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ಮೊದಲು ಪತ್ರಿಕೆ ಇವರ ಶ್ರೀರಾಮ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮುದ್ರಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ 'ಸಾಧ್ವಿ' ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ಸರ್ಕಾರದ ಒತ್ತಡದಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವರ್ಷ ನಂಜನಗೂಡಿನ ಎನ್.ಸುಬ್ರಮಣ್ಯ ಹಾಗೂ ರಂಗಯ್ಯ ಅವರ ಸೋದರ ಎ.ಆರ್. ನಾಗರಾಜ್ ಅವರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ೧೯೫೮ ರಿಂದ ೧೯೯೨ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ವರೆಗೆ ರಂಗಯ್ಯನವರೇ ಸಂಪಾದಕತ್ವ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಸಿದರು. ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯೯೩ರಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. ೧೯೬೨ರಲ್ಲಿ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯ ರಜತ ಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಸರ್ವಪಲ್ಲಿ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್‌ರವರು ಆಗಮಿಸಿದ್ದು, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಂಚಿಕೆಯೊಂದು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ರಂಗಯ್ಯರವರಿಗೆ ಎರಡು ಬಾರಿ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದು ಎರಡೂ ಬಾರಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಮೊತ್ತವನ್ನು ತಾವು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಸಂಘಕ್ಕೆ ನೀಡಿದರು. ರಂಗಯ್ಯನವರು ಪತ್ರಿಕಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದು, ಅಕಾಡೆಮಿ ೧೯೮೯ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ವಿಭಾಗದ 'ಪ್ರತಿಭಾವಂತ' ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಬಹುಮಾನ ನೀಡಲು ನಿಧಿಯೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. (ಆಧಾರ. ಯ.ಮ. ಹೇಮಂತ ಕುಮಾರ್, ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ ಹಾಗೂ ಬಿ.ಆರ್. ವೆಂಕಟಪತಯ್ಯ.- ಕಾ.ಶ.ಕಂ. ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು.ಪು ೬೩)

ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಸರಗೂರಿನ ಎಸ್.ವಿ. ಜಯಶೀಲರಾವ್ ೧೯೪೬ ರಲ್ಲಿ 'ದೇಶಬಂಧು' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಪತ್ರಿಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದ್ದು ೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ಪತ್ರಿಕೆ ಆರಂಭವಾದಾಗ ಆ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಸೇರಿ, ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪ ನೀಡಿದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದವರು. ಮುಂದೆ ೧೯೭೪ರಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಹ ಸಂಪಾದಕ, ಆನಂತರ 'ಮುಂಜಾನೆ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕ ಹಾಗೂ ೨೦೦೩ ರಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬಳಗದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿಗೆ ಮಾಧ್ಯಮ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಪತ್ರಕರ್ತರ ಸಂಘಟನೆ, ಹೋರಾಟಗಳಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ರಾಜ್ಯ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಪತ್ರಕರ್ತರ ಒಕ್ಕೂಟ, ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತರಿಗೆ ಜ.ಚ.ನಿ ಸಂಸ್ಥೆಯಿಂದ 'ವಾರ್ತಾವಿಶಾರದ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಮಾಧ್ಯಮ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಟಿಯೆಸ್ಸಾರ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಪ್ರೆಸ್‌ಕ್ಲಬ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋದ್ಧ ಜವರಪ್ಪಗೌಡ ಸ್ಮಾರಕ 'ಸಮಾಜಮುಖಿ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಯುತರನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ 'ಜಯಶೀಲ' ಎಂಬ ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. (ಆಧಾರ. ಮಹದೇವಸ್ವಾಮಿ ಹೆಗ್ಗೊತಾರ, 'ಶೀಲವಂತ ಪತ್ರಕರ್ತ ಜಯಶೀಲರಾವ್', ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು.೨೬೬)

ಜಿಲ್ಲೆಯವರಾದ ಎಸ್. ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ್ ಮೊದಲಿಗೆ 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಆ ನಂತರ 'ನವದ್ವನಿ' ಎಂಬ ಸ್ವಂತ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಹೊರತಂದರು. ಕನ್ನಡ-ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿ ಹೊಸ ಅರ್ಥ, ಆಯಾಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ವೈ.ಎನ್.ಕೆ. ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಯಳಂದೂರು ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ(೧೯೨೬-೯೯) ಅವರು ಪತ್ರಿಕಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯರು. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಾಲಚಂದ್ರ' ಎಂಬ ಕೈ ಬರಹ ಪತ್ರಿಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರು. 'ಛಾಯಾ' ಎಂಬ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರು. ೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾವಾಣಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ೩೫ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ವಿವಿಧ

ಹುದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ೧೯೭೭ರಿಂದ ೧೯೮೩ರವರೆಗೆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ನೀಡಿದರು. ಪತ್ರಿಕೆಯ ಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಾರಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಬಂದವು. ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ ವೇಲ್ಸ್ ಕಾರ್ಡಿಫ್‌ನಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಪ್ರಜಾವಾಣಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾದ ನಂತರ 'ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ನಿಧನರಾಗುವವರೆಗೂ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಸಾಹಿತಿ ಮಲೆಯೂರು ಗುರುಸ್ವಾಮಿಯವರು ಮೈಸೂರಿನ ಜೆ.ಎಸ್.ಎಸ್. ಸಂಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವ "ಪ್ರಸಾದ" ದ್ವೈಮಾಸಿಕ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ೨೦೦೧ನೇ ಇಸವಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರಂಗಭೂಮಿ

ರಂಗಭೂಮಿ, ಜನಪದ ಕ್ರೀಡೆ ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ಪುನ್ನಾಟ ದೊರೆ ರಾಷ್ಟ್ರವರ್ಮನ ಮಾಂಬಳ್ಳಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ (ಯಳಂ.ಶಾ.ಸಂ.೧೬೭) ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಆವಾಹ ವಿವಾಹ' ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ (ಮದುವೆ ಹಾಗೂ ಔತಣ ಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ) ರೂಪಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದಲೇ ಕಂಪನಿ ನಾಟಕಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದ್ದು ಆನಂತರ ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತು. ಯಳಂದೂರಿನಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯ ಕಳೆದ ಮಳವಳ್ಳಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ೧೯೦೦ರಲ್ಲಿ 'ಯಳಂದೂರು ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ'ಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಪೌರಾಣಿಕ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭಾವತಿ, ಸದಾರಮೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಸ್ವತಃ ಉತ್ತಮ ನಟರಲ್ಲದೆ ರಂಗಶಿಕ್ಷಕರೂ, ಪಿಟೀಲುವಾದಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಇವರ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಮಳವಳ್ಳಿ ಸುಂದರಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಖ್ಯಾತ ರಂಗಕಲಾವಿದೆಯಾದರು. ಮಳವಳ್ಳಿ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಡಿಯಾಚೆ ಇದ್ದರೂ, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದವರೇ ಆದ ಕೀರ್ತನ ವಿಧ್ವಾಂಸ ಎಂ.ಎಸ್. ನಾಗಲಿಂಗಾಚಾರ್ಯರು "ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲದ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಕೃಪಾಪೋಷಿತ ನಾಟಕಸಭಾ" ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ತಾವೇ ರಚಿಸಿದ 'ವೈರಾಗ್ಯ ನಿಧಿ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ' ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದರು. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಜಿ.ಎಸ್. ಸುನಂದಾದೇವಿಯವರು ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಜೆ.ಪಿ.ಮಹದೇವ ಪ್ರಭು, ಎಸ್. ಮುರಡಪ್ಪ, ಕುಮಾರಿ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಮುಂತಾದವರು ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ಕೆ.ವಿ. ಆಚಾರ್. 'ಕರ್ನಾಟಕ ರಂಗಭೂಮಿ' ಬೆಂಗಳೂರು.೧೯೭೬)

ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲ ತಾಲೂಕು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸೇರುವವರೆಗೂ ಸಿಂಗಾನಲ್ಲೂರು ಹಾಗೂ ಅದರ ಆಸುಪಾಸಿನ ಪ್ರದೇಶ-ಸದರಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶ ಕನ್ನಡದ ರಂಗಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ಚಲನಚಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿತೆನ್ನಬಹುದು. ನಾಟಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರು ಹಾಗೂ ನಾಟಕ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸೇರಿದಂತೆ ಚಲನಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಡಾ||ರಾಜಕುಮಾರ್ ಅವರುಗಳ ಕೊಡುಗೆ ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯವಾದುದು. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರ ತಂದೆ ದೊಡ್ಡ ನಾಗೇಗೌಡರು ಸಹ ಸಂಗೀತ ಹಾಗೂ ಅಭಿನಯದ ಗೀಳು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ರಂಗಕಲೆಗೆ ಒಲಿದಿದ್ದು, ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಲೋಹಿತಾಶ್ವ ಮುಂತಾದ ಬಾಲ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ನಂತರ ತುಮಕೂರಿನ 'ಸೀತಾಮನೋಹರ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ', 'ಗುಬ್ಬಿ ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದರು. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರ ಭೀಮಕಾಯ, ಕಂಠಮಾಧುರ್ಯ, ಅಭಿನಯ ಚಾತುರ್ಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಯಮ, ಭೀಮ, ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದ ಭಯಂಕರ, ಬೀಭತ್ಸ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಪ್ರೇಕ್ಷಕರನ್ನು ರಂಜಿಸುತ್ತಾ 'ರಂಗಸಿಂಹ' ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಭಾಜನರಾಗಿದ್ದರು.

ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲ ಬಳಿಯ ಮುತ್ತತ್ತಿಯ ಆಂಜನೇಯನ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನಿಸಿದರೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತರಾಜ್, ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರ ಜೇಷ್ಠ ಪುತ್ರರಾಗಿದ್ದು ವರನಟ ರಾಜಕುಮಾರ್ ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ೧೯೨೯ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೪ ರಂದು ಜನಿಸಿದ್ದು ಚಲನಚಿತ್ರರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣ ಪ್ರತಿಭೆ ಮೆರೆದರೂ ಮೊದಲಿಗೆ ಒಲಿದದ್ದು ರಂಗಭೂಮಿ. ಮೊದಲು ಗುಬ್ಬಿ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ, ಆನಂತರ ಸುಬ್ಬಯ್ಯ ನಾಯ್ಡು ಅವರ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ನಟ ಹಾಗೂ ಗಾಯಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರ ಸೋದರ ಎಸ್.ಪಿ. ವರದರಾಜು ಅವರೂ ಅಣ್ಣನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಟರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಸಹೋದರರು ಜಿ.ವಿ. ಅಯ್ಯರ್, ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಹರಾಜು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ 'ಕನ್ನಡ ಚಲನಚಿತ್ರ ಕಲಾವಿದರ ಸಂಘ' ಕಟ್ಟಿ ತಮಿಳುನಾಡು ಸೇರಿದಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ನಾಟಕಗಳನ್ನಾಡಿದರು.

“ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ಅಮೆಚೂರ್ ಥಿಯೇಟ್ರಿಕಲ್ಸ್” ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ವಿದ್ಯಾವಂತ ತರುಣರು ಒಂದು ತಂಡ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಇದು ಚಾಮರಾಜನಗರದ ರಂಗಭೂಮಿ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಪ್ರಯತ್ನ ಎನ್ನಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮ ಮಂದಿರ ಕಟ್ಟಡದ ನಿಧಿಗಾಗಿ ಈ ತಂಡ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಮತ್ತು ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಾರ್ಥ ನಾಟಕಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ ಏರ್ಪಡಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಕರ್ಣಧಾರತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದ ಎ. ವಾಸುದೇವರಾಯರು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಮೂಲದವರಾಗಿದ್ದು, ಮುಂಡಾಜಿ ರಂಗನಾಥಭಟ್ಟರ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇವರು ಬಿ. ಸೀನಪ್ಪ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕಂಠಪ್ಪ(ಶಂಕರಪ್ಪ), ವರದಾಚಾರ್ಯರ ರತ್ನಾವಳಿ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ತಂಡ, ವರದಾಚಾರ್ಯರ ಕಂಪನಿಯ ನಾಟಕಗಳಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದಚರಿತ್ರೆ, ಧೃವಚರಿತ್ರೆ, ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲದೆ ಕೆ.ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರ “ಕಿಸಾಗೌತಮಿ” ಯಂತಹ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿತ್ತು. ವರದಾಚಾರ್ಯರ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ವಾದಕರು ಸಂಗೀತಗಾರರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶಂಕರಪ್ಪನವರು ಇವರಿಗೆ ನಾಟಕ ಕಲಿಸುವ ಮೇಷ್ಟ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ತಂಡದ ಶೇ.೨೦ ಭಾಗ ಸದಸ್ಯರು ವೈದಿಕರು. ಬಹುಪಾಲು ಮಂದಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗ. ಎ. ವಾಸುದೇವರಾವ್, ಎಸ್. ಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಬಿ. ಶೀನಪ್ಪ, ಎಸ್. ಶಂಕರಪ್ಪ, ನಂಜುಂಡಯ್ಯ, ಕೃಷ್ಣಭಾಗವತರು, ಪಿ. ಶಂಕರ್, ಪಿ. ಪರಶುರಾಂ, ಪಿ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಎನ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಧಾ ಮಾಧವನ್, ಲಲಿತಾ ಬ್ಯಾಗೆಟ್, ಮುಂತಾದವರು ರಂಗ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ನಂತರದ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಪ್ರಚಾರಸಭಾ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಹವ್ಯಾಸಿ ರಂಗಭೂಮಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಿ. ಜಯರಾವ್ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಮಯ ಟಿ.ಪಿ.ಕೈಲಾಸಂ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಹುಡುಗರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಟಕವಾಡಿದ್ದೂ ಅಲ್ಲದೇ, ಮೈಸೂರು ಮತ್ತು ನಂಜನಗೂಡು ತಂಡಗಳು ಕೈಲಾಸಂ ನಾಟಕಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನೂ ಮಾಡಿದವು.

ಸುಮಾರು ೧೯೬೨-೬೩ರಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡ ಕಲಾಸಂಘ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ೧೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್, ಎ.ಎಸ್.ಮೂರ್ತಿ, ಕೆ.ಗುಂಡಣ್ಣ, ನವರತ್ನ ಲಕ್ಷ್ಮಣ್, ಮಾರುತಿ ಶಿವರಾಂ

ಮುಂತಾದವರ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿತು. ಈಗ 'ಬೆನಕ' ತಂಡದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಸಿ.ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಕೆ.ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಕೆ.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣ, ಟಿ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ, ಟಿ. ನಾಗರಾಜು, ವಿ. ಅನಂತಕುಮಾರ್, ನರೇಂದ್ರ ಕ್ರಿಸ್ತಿ ರೊಡ್ರಿಗ್ಸ್ ಮುಂತಾದವರು ಈ ತಂಡದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರು. ಸಿ.ಜಿ.ರಾಜಶೇಖರ್ ಅವರು ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡ ಗೆಳೆಯರ ಬಳಗ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೆ.ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಾಲೇಜಿನ ನಾಟಕ ಕಲಾಸಕ್ತರು ಸೇರಿ ಎನ್.ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ನಾಟಕ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದ್ದರು.

೧೯೭೩ರಲ್ಲಿ 'ಶಾಂತಲಾ ಹವ್ಯಾಸಿ ಕಲಾವಿದರು' ಎಂಬ ಹವ್ಯಾಸಿ ನಾಟಕ ತಂಡ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಈವರೆವಿಗೂ ಇದು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದು, ನಾಟಕ ಪ್ರದರ್ಶನ, ರಂಗ ತರಬೇತಿ ಕಾರ್ಯಾಗಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಬೇರೆಡೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಕರುಗಳು ಬಂದು, ಈ ತಂಡಕ್ಕೆ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೀನಾಸಂ ತಿರುಗಾಟ, ಪ್ರೋಥಿಯೊ, ತಿಪಟೂರು; ಚಿಣ್ಣಬಣ್ಣ, ಬೆಂಗಳೂರು; ಬೊಂಬೆಮನೆ, ಧಾರವಾಡ ಮೊದಲಾದ ತಂಡಗಳ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಇದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದೆ. ಬದುಕ ಮನ್ನಿಸು ಪ್ರಭುವೇ, ಗಿಳಿಯು ಪಂಜರದೊಳಿಲ್ಲ, ಮುಖಗಳು, ಎಲ್ಲರಂಥವನಲ್ಲ ನನ್ನ ಗಂಡ, ಯಮಳ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಗಂಡುಗೊಡಲಿ, ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ, ಉದ್ಭವ, ತದ್ರೂಪಿ, ತಲೆಬಾಗದ ಜನ, ಕರಿಮಾಯಿ, ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಚಳಿಯಾದರೆ, ಪುಷ್ಪರಾಣಿ, ನೇಣಿನ ನೆರಳಲ್ಲೇ, ಹೂ ಹುಡುಗಿ, ಅರಹಂತೆ, ಸದ್ಯಕ್ಕಿದು ಹುಚ್ಚರ ಸಂತೆ ಇವು ತಂಡ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳು. ಬೀದಿ ನಾಟಕ ಕಾರ್ಯಾಗಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ ಸುಮಾರು ೩೦ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದೆ. 'ಜನಾಧಿಕಾರ'ವನ್ನು ಜಾಥದ ಅಂಗವಾಗಿ ಯಳಂದೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೨೨ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದೆ. ಈ ತಂಡದ ಏಳು ಮಂದಿ ನೀನಾಸಂ ರಂಗ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ.

೧೯೯೧ ರಲ್ಲಿ ಸೋಮಶೇಖರ ಬಿಸಲವಾಡಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ 'ರಂಗತರಂಗ' ಎಂಬ ತಂಡ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಅದು ಈಗಲೂ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದು, ನಾಟಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮತ್ತು ನಾಟಕ ಸಂಬಂಧ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸೋಮಶೇಖರ ಬಿಸಲವಾಡಿಯವರು ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೇ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ, ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಭಾವನಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು, ಜಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದರು. ೨೦೧೨ರಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಯಾದರು.

ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ 'ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ' 'ಇದಿಮುಂಡೆ ಮಗಳು', 'ಮಾದಾರಿ ಮಾದಯ್ಯ' 'ಸಂಕ್ರಮಣದ ಅಲೆಗಳು' 'ಶುಘಲಕ್' 'ಮಹಿಮಾಪುರ', ಸಂಕ್ರಾಂತಿ, ಹುಡುಗಾಟ, ನೆಲದ ಜೋಗುಳ ಮುಂತಾದ ೧೬ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿದೆ. ಅಂಬಳೆ ಸಿದ್ದರಾಜು, ಶಿವಕುಮಾರ ಕಣ್ಣಾಗಾಲ, ಮಿಮಿಕ್ರಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ಕಲೆನಟರಾಜು, ಎಂ.ಮಹೇಶ್ ಕುಮಾರ್, ಮಾದನಾಯ್ಕ, ಸೋಮಸುಂದರ್, ಮಹಾಲಿಂಗ ಗಿರ್ಗಿ, ಮಂಜುನಾಥ್ ಕಾಚಕ್ಕ, ಡಿ.ಪಿ.ಸುರೇಂದ್ರ, ಮಹೇಂದ್ರ ಯಡಿಯೂರು, ಶಾಮಣ್ಣ ವಿ.ಭತ್ತೆ, ರವಿಚಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ್, ಶಂಕರ ಸಂಜೀವ್, ಪಿ.ರಾಜಶೇಖರ್, ಎಂ.ಎಸ್.ಸೋಮಣ್ಣ, ಡಿ.ಪಿ.ರಾಜು, ಡಿ.ಶೇಖರ್, ಗಣಪತಿ ನಾಗೇಶ್, ಎ.ಪ್ರಕಾಶ್ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲದೇ ಸಿ.ಜಿ.ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಆಶಾರಾಣಿ ಮೊದಲಾದ ಕಲಾವಿದೆಯರು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡು ಕಲಾಸೇವೆಗೈಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಗೇಶ್ ಸೋಸ್ಲೆಯವರು 'ರಂಗದರ್ಪಣ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದು, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ಶ್ರೀಡೆ, ರಂಗಭೂಮಿ, ಸಮಾಜಸೇವೆ ಮುಂತಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ೧೯೯೫-೯೬ರಲ್ಲಿ 'ರಂಗವಾಹಿನಿ' ಎಂಬ ತಂಡ ಶ್ರೀ.ಸಿ.ಎಂ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ಸಂಗೀತ, ಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಗಡ ರಂಗ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. 'ಮಂಟೇಸ್ಸೊಮಿ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ' ಈ ತಂಡದ ಯಶಸ್ವಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಹಲವಾರು ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಕಂಡಿವೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲದೇ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿ ಕಂಪನಿಯ ನಾಟಕಗಳಾದ 'ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ' 'ದಾನಶೂರ ಕರ್ಣ', 'ತ್ರಿಜನ್ಮ ಮೋಕ್ಷ' 'ರತ್ನ ಮಾಂಗಲ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ವರ್ಷದಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರದ ದಿ|| ಸಿ. ವಿ. ರಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು 'ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಭಾ' ಶೇಷಕಮಲ ನಾಟಕ ಮಂಡಲಿ, ಮುಂತಾದ ಕಂಪನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಟರಾಗಿ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರು. ದಾನಶೂರ ಕರ್ಣದ ಕುಂತಿ, ರಾಮಾಯಣದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ-ಇವರಿಗೆ ಹೆಸರು ತಂದ ಪಾತ್ರಗಳು. ಕಂಪನಿ ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೆಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಂಪನಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ದಿವಸದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪಾತ್ರ ಅಭಿನಯಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಲಿಂಗಪ್ಪನವರೂ ಸಹ ಹಿರಣ್ಮಯ್ಯ ಮಿತ್ರ ಮಂಡಲಿ, ಯೋಗಾನರಸಿಂಹರ ಮಂಡಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಲಿಂಗರಾಜು ಎಚ್ಚಮನಾಯಕ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದರು.

ನ.ನರಹರಿಯವರು 'ನರಹರಿ ಮಿತ್ರ ಮಂಡಲಿ'ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಾಟಕ ಆಡುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೇ ವೃತ್ತಿ ಕಂಪನಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಆಲೂರು ನಾಗರಾಜು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದ ಅನೇಕ ಕಂಪನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಟರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ದಿ|| ಎಸ್. ನಾಗರಾಜುವರರು ಕಂಪನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ವೃತ್ತಿ ಕಂಪನಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಥಿಯೇಟರ್ (ನಂದಿನಿ ಕಲಾಕ್ಷೇತ್ರ) ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರು. ಈಗ ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಎಂ.ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿ ಕಲಾಪೋಷಕರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ನಾಟಕಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದಿ|| ನಾ.ದೇ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ವೃತ್ತಿ ಕಂಪನಿಗಳ ನಟ ಮತ್ತು ನಾಟಕಕಾರ. ಇವರ 'ಪೋಲಿಸನ ಮಗಳು' ನಾಟಕ ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರದರ್ಶನ ಕಂಡಿವೆ. 'ಎಚ್ಚರ ತಂಗಿ, ಎಚ್ಚರ' ಇವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಟಕ. ಪಂಕಜಾ ರವಿಶಂಕರ್ ಖ್ಯಾತ ನಾಟಕ ಕಲಾವಿದೆ. ಸಿ.ಎಂ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದು, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಚಾಲಕರಾಗಿದ್ದವರು. 'ಸಿ.ಜಿ.ಕೆ. ಯುವ ನಿರ್ದೇಶಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ' ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾ.ದೇ.ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ, ಹನುಮಯ್ಯ ಮತ್ತು ಘಟಂ ಕೃಷ್ಣ, ಅವರು ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿ ನೇಪಥ್ಯ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ನೀಡುವ ಪದ್ಮಣ್ಣ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆ ಭಾಜನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಜುವರಿಗೆ ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ೨೦೦೭ರ ವಾರ್ಷಿಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಲಭಿಸಿದೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಂಗೀತ, ನಾಟಕಗಳು, ರಂಗಭೂಮಿ ಕಲಾವಿದರ ಕುರಿತಂತೆ ಮಂಜು ಕೋಡಿಉಗಿನೆ ಅವರು ವಿಶೇಷ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಚೇತನ ಕಲಾ ವಾಹಿನಿ, ರಂಗ ಜಂಗಮ, ರಂಗಸಿರಿ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿವೆ. ('ಗ್ರಾಮೀಣ ರಂಗಭೂಮಿ-ಒಂದು ನೋಟ'-ರಂಗದರ್ಪಣ, ರಂಗ ತರಂಗ ೧೫ನೇ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವ ಸಂಚಿಕೆ-೨೦೦೭).

ಚಿತ್ರಕಲೆ

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಬಯಲು, ಬಂಡೆ, ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಾಗಿ ಅಥವಾ ಶಿಲಾಶ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಗಳಾಗಲೀ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನೆರೆಯ ತಿರುಮಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ ಸೇರಿದಂತೆ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ, ಯಳಂದೂರು, ಚಾಮರಾಜನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ಬಣ್ಣ ಹಾಕಿದ ಮಡಿಕೆಯ ಚೂರುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳು ಹಲವೆಡೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ದಂಡನಾಯಕ ಪುಣಿಸರಾಜ ೧೧೧೬ರಲ್ಲಿ ಅರಿಕುತಾರ (ಇಂದಿನ ಚಾಮರಾಜನಗರ)ದಲ್ಲಿ ತ್ರೈಕೂಟಾಚಲ (ವಿಜಯಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ) ಬಸದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅದರ ಮುಂದಿನ ಕೈಸಾಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿದ್ದು ಗುರುತು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶೈಲಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವು ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವಂತಿದೆ. ಚಿತ್ರಗಳು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದು, ಸುಣ್ಣ ಬಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಹರದನಹಳ್ಳಿಯ ದಿವ್ಯಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳ ಮೂರನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳ ೨೩-೨-೧೩೧೬ರಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಈತ ಕೆಲವು ದಾನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. (ಚಾಮರಾಜನಗರ ೨೬೩-ಶಾಸನ) ಆ ನಂತರ ೧೬೪೫ರಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ೧೭೫೩ರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಿತವಾದವು. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ೩೪ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದರೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. (ಎ.ಕ.೪; ಚಾ.ನ.೨೫೯-೨೯೨) ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವ ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟ ಶಿವಲಿಂಗ ಗುಡಿಗಳ ಹೊರಗಿನ ಏಕ ಕೈಸಾಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ರಚನೆಯೇ ಹದಿನೇಳನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದು ಚಿತ್ರಗಳು ಆ ನಂತರದ ಕಾಲದವಾಗಿದೆ. ಚಿತ್ರಗಳು ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಹೋಲುವಂತಿದ್ದು ಮೈಸೂರು ಶೈಲಿಯ ಆರಂಭಿಕ ಕಾಲದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕೈಸಾಲೆಯನ್ನು ಕಂಬ ಹಾಗೂ ತೊಲೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಂಕಣಗಳಾಗಿ ರೂಪಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ತೊಲೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ. ಗಜಾಸುರಮರ್ಧನ, ಸೀತಾ-ರಾಮರ ಚಿತ್ರಣ ವಿಶಾಲ ಹರಹಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಉಳಿದಂತೆ ಅಂಕಣಗಳಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಗಳು ಬಹುತೇಕ ನಾಶವಾಗಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳು, ಪಂಚಮುಖ-ದಶಹಸ್ತಗಳ ಶಿವ, ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ, ಅಂಧಕಾಸುರ ಸಂಹಾರ, ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿಯೊಂದಿಗೆ ಶಿವ, ಗಣೇಶ, ಭಕ್ತರುಗಳು, ಆಸೀನ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ, ಶಿವಾರ್ಜುನ ಕಾಳಗ, ದೇವಾಸುರರ ಸಮುದ್ರಮಂಥನ, ವಾದ್ಯಗಾರರು, ಭೃಂಗಿ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ಹಾವಾಡಿಗ, ಬೇಡರಕಣ್ಣಪ್ಪ, ಗೋಪಿಕಾ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಗೋಪಿಕೆಯರೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ವಿವಿಧ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇವಲ್ಲದೆ ಗಿಳಿಗಳು, ಹಂಸಗಳು ಯಾಳಿಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಡಿಸೈನ್‌ಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಅಂಕಣಗಳ ಹೊರಗೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ. ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಲ್ಲದೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜರ ಭಾವಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳ ಕಾಲ ಸು. ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರಗಳು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. (ಎಂ.ಎ.ಆರ್.೧೯೪೭-೫೬ಪು.೪೦-೪೧)

ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ತಂದೆ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರು ೧೭೭೪ರಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಅರಿಕುತಾರ (ಇಂದಿನ ಚಾಮರಾಜನಗರ)ದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದು, ೨೮.೬.೧೮೨೮ರಂದು ಮುಮ್ಮಡಿಯವರು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಇದರ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯ, ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಊರಿಗೆ ಚಾಮರಾಜನಗರವೆಂದು ಹೆಸರಿಡಿಸಿದರು. ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರವತ್ತು ಶಾಸನಗಳು ಇವೆಯಾದರೂ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಾಗಿಲುವಾಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು)ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಮ್ಮಡಿಯವರೇ ೧-೩-೧೮೬೭ರಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಗೋಪುರ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಳಸ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಬರೆಸಿರಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ.

ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರಮರ್ದಿನಿಯ ಎರಡು ಚಿತ್ರಣಗಳು, ಸಮುದ್ರಮಥನ, ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ, ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ, ಪಾರ್ವತಿ ಮೊದಲಾದ ಚಿತ್ರಗಳಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಿಶಾಲವಾದ ಹರಹಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಬಹುತೇಕ ಚಿತ್ರಗಳು ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟಿದ್ದು ಕೆಲವೊಂದು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅರೆಬರೆಯಾಗಿ ತಿದ್ದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಣಲು ಎರಡೇ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸಾಲವು ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮುಮ್ಮಡಿಯವರ ಕಾಲದ ಪಂಡಿತರೊಬ್ಬರು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಹಲೈಯ ಶಾಪದಂತೆ ನೂರು ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಂದಿತ್ತಾದರೂ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಅದೇ ರೀತಿ ಶಾಪ ಪಡೆದು ಇನ್ನೂ ನೂರು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬಂತೆ ಚಮತ್ಕಾರಿಕವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಿಕೆಯಿದೆ (ಶೋಭ ಶ್ರೀಧರ್, 'ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ', ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು೨೮-೩೧) ಸನಿಹದಲ್ಲಿರುವ ಜನ್ಮಮಂಟಪ ಒಂದು ಅಂಕಣದ ಹಜಾರದಂತಿದ್ದು ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ, ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿಯರ ಚಿತ್ರಗಳು, ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಂಟಪ ಖಾಸಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವತ್ತಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಾಗೂ ಜನ್ಮಮಂಟಪದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳು ಮೈಸೂರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ. ಮುಖ್ಯ ದೇವತೆಗಳು ಪರಿವಾರದವರು, ಇನ್ನಿತರ ಉಪಕರಣಗಳು, ಬಣ್ಣಗಾರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಚಿತ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢ ನುರಿತ ಕಲಾವಿದರ ಕಸಬುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದೇ ಬಗೆಯ ಮೈಸೂರು ಶೈಲಿಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಬಿಡಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಮಠ, ಮಂದಿರ, ರಾಮಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಶೈಲಿಯ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಪರಿವಾರದವರ ಚಾವಡಿ ಸುಮಾರು ನೂರೈವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ರಚಿತವಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಜಾರದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲು ಹಾಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗ್ರಿಲ್‌ಗಳನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದು ಒಳಗಿನ ಮೂರೂ ಬದಿಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲೂ ನೆಲಮಟ್ಟದಿಂದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಆರು ಅಡಿಗಳವರೆಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ. ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯ ಆರಂಭಿಕ ಚಿತ್ರ ಯುದ್ಧವೊಂದರ ದೃಶ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ರಾಜನಂತಿರುವ ಒಬ್ಬಾತ ಕುದುರೆಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಹಿಂದೆಯೂ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖರು ಕುದುರೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ವಿಶಾಲ ಹರಹಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಸವಾರರು, ಕಾಲಾಳುಗಳು ಸಾಲಾಗಿ ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧನಿರತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದೂಕುಗಳಿವೆ. ದೇಶೀಯ ಪಡೆಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಶತ್ರುಗಳು ವಿದೇಶೀಯರಂತೆ ವೇಷ-ಭೂಷಣ ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತ ಗುಂಡೇಟಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಈ ದೃಶ್ಯ ಟಿಪ್ಪು ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ರಾಜನಂತಿರುವಾತ ಟಿಪ್ಪುವಿನಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಚಿತ್ರ ಅರಿಯದ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದ, ಟಿಪ್ಪುವನ್ನು ಹಿಂದೂ ರಾಜನಂತೆಯೇ ಬರೆದಿರಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಈ ದೃಶ್ಯದ ಎದುರು ಬದಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇದರಂತೆಯೇ ವಿಶಾಲ ಹರಹಿನಲ್ಲಿ ದೇಶೀಯ ರಾಜನ

ಮೆರವಣಿಗೆಯ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಭತ್ತಿ, ಚಾಮರಗಳೊಂದಿಗೆ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಬರುತ್ತಿರುವ ಅರಸ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜರನ್ನು ಹೋಲುವಂತಿದೆ. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರು ಮುಸ್ಲಿಂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಪಟ್ಟದ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳಿವೆ. ಬಂದೂಕು ಹಿಡಿದ ದೇಶೀಯ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶೀಯ ಸೈನಿಕರು, ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಾತ್ರದವರು, ತುತ್ತೂರಿ, ತಾಳ, ಮೃದಂಗವಾದಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ರಾಮ-ರಾವಣರ ಹಾಗೂ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಯುದ್ಧ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಪಾರ್ವತೀ ಕಲ್ಯಾಣ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಕಾಳಿಂಗಮರ್ಧನ, ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ, ಸಮುದ್ರಮಥನ, ಗೋಪಿಕಾ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣ, ಬುದ್ಧ ಸೇರಿದಂತೆ ದಶಾವತಾರ ಮುಂತಾದ ದೃಶ್ಯಾವಳಿಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ. ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಸ, ತೆರೆ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಇಡೀ ಚಿತ್ರಬಂಧ ಮೈಸೂರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಪಡೆದಿದೆಯಾದರೂ ಬಣ್ಣಗಾರಿಕೆ, ನಿರ್ವಹಣೆ, ಆಕಾರಗಳ ಒಳಹೊರ ರೇಖೆಗಳು ಜನಪದ ಕಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುಂತೂರಿನ ವೀರ ಸಿಂಹಾಸನ ಮಠದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ರವಿವರ್ಮನ ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಕಲುಮಾಡಿ ಭತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಪ್ರೇರಿತ ಅಗ್ಗದ ಭೂದೃಶ್ಯಗಳು ಗಾಢವಾದ ಬಣ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಮಲೆಯೂರು ಬಳಿಯ ಕುಲಗಾಣದ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಭತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ಅಂತೆಯೇ ತ್ರಯಂಬಕಪುರದ ಮಂಟಪವೊಂದರ ಭತ್ತಿಗೆ ಸುಣ್ಣ ಹೊಡೆದಿದ್ದು ಹಿಂಬದಿಯ ಚಿತ್ರಗಳ ಹೊರರೇಖೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ಬಳಿಯ ಕೋಟೆಕೆರೆಯ ವಿಜಯನಗರಕಾಲದ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ, ದಶಾವತಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಚಿತ್ರಣಗಳಿದ್ದು ಇವುಗಳಿಗೂ ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚಲಾಗಿದೆ.

ಗುಂಡ್ಲುಪಂಡಿತ ವಂಶಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತಗಳೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪಡೆದಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. (ನಂ. ಗವಿಸ್ವಾಮಿ ಬೆಳವಾಡಿ, ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ) ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಬಿ. ಪದ್ಮರಾಜ ಪಂಡಿತರು ತಮ್ಮ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲದೆ ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ನಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತಾವೇ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ನವೋದಯ ಕಾಲದ ಕಲಾವಿದರಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಸ್. ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರಮುಖರಾದವರು. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಶಿಲ್ಪಿ ಬೀರೇಶಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪುತ್ರರಾಗಿ ಯಳಂದೂರಿನ ಎರಗಂಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ೨೫-೩-೧೯೦೬ರಂದು ಜನಿಸಿದ್ದು ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ತಂದೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆದು, ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿತರು. ನಂತರ ಮೈಸೂರಿನ ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಾ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ಪದವಿ ಪಡೆದು, ಮುಂಬಯಿಯ ಜಿ.ಜಿ.ಕಲಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ತರಬೇತಿ ಗಳಿಸಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದರು. ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕರಾಗಿದ್ದು ನಿವೃತ್ತಿಯ ನಂತರವೂ ಕಲಾಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಭಾವಚಿತ್ರ, ಭೂದೃಶ್ಯಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಇದ್ದುದು ಸಂಯೋಜನಾ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ. ಅದರಲ್ಲೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಯ ಚಿತ್ರಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮದುವೆಯ ದೃಶ್ಯಗಳು ಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಕಲಾಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅವರು ಜಲ, ತೈಲವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಸಾಕಷ್ಟು ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಕೆ. ಕೇಶವಯ್ಯ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದು ಅವರಲ್ಲಿ

ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದ್ದರು. ಹಾಗೂ ಕೇಶವಯ್ಯ ಅವರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ನೆರವು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ದೃಶ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೇಶವಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಇನ್ನುಳಿದ ಕಲಾವಿದರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಸ್ವಾಮಿಯವರೂ ಮೂರು ದೃಶ್ಯಗಳ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಪ್ಪತ್ತನೇ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯ, ಅಂತರರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ಮುಂಬಯಿಯ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ರಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಷ ಬಹುಮಾನಗಳು ಬಂದಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಕೋಲ್ಕತ್ತಾದ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ ಬಹುಮಾನ ಹಾಗೂ ಪೂನಾ, ಕುದುರೆ, ಬೆಂಗಳೂರುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಬಂದವು. ಮೈಸೂರು ದಸರಾ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕರಂಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ವಿವಿಧ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಾನ ಗಳಿಸಿದ್ದರು. ೧೯೬೮-೬೯ನೇ ಸಾಲಿನ ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆ ಭಾಜನರಾಗಿದ್ದರು. ಫ್ರೆಂಚ್ ದೇಶದ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಯೋರ್ವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಸ್ವಾಮಿಯವರ 'ಅಡಿಗೆಯವ' ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಖರೀದಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಚದುರಂಗ, ಕಣವಿ, ದೇವೀರಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖಪುಟ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ.ರಾ.ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿಯವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಮುಖಪುಟವಲ್ಲದೆ ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ.ರಾ.ಕೃ ಅವರು ಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸೂಕ್ತಮೌಲ್ಯನೀಡಿ ನೂರಾರು ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು 'ಗ್ರಾಮೀಣ ಚಿತ್ರಗಳು' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆ.ಎಸ್.ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯವರದೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಕಲಾಕೃತಿಗಳೂ ಇವೆ. ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯಿಂದ ೧೯೯೪ರಲ್ಲಿ ಪಿ.ಆರ್ ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿಯವರು ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಕಿರುಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯವರು ರಚಿಸಿದ ಕೈಲಾಸಂ ಅವರ ರೇಖಾಚಿತ್ರವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಕೃತಿಗಳ ಪಡಿಯಚ್ಚುಗಳು ಇವೆ. ಸ್ವಾಮಿಯವರು ೨೨-೧೨-೧೯೬೯ರಂದು ನಿಧನರಾದರು. ಮೈಸೂರಿನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಖ್ಯಾತ ಕಲಾವಿದರಾದ ಎನ್.ಹನುಮಯ್ಯ ಅವರ ಪತ್ನಿಯ ಊರು ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯಾಗಿದ್ದು ಅಂದಿನ ಆ ಪರಿಸರದ ಗ್ರಾಮೀಣ ಚಿತ್ರಣ, ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ, ದೇವಾಲಯ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದು, ಅವೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಗಾಜನೂರಿನ ನಾಗರಾಜು ಅವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಲಾಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯದಿದ್ದರೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಳಂದೂರಿನ ವೈ.ಕೆ., ಮೊಳೆಗ್ರಾಮದ ಪಿ.ಮಾದೇಶ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ಪದವಿ ಪಡೆದಿದ್ದು ಮೈಸೂರು, ಮಂಗಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಪು (Group) ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದು, ಯಳಂದೂರಿನಲ್ಲಿ ಏಕವ್ಯಕ್ತಿ ಕಲಾ ಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ ಇನ್ನಿತರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ 'ನಿಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ನಾವು' ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅವರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಲಾ ಮನೆತನದವರಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬದನವಾಳಿನ ಎಸ್.ಭಾಸ್ಕರ್ ಅವರು ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ಪದವಿ ಪಡೆದಿದ್ದು ಶೋಷಿತರ, ಸ್ತ್ರೀ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವಾರು ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಿ.ರಾಜಶೇಖರ್ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ಪಡೆದು, ಅನೇಕ ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡಿ ಮೈಸೂರು ದಸರಾ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಹಂಪೆ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು, ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಏಕವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮೂಹ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನ, ಅಸ್ಸಾಂ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ನಡೆದ ಕಾರ್ಯಾಗಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಾಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಹುಮಾನ ಗಳಿಸಿದ್ದು, ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ 'ವರ್ಣಸಿಂಚನ' ಎಂಬ ಕಲಾವಿದರ ವೇದಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಅನೇಕ ಶಿಬಿರ ನಡೆಸಿ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿರುವರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ದುಂಡು ಮಹದೇವಸ್ವಾಮಿ, ಸಿ.ಎನ್. ಸಂಪತ್‌ಕುಮಾರ್, ಕುಮಾರ್ ನಾಗವಳ್ಳಿ, ಮಹೇಶ್ ಮುಂತಾದವರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಸ್ತು ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕಲೆ

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯ ಶಾಸನವೆಂದರೆ ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಮಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಅಪೂರ್ಣ ತಾಮ್ರಶಾಸನ (ಯಳಂ ೧೬೭) ಕ್ರಿ.ಶ.೫೫೦ರ ಈ ಶಾಸನವು ಪುನ್ನಾಟ ಅರಸ ರಾಷ್ಟ್ರವರ್ಮನನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವರಣೆಯ ಭಾಗ ಅಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಶಾಸನದ ಉದ್ದೇಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಗಂಗರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೭-೮ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೧ನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದವರೆಗೆ ೪೦ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿದ್ದು ೨೦ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲವೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗಿವೆ.

ನಿಶ್ಚಿತ ದಿನಾಂಕವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೊಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಅವಿನಿಶೇಶ್ವರನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗರ ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಇದನ್ನು “ವಿನಿಶೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ” ಎಂದು ತಪ್ಪು ಓದಲಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ೮ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಗ ಒಂದನೇ ಶಿವಮಾರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸೂರಿನ ಬಸದಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ್ದು ಬಸದಿ ಆ ಹಿಂದೆಯೇ ರಚಿತವಾಗಿತ್ತು. (ಕುಲಗಾಣ ಚಾ.ನ.೩೪೭) ಈಗ ಕೆಲಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ, ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸದಿಗಳಿದ್ದು ಗಂಗರ ರಚನೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಪರ್ಮಾಡಿಯ ಉಪಪತ್ನಿ ಚೋಗಬ್ಬೆ ಹೆಗ್ಗೊತ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುಗ ೩೯೩ರಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ.೮೩೫) ದೇವಾಲಯವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು (ಚಾ.ನ.೩೮೫) ಅದು ಇಂದಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಗಂಗರ ಕಾಲದ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಳಂದೂರಿನ ಅಗರದ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಉಮ್ಮತ್ತೂರಿನ ಭುಜಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕಣ್ಣಾಗಲದ ರಾಮೇಶ್ವರ, ದುರ್ಗಾ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಕುಂತೂರು (ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾ.) ಮಹಾಲಿಂಗ, ಯಳಂದೂರು ತಾಲೂಕು ಗಣಿಗನೂರಿನ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಚಿಕ್ಕಕಾಟಿಯ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ದೇವಾಲಯ, ಅದೇ ತಾಲೂಕಿನ ತೊಂಡವಾಡಿಯ ಶಂಕರ, ನರಸಮಂಗಲದ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಪಡಗೂರಿನ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಪಾರ್ವತಿ ಬೆಟ್ಟದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಯಳಂದೂರಿನ ಮದ್ದೂರು ದೇಸೇಶ್ವರ, ಮಲೆಯೂರಿನ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಸಂಪಿಗೆಪುರದ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ, ಅದೇ ತಾಲೂಕಿನ ಹಳ್ಳದ ಮಾದಹಳ್ಳಿಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಹಳೇ ಆಲೂರಿನ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ, ದೇಸೇಶ್ವರ, ಹಿರೇಕಾಟಿಯ ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಹೊಂಗನೂರಿನ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ, ಹೊಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಹೊರೆಯಾಲದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಗಂಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಿತವಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪಂಚಾಯತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಜೈನ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿನಬಿಂಬ, ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳು ಇದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಜಿನಾಲಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಈಗ ಭಗ್ನವಾಗಿರುವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಸ್ಕಂಧ, ವಿನಾಯಕ, ನಂದಿ, ಭೈರವ, ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ, ದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ದುರ್ಗೆ, ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ, ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗಂಗ ಶಿಲ್ಪಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದೇವರ ಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿಯವರು ಹಲವು ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆಂದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕಲ್ಲು ಆರಿಸದೆ ದೊರೆತ ಶಿಲೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿರುವುದು; ತಳಹದಿಯ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಬ್ಬಿದಂತೆ (ಹೈರಿಲೀಫ್) ಕೆತ್ತಿರುವುದು ಹಲವಾರು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಒಂದೇ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿರುವುದು; ದುರ್ಗೆ, ವಿಷ್ಣು, ಜಿನರಿಗೆ ಸೌಮ್ಯ ಮುಖಭಾವವನ್ನೂ ಮಹಿಷ ಮರ್ದಿನಿ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿಯರಿಗೆ ಉಗ್ರಭಾವವನ್ನು ತಂದಿರುವುದು; ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆಲ್ಲದೆ,

ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಪ್ತಮಾತ್ರಕೆ, ವೀಣಾಧರ ಶಿವ, ಚಂಡಿಕೇಶ್ವರ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಬಿಡಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇವಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬಗೆಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ಅಳತೆಯ ಫಲಕದಲ್ಲಿ ವೀರನೊಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿರುವುದು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆತ ಹಿಡಿದ ಗುರಾಣಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಆತನ ಮೈಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳು ನಾಟದಂತಿದ್ದು ವೀರ ಇನ್ನೂ ಹೋರಾಟದ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಜಿನಬಿಂಬಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಳಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮಂದಸ್ಥಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಚಾಮರಧಾರಿಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಕಂಬಗಳು ಕುಬ್ಜಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕೆಲವೆಡೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಿಡಿಶಿಲ್ಪ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಗಿದ್ದು ರಾಮಾಯಣದ ದೃಶ್ಯ, ಪಂಚತಂತ್ರದ ಕಥೆಗಳು ಹಾಗೂ ವಾದ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯಗಾರರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. (ಆಧಾರ: ದೇವರ ಕೊಂಡಾರ್ಥಿ, 'ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ', ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪)

ಮುಂದಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗಂಗ,ಚೋಳ, ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಜಯನಗರ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಶಿಲ್ಪ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿವೆ. ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಈ ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳು ಇದ್ದರೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ, ಹೊಸ ಅಂಕಣಗಳ, ಶಿಲ್ಪಗಳ ಸೇರಿಸುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ದತ್ತಿ, ದಾನ ನೀಡುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದ ಭಾವ ಎಣಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ.

ಬಾಗಳಿಯ ಭುಜಂಗೇಶ್ವರ, ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನ ಬೆಟ್ಟದ ಮಹಿಷಾಸುರ, ಕಂದಗಾಲದ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ, ಮದ್ದೂರಿನ ದೇಶೇಶ್ವರ, ಮಲೆಯ ಮಾದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಮಾಂಬಳ್ಳಿಯ ವೈದ್ಯನಾಥ, ಶಿವನಸಮುದ್ರದ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚೋಳ ರಚನಾ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಅಗರದ ನರಸಿಂಹ, ಅಂಬಳೆಯ ಕಪಿಲೇಶ್ವರ, ಬಾಗಳಿಯ ಭುಜಂಗೇಶ್ವರ, ಬೀರಂಬಾಡಿಯ ವರದರಾಜ, ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿ ಹಾಗೂ ಭುಜಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಜನಾರ್ಥನ, ಗಣಿಗನೂರಿನ ಜನಾರ್ಥನ, ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟದ ಗೋಪಾಲ, ಹಂಗಳದ ವರದರಾಜ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣ, ಹರದನಹಳ್ಳಿಯ ದಿವ್ಯ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಹಳೆ ಆಲೂರಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ, ಹೊಮ್ಮದ ಜನಾರ್ಥನ, ಹೊಂಗನೂರಿನ ವರದರಾಜ, ಕಂದಗಾಲದ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಕೆಲಸೂರಿನ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ, ಕೆಸ್ತೂರಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ, ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ನಾರಾಯಣ, ಕುದೇರಿನ ಆದಿನಾಥ ಬಸ್ತಿ, ಮದ್ದೂರಿನ ದೇಶೇಶ್ವರ, ಕುಲಗಾಣದ ಜಲವಾಸುದೇವ, ಮಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಮಠ, ರಾಘವಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ಹಾಗೂ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಶಿವನಸಮುದ್ರದ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನೇಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹೊಯ್ಸಳರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ಬಸದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ತೀರ ಕಡಿಮೆ. ಹಿಂದಿನ ಅರಸರ ವಾಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿರುವುದೇ ಅಧಿಕ. ಇವರ ಕಾಲದ ಕಂಬ, ಬಾಗಿಲುವಾಡ, ಬಿಡಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದರೂ ನೆರೆಯ

ಸೋಮನಾಥಪುರದ ದೇವಾಲಯಗಳಂತೆ ಶಿಲ್ಪ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಸೂರ್ಯನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ವೈಷ್ಣವ ದೇವರುಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಮೇಲಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ವಾಸ್ತು, ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ೧೩೨೨ರ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಶಾಸನದ (ಗುಂ.ಪೆ.೧೨)ವು ವೀರಪಾಂಚಾಳರು (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಡಗಿ, ಕಂಚುಗಾರ, ಕಮ್ಮಾರ, ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಒಕ್ಕೂಟವು) ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಪಾತ್ರದ ಕೇತವೆಗೆ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ನೀಡಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನೂ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ್ದು, ಆ ಕಾಲದ ಪಾಂಚಾಳರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗರ, ಅಮಚವಾಡಿ, ಬೀರಂಬಾಡಿ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಹರದನಹಳ್ಳಿ, ಹೊಂಗನೂರು, ಹುಲಗನ ಮರಡಿ, ಕೋಟೆಕೆರೆ, ಮದ್ದೂರು, ಮಲೆಯೂರು, ಹರವೆ, ಕುಲಗಾಣ, ಮಲೆಮಾದೇಶ್ವರ, ಸತ್ತೆಗಾಲ, ಸಿಂಗಾನಲ್ಲೂರು, ಕಾಮಗೆರೆ, ತ್ರೈಯಂಬಕಪುರ, ಉಮ್ಮತ್ತೂರು, ಯಳಂದೂರುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ರಚನೆಗಳಿವೆ. ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಳೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ದುರಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಗಳ ರಚನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಕಂಬ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತ, ದಶಾವತಾರ ಕಥೆಗಳು, ನೃತ್ಯ, ವಾದ್ಯಗಾರರು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಗಣೇಶ, ಮಹಿಷಮರ್ಧಿನಿ, ಆಳ್ವಾರರು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಲೋಹದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಉತ್ತಮ ಮೂರ್ತಿಗಳದ್ದಾಗಿದ್ದು ಗಾರೆಯ ಗೋಪುರಗಳು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಗಳೆನಿಸಿವೆ.

ಚಾಮರಾಜನಗರ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ, ಕೆಲಸೂರು ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧೆಡೆಯಿರುವ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕಂಡವು. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ರಚನೆಯೇ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶಿಲ್ಪ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಮುಂದುವರಿದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದುದೆಂದರೆ ಗಂಗ, ಚೋಳರಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಜೈನ ದೇವಾಲಯ, ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆ. ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಇವೆಯಾದರೂ ಭಗ್ನ ಬಸದಿಗಳು, ಜೈನ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಚದುರಿ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಇಂದಿನ ಕೆಲವು ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮೂಲತಃ ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಧುನಿಕ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಮಹದೇವಶೆಟ್ಟಿ ಅವರನ್ನು ಜಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ ಗುರುತಿಸಿದೆ. ರಾಜ್ಯ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ೨೦೦೨ರಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಶಿಬಿರ ನಡೆದಿದ್ದು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹರೀಶ್ ಅವರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಮುಳ್ಳೂರಿನವರಾದ ಆರ್.ಪುಟ್ಟರಾಜು ಮರ ಮತ್ತು ಲೋಹದ ಮೇಲೆ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪ ರಚಿಸುವ ಕಲಾವಿದರು. ಅಮೆರಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗಿವೆ. ೨೦೦೮ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಂದಿದೆ. ಮೈಸೂರು ದಸರಾ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಅಲ್ಲದೇ ತಮಿಳುನಾಡು, ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಅನೇಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೂ ಬಂದಿವೆ.

ಕೇಂದ್ರ ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆಯ ಸುಪರ್ದಿನಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯಳಂದೂರಿನ ಗೌರೀಶ್ವರ, ನರಸಮಂಗಲದ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಹಳೇ ಆಲೂರಿನ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಸುಪರ್ದಿನಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಹಂಗಳದ ವರದರಾಜ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಯಳಂದೂರಿನ ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ನಿವಾಸಗಳಿವೆ.

ಚಲನಚಿತ್ರ

ಚಲನಚಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರತಿಭಾವಂತರು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಬಿ.ಎ. ಮಧು ಅವರು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ರಾಜ್ಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಜಿಲ್ಲೆ ನೀಡಿದ ಅನುಪಮ ಕೊಡುಗೆಯೆಂದರೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರತ್ನ ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು. ಏಕೀಕರಣ ಪೂರ್ವದ ಅವಿಭಜಿತ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕಿನ ತಾಳವಾಡಿ ಫಿರ್ಕದ ಗಾಜನೂರಿನಲ್ಲಿ ೨೪-೪-೧೯೨೯ರಂದು ಜನಿಸಿದ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರರ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ಮುತ್ತುರಾಜು. ತಂದೆ ಖ್ಯಾತ ರಂಗನಟ ಸಿಂಗಾನಲ್ಲೂರು ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ. ಆರಂಭಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ಗುಬ್ಬಿ ಕಂಪನಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ರಂಗನಟರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರ ತಂಗಿ ಶಾರದಮ್ಮ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ವರದಪ್ಪನವರೂ ಇವರೊಂದಿಗೆ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಮಾರು ೧೯೪೨ ರಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನೈನ ಕಲೈವಾಣಿ ಫಿಲಂಸ್‌ನ ಕೆ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಅವರು 'ಭಕ್ತಪ್ರಹ್ಲಾದ' ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ, ಮುತ್ತುರಾಜ್, ವರದರಾಜ್ ಹಾಗೂ ಶಾರದಮ್ಮರವರನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ ಚಿತ್ರೀಕರಣ ಪೂರೈಸಿದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ನಂತರ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ಗುಬ್ಬಿ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಶ್ರೀನಿವಾಸಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬ ಕಪ್ಪುಬಿಳುಪು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಋಷಿಯ ಪಾತ್ರವಾಡಿದರು. ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದ ಅವರ ಪ್ರಥಮ ಚಿತ್ರ 'ಬೇಡರಕಣ್ಣಪ್ಪ'. ಅಲ್ಲಿಂದ ೨೦೦೦ದ ಇಸವಿಯವರೆಗೆ ೨೦೬ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾದ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ತಂದೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಕಂಪನಿ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಗಾಯಕರಾಗಿದ್ದು, ೧೯೫೬ರಲ್ಲಿ 'ಹರಿಭಕ್ತ' ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದರು. ಉಳಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದು 'ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಸವಾಲ್' ಸೇರಿದಂತೆ ಮುಂದಿನ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಮಾರು ೪೦೦ ಚಿತ್ರಗೀತೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಜಾನಪದ, ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಭಾವಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದು 'ಜೀವನ ಚೈತ್ರ' ಚಿತ್ರದ ಹಾಡಿಗಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದರು. ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರ ಒಟ್ಟು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಫಿಲಂಫೇರ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಒಂಬತ್ತು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಲ್ಲದೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ೧೯೫೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಚಿತ್ರ ಬೇಡರಕಣ್ಣಪ್ಪ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಹತಾ ಪತ್ರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆಯಿತು. ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನಮಗ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಮಧ್ಯದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಎಂಟು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಬಂದಿವೆ. ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೆ ೧೯೭೬ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್, ೧೯೮೨ರಲ್ಲಿ ಅಮೇರಿಕೆಯಿಂದ 'ಕೆಂಟುಕಿ ಕರ್ನಲ್' ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೮೩ರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೯೨ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕರ್ನಾಟಕ ರತ್ನ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೯೩ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿಯಿಂದ 'ಕಲಾಕೌಸ್ತುಭ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೯೪ರಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೯೬ರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ದಾದಾಸಾಹೇಬ್ ಫಾಲ್ಕೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೯೯ರಲ್ಲಿ ಹಂಪಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ 'ನಾಡೋಜ' ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಗೌರವಿಸಿವೆ. ವರನಟ, ನಟನಾರ್ವಭೌಮ, ರಸಿಕರರಾಜ, ಗಾನಗಂಧರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದುಗಳು ಬಂದಿದ್ದರೂ. ಕಾಡುಗಳ್ಳ ವೀರಪ್ಪನ್ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್‌ರನ್ನು

ಅಪಹರಿಸಿದ್ದು ನಂತರ, ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಘಟನೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಸಲಾಗದ ಘಟನೆಯಾಗಿದೆ. 'ಅಣ್ಣಾವು' ಎಂದೇ ಜನರ ಹೃನ್ಮನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ೧೫-೪-೨೦೦೬ರಂದು ನಿಧನರಾದರು. ಕನ್ನಡ ಪರವಾದ ಅನೇಕ ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದು ಕನ್ನಡದ ಉಳಿವು ಬೆಳವಿಗಾಗಿ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವರ ನಿಧನಾನಂತರ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಮಾಧಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಸ್ಮಾರಕವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ನಗರಪಾಲಿಕೆಯ ವತಿಯಿಂದ ರಾಜ್ ಪುತ್ಥಳಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರ ಚಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರ ಕುರಿತ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತ ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ನಿರ್ಮಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. (ವರನಟ ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್, ಸೋಮಶೇಖರ ಬಿಸಲ್ವಾಡಿ, 'ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ' ಹಾಗೂ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೆ ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಾಗ ೧೯೮೩ರಲ್ಲಿ ಹೊರತಂದ ಸ್ಮರಣಸಂಚಿಕೆ) ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು ಬರೆದ ಹತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಅವರ ಪುತ್ರ ಪುನೀತ್ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೊರತಂದಿರುವ 'ಡಾ||ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಹಿಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ' ಕೃತಿ ಅಪರೂಪದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಶಿವರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್, ರಾಘವೇಂದ್ರ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್, ಪುನೀತ್(ಲೋಹಿತ್‌ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್) ಹಾಗೂ ಪುತ್ರಿ ಪೂರ್ಣಿಮಾ ಅವರು ಚಲನಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಹಲವಾರು ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಜನಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪತ್ನಿ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ವಜ್ರೇಶ್ವರಿ ಕಂಬೈನ್ಸ್ ಮೂಲಕ ಚಿತ್ರರಂಗಕ್ಕೆ ಆಧಾರಸ್ಥಂಭವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ೨೦೦೮ರ 'ಜೀವಮಾನದ ಸಾಧನೆ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಸಂತೇಮರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ರಾಜೇಂದ್ರಕೃಷ್ಣ ರಂಗಭೂಮಿ ನಟ, ಗಾಯಕ ಹಾಗೂ ಪೈಲ್ವಾನ್. ೧೯೪೫ರಿಂದ ಚಲನಚಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಲಾವಿದರಾಗಿ ಡಾ.ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್, ಸಂಧ್ಯಾ ಎದುರು ನಟಿಸಿದವರು. ಶ್ರೀ ರಾಮಪೂಜಾ, ಭಾಗ್ಯಚಕ್ರ, ಸತಿ ನೀಲವೇಣಿ, ರಾಣಿ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಮುಂತಾದ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಟಿಸಿದ್ದು, ಡಾ.ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್‌ರವರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಗಾರುಡಿ, ಮಹಿಷಾಸುರ ಮರ್ಧಿನಿ, ಶ್ರೀ ರಾಮಾಂಜನೇಯ ಯುದ್ಧ, ವೀರಕೇಸರಿ, ಮಹಾತ್ಮ ಕಬೀರ್ ಮೊದಲಾದ ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತಃ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಹೋಗಿ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಕೈ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ೧೯೭೦ರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಫೋಟೋಗ್ರಫಿ, ಕುಂಚ ಕಲಾವಿದರಾಗಿ, ಸಹ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿಯೂ ಕಲಾಸೇವೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಕ್ಲಿಪ್ ಇಂಡಿಯಾ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಖ್ಯಾತ ಜಾನಪದ ಲೇಖಕ ಎಸ್.ಕೆ. ಕರೀಂಖಾನ್‌ರೊಂದಿಗೆ ಸೆರೆವಾಸದ ಅನುಭವ ಪಡೆದಿರುವರು. ೯೦ ವರ್ಷದ ಇವರು ಈಗ ಅಕ್ಷರಶಃ ಅಶಕ್ತ ಕಲಾವಿದರಾಗಿ ಸಂಕಷ್ಟದ ನಡುವೆ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (ವಿಜಯ ಕರ್ನಾಟಕ ೧೧-೦೮-೨೦೧೦ರ ಸಂಚಿಕೆ ಪುಟ೧೦).

ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತವಳ್ಳಿಯ ಸುಂದರಕೃಷ್ಣ ಅರಸ್ 'ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ', 'ಅಂತ', 'ಸೀತಾರಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಗ ನಾಗೇಂದ್ರ ಅರಸ್ ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕ ನಟರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಬಂಡಳ್ಳಿಯವರಾದ ಮಹೇಂದರ್ 'ಗಟ್ಟಿಮೇಳ' ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ನಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಳಂದೂರಿನ ಅವಿನಾಶ್ 'ಮಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿ', 'ದ್ವೀಪ', 'ಆಪ್ತಮಿತ್ರ' ಮೊದಲಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದು, ಆಪ್ತಮಿತ್ರದ ತಮಿಳು ಅವತರಣಿಕೆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಬೆಳಕವಾಡಿಯವರಾದ ಶನಿಮಹದೇವಪ್ಪ, ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರೊಂದಿಗಿನ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಷಕ ನಟರಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸಿರುವರು. ಕೃಷ್ಣ ಟಾಕೀಸಿನಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಆಗಿದ್ದ

ಚಂದ್ರಪ್ಪನವರಿಗೆ ರಾಜಕುಮಾರ್ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಒಡನಾಟವಿದ್ದು ಅವರು ನಟಿಸಿದ 'ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಸವಾಲ್', 'ಬಡವರ ಬಂಧು' ಇತ್ಯಾದಿ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಷಕ ನಟರಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಪಂಕಜ ಅವರು ಮೂಲತಃ ರಂಗ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದು ಚಲನಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ದೂರದರ್ಶನಗಳ ಧಾರವಾಹಿಗಳಲ್ಲೂ ನಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕರಿನಂಜನಪುರದ ಕೆ.ಪಿ.ಮಹದೇವಸ್ವಾಮಿ, ಹರದನಹಳ್ಳಿಯ ಘಟಂಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಯಳಂದೂರಿನ ಗುರುರಾಜ್ ಚಲನಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಹಾಗೂ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರ ಸಹೋದರ ವರದಪ್ಪ (ಎಸ್.ಪಿ. ವರದರಾಜ್) ಅವರು ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಕೃಷ್ಣ ಚಲನಚಿತ್ರಮಂದಿರದ ಮಲ್ಲಿಕ ಅವರು 'ಬಿಳಿಗಿರಿಯ ಬನದಲ್ಲಿ', 'ಪ್ರೇಮದ ಕಾಣಿಕೆ', 'ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ' ಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಪಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಳಂದೂರಿನ ದೇವರಾಜ್ ಅವರು 'ಹೆತ್ತವರು' 'ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ತವರು', 'ದಾಯಾದಿ' ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಕುಮಾರಾರಾಧ್ಯ, ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲದ ಗೋವಿಂದ ಮೊದಲಾದವರು ಹಲವು ಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಪಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರ್ದೇಶಕರ ಪೈಕಿ ಸುಂದರಕೃಷ್ಣ ಅರಸ್ ಅವರು 'ಸಂಗ್ರಾಹಾಳೈ'ವನ್ನೂ ಮಹೇಂದರ್ ಅವರು 'ಪ್ರಣಯದ ಪಕ್ಷಿಗಳು' 'ಶೃಂಗಾರ ಕಾವ್ಯ' 'ಕರ್ಪೂರದ ಗೊಂಬೆ', ಮುಂತಾದ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಹ.ಸು. ರಾಜಶೇಖರ್ ಅವರು ಚಾಮರಾಜನಗರದವರೇ ಆದ ರಾಮನಾಥ್ ಋಗ್ವೇದಿಯವರೊಂದಿಗೆ 'ಗಂಧರ್ವ' ಚಿತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದು, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ 'ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ' 'ಪಾಪಿಗಳ ಲೋಕದಲ್ಲಿ' ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಪೂರ' ಚಿತ್ರದ ಚಿತ್ರಕಥೆಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿಯೂ ದೊರೆಯಿತು. ಮೇಗಲಹುಂಡಿಯ ಆನಂದ್ ಪಿ.ರಾಜು ಅವರು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಶಿವರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅಭಿನಯದ 'ಗಾಜನೂರು ಗಂಡು' ಚಿತ್ರದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ 'ಅಗ್ನಿ ಐಪಿಎಸ್', 'ಖಡ್ಗ' ಮುಂತಾದ ಹದಿನೈದು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಆಕಾಶ', 'ಅರಸು', 'ಮೆರವಣಿಗೆ' ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಮುಡಿಗುಂಡದ ಮಹೇಶ್‌ಬಾಬು; ಚಲನಚಿತ್ರ ಗೀತೆಗಳ ರಚನಕಾರ ಹಾಗೂ ಬಂಡಾಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗಾತ್ಮಕ ಚಿತ್ರಗಳಾದ 'ಸಂಘರ್ಷ', 'ಸ್ವಾಮೀಜಿ'ಗಳ ನಿರ್ದೇಶಕ ಬಸವರಾಜ ಕೆಸ್ತೂರ್, 'ರೈತನ ರಕ್ತ' ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಶಿವಕುಮಾರ್ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಲನಚಿತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಮ್ಯಾಗಲ ಹುಂಡಿ' (ರಾಜ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದ) ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾಶ್‌ರಾಜ್ ಮೇಹು ಅವರು ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರ ಕಂಪನಿಯ ಸಿನಿಮಾಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಬೆಳಕವಾಡಿಯ ಮಧುಕರ್ ಅವರು ಹತ್ತಾರು ಸಿನಿಮಾಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಗುಂಟಾಪುರದ ಸೋಮಣ್ಣ ಅವರು ಸಹ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಧುಕರ್ ಸ್ವಂತವಾಗಿ 'ಯುದ್ಧಪರ್ವ' ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರು.

ಸುಂದರಕೃಷ್ಣ ಅರಸ್ ಅವರ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಸುರೇಶ್ ಅರಸ್ ಅವರು ಕನ್ನಡ, ತಮಿಳು, ಹಿಂದಿ, ಮಲೆಯಾಳಂಗಳ ನೂರಾರು ಚಿತ್ರಗಳ ಸಂಕಲನಕಾರರಾಗಿದ್ದು ರಾಜ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹ ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವರಾಜ ಅರಸರವರೂ ಕನ್ನಡದ ಹಲವು ಚಿತ್ರಗಳ ಸಂಕಲನಕಾರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸುಂದರಕೃಷ್ಣ ಅರಸ್ ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗ ನಾಗೇಂದ್ರ ಅರಸ್ ಯುವ ಸಂಕಲನಕಾರರಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಂತದ ಎಡಿಟಿಂಗ್ ಯೂನಿಟ್ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಕಿರಿಯ ಮಗ ರಾಜೇಂದ್ರ ಅರಸ್ ಚಲನಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಕಿರುತೆರೆ ಧಾರಾವಾಹಿಗಳಿಗೆ ಸಂಕಲನಕಾರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮೂಲತಃ ರಂಗನಟರಾಗಿದ್ದ ಅಮ್ಮನಪುರದ ಎಂ.ಎಸ್.ಸ್ವಾಮಿ ಚಲನಚಿತ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದು ಮಣಿರತ್ನಂವರ ಮೊದಲ ಸಿನಿಮಾ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ನಿರ್ದೇಶಕರುಗಳಿಗೆ ಸಹನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಅನುಭವಗಳಿಸಿದ್ದು

ನಂತರ ಸಂಕಲನಕಾರರಾಗಿ ನೂರಹತ್ತು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಿರೀಶ್ ಕಾಸರವಳ್ಳಿಯವರ ಎಲ್ಲ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಂಕಲನಕಾರರಾಗಿದ್ದು, ಅವರ 'ಹಸೀನಾ' ಚಿತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರಶಸ್ತಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಸ್ಥಿರಛಾಯಾಗ್ರಾಹಕ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಸುರೇಶ್; ಭಕ್ತಿಗೀತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ವಾಹಕ (ಮ್ಯಾನೇಜರ್) ರಾದ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಮೂರ್ತಿ; ತಮಿಳು, ಹಿಂದಿ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ದೇಶಕರೊಂದಿಗೆ ಅನುಭವಪಡೆದು ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ದೇಶನ ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಖ್ಯಾತ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ದೇಶಕ ಎ.ಆರ್.ರೆಹಮಾನ್ ಅವರ 'ಸ್ಲಂ ಡಾಗ್ ಮಿಲಿಯನೇರ್' ಚಲನ ಚಿತ್ರದ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಿರುವ ಖ್ಯಾತಿ ವಿ.ಜಿ.ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಯವರದು. ಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನಕಾರ ಎಂ.ಎನ್. ವ್ಯಾಸರಾವ್, ಚಲನಚಿತ್ರ ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಲೇಖನ ಬರೆದಿರುವ ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲ್ಲಂಬಳ್ಳಿ ಬಸವನಪುರದ ಬಿ.ಎ.ಮಧು ಮುಂತಾದವರು ಬಹುಮುಖ ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿ

ಚಾಮರಾಜನಗರ ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಗಡಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಮದ್ರಾಸ್ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದು, ತಮಿಳು ಭಾಷಿಕರು ಹೆಚ್ಚು. ಈಗಲೂ ಸುಮಾರು ೧೫೦-೨೦೦ ತಮಿಳು ದಿನಪತ್ರಿಕೆ, ನಿಯತಕಾಲಿಕೆಗಳು ಪ್ರಸಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಆದರೆ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶವಾದ ತಾಳವಾಡಿ ಫಿರ್ಕಾ ಮತ್ತು ನೀಲಗಿರಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಿಕರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಮಾರು ೧೯೬೩ರಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡ ಕಲಾಸಂಘ' ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಕೆಲಕಾಲ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದ್ದು, ನಾಟಕ ಕಲೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡಿ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತಮಿಳು ಚಿತ್ರರಂಗದ ಖ್ಯಾತನಟ ಎಂ.ಜಿ.ರಾಮಚಂದ್ರನ್ ನಟಿಸಿದ್ದ 'ಕಾಂಚಿ ತಲೈವಾನ್' ಎಂಬ ಸಿನಿಮಾದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟಕ್ಕೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆದು, ಮ.ರಾಮಮೂರ್ತಿರವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆಯಿತು. ವಿವರವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಮಿನರ್ವ ಟಾಕೀಸಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಚಿತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಾಯಿತು. ಚಾಮರಾಜನಗರದಿಂದ ಟಿ.ನಾಗರಾಜು ಎಂಬುವವರು ಕನ್ನಡ ಕಲಾಸಂಘದಿಂದ ಹೋಗಿ ಚಿತ್ರ ವೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿನ ಭ್ರಮರಾಂಬ ಚಿತ್ರ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಿನಿಮಾ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸಿದಾಗ ಕನ್ನಡ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಬೃಹತ್ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆಸಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆ ಸಿನಿಮಾ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮ.ರಾಮಮೂರ್ತಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ್ದರು.

೧೯೬೪-೬೫ ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಆಚರಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಂದೋಡಿ ವೀರಪ್ಪನವರ ಕೆ.ಬಿ.ಆರ್.ಡ್ರಾಮಾ ಕಂಪನಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಆ ಥಿಯೇಟರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಜಯಂತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು.

'ಕನ್ನಡ ಗೆಳೆಯರಬಳಗ' ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಉಚಿತ ವಾಚನಾಲಯ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಕೇಂದ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಕೀರ್ತನ ಕೇಸರಿ, ಪಂಡಿತರತ್ನ ಎಂದೆಲ್ಲ ಬಿರುದಾಂಕಿತರಾಗಿದ್ದ ಬಿ.ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರು ಇದರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು.

ರಾಜಕುಮಾರ್ ಅವರ ೧೦೦ನೆಯ ಚಿತ್ರ 'ಭಾಗ್ಯದ ಬಾಗಿಲು' ತೆರೆ ಕಂಡಾಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಾದುದಲ್ಲದೇ ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ 'ಕನ್ನಡ ಕಲಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗತೊಡಗಿದವು. ಹಾಗೇ ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿಯೂ ಬೃಹತ್ ಅಭಿನಂದನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಅಂಗವಾಗಿ ನಗರದ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭವ್ಯ ಮೆರವಣಿಗೆ ನಡೆಯಿತು. ನಾಟಕರತ್ನ ಗುಬ್ಬಿ ವೀರಣ್ಣನವರು ಸಮಾರಂಭದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಕಲಾವಿದೆ ಬಿ.ಜಯಮ್ಮ ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಕನ್ನಡ ಚಿತ್ರರಂಗದ ಹಿರಿಯ ಕಿರಿಯ ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲಾ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ, ಈ ಸಂಘದವರು ಕನ್ನಡ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ, ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಕ್ರೀಡಾ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ನಟ ಉದಯಕುಮಾರ್, ಸಾಹಿತಿ ತ.ರಾ.ಸು., ಕತೆಗಾರ ವೀರಭದ್ರ, ವಿಮರ್ಶಕರಾದ ಸುಜನಾ, ಸಂಗ್ರಾಂ ಸಿಂಗ್ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು.

೧೯೭೦ರ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಟಾಳ್ ನಾಗರಾಜ್‌ರವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿಗೆ ಅಂಕಿತ ಹಾಕಿದರು. ಬಹಿರಂಗ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು, ಮರುದಿನವೇ ತಾಳವಾಡಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಅನೇಕ ಯುವಕರು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶಿಕ್ಷೆ, ಜೈಲು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ೧೯೮೨ರ ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ವಾಟಾಳರು ೨ನೇ ಬಾರಿಗೆ ಜೈಲು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಅವರು ಇಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದು ಶಾಸಕರಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು.

೧೯೮೦ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಲು ಡಾ.ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ, ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಮೂಲಕ ಚಳವಳಿಗೆ ಚಾಲನೆ ಶುರುವಾಯಿತು.

ಆಗ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಕೇಲವ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ತಾಲ್ಲೂಕು ಘಟಕದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಂಚಾಲಕರು ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಿದ್ದು, ರಾ.ಶ್ರೀ.ಕುಮಾರಾರಾಧ್ಯ ಎಂಬುವವರು ಸಂಚಾಲಕರಾಗಿದ್ದು, ಅನೇಕ ಗೆಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ವಿವಿಧ ಸಂಘಟನೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಚಳವಳಿ ರೂಪಿಸಿ, ಬೃಹತ್ ಮೆರವಣಿಗೆ ನಡೆಸಿದ್ದಲ್ಲದೇ, ಧರಣಿ ನಡೆಸಿದರು. ಚಳವಳಿ ತೀವ್ರ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ತಿಂಗಳು ಗಟ್ಟಲೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆದು ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಚಟುವಟಿಕೆ ನಡೆದವು.

ಇದು ಮುಂದಿನ ಅನೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾಯಿತು. ೧೯೮೩ರ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡ ಯುವಕರ ಸಂಘ' ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಡಾ.ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅಭಿಮಾನಿಗಳ ಸಂಘ, ರಣಧೀರ ಪಡೆ, ಕನ್ನಡ ಕ್ರಿಯಾಸಮಿತಿ, ಕನ್ನಡ ನವೋದಯ ಸಂಘ, ಕನ್ನಡ ಮಿತ್ರ ಬಳಗ, ಕನ್ನಡ ಶಕ್ತಿ ಕೇಂದ್ರ, ಮೊದಲಾದ ಸಂಘಟನೆಗಳ ಶಾಖೆಗಳೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಗೆ ಸಂಚಕಾರ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಧ್ವನಿ ಎತ್ತಿವೆ. ಕಳೆದ

ಉಲ್ಲ

ಚಾಮರಾಜನಗರ ಜಿಲ್ಲಾ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್

೧೦ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಘಟನೆಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ 'ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿಗಾರರ ಒಕ್ಕೂಟ' ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು, 'ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಪ್ತ' (೮೦ ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ) ಎಂಬ ವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದು, ಪುರಸಭೆ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಶಾ.ಮುರಳಿ ಅವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುವರು.

ಕಾವೇರಿ ಜಲವಿವಾದ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಹೋಗೇನಕಲ್ ವಿವಾದ, ಗಡಿ ಸಮಸ್ಯೆ, ಕನ್ನಡ ಮಾಧ್ಯಮ ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹತ್ತು ಬೇಡಿಕೆಗಳಿಗಾಗಿ ಚಾಮರಾಜನಗರ ಸ್ವದಿಸುತ್ತಾ ಕನ್ನಡತನವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಅನೇಕ ಗಡಿ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ದೀರ್ಘ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ಆಧಾರ:

೧. ರಾಜಕುಮಾರ್ ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥ.

೨. ಬಿ.ಎ. ಮಧು, 'ಚಿತ್ರರಂಗದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನೆಲದವರು, ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು.೧೧೬-೨೦

೩. ಹೊನ್ನು ಹೊಳೆ, ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ, ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಚಾಮರಾಜನಗರ.

೪. ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಚರಿತ್ರಕೋಶ-ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ.೧೯೫೯,೧೯೯೯

೫. ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ-ಆರ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್

೬. ವಿಶ್ವಕೋಶ-ಕರ್ನಾಟಕ-ಮೈಸೂರು ೧೯೭೯

೭. ಆರ್.ಶಂಕರನಾರಾಯಣ್ ಮತ್ತಿತರರು "ಗಮಕ ಕಲೋಪಾಸಕರು" ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೧

೮. ಎಂ.ಆರ್. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ "ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾವಿದರು-ಗಮಕ." ಕ.ಸಂ.ನೃ. ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೫

೯. ಎಂ.ಎ. ಜಯರಾಮರಾವ್, 'ನಮ್ಮ ಕೀರ್ತನ ಕಲಾವಿದರು,' ಕ.ಸಂ.ನೃ. ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೬

೧೦. ಆರ್.ಎಸ್.ಪೂರ್ಣಾನಂದ, 'ಗಮಕಕಲೆ', ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು ೭೯, ೨೦೦೭

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ: ವಿವರ ನೀಡಿದವರು : ಕೆ.ವೆಂಕಟರಾಜು, ಚಾಮರಾಜನಗರ

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ: ಆಧಾರ - ಕಟ್ಟವಾಡಿ ಮಹದೇವಸ್ವಾಮಿ. 'ಶ್ರೀ.ವೈ.ಎನ್.ಕೆ.' ಹೊನ್ನುಹೊಳೆ, ಪು.೬೮೨ ಯಳಂದೂರು

ರಂಗಭೂಮಿ: ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದವರು ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಜು.ಚಿತ್ರಕಲೆ: ಆಧಾರ - 'ಕರ್ನಾಟಕ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರ ಪರಂಪರೆ'-

ಅ.ಲ.ನರಸಿಂಹನ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೩
